

**TURUN
YLIOPISTO**
Oikeustieteellinen
tiedekunta

Suomalaisten sotilaiden rikosvastuu ulkomailla

Erityisesti kaksoisrangaistavuuden vaatimuksen näkökulmasta

Rikosoikeus, vastuu ja vastuuseen asettaminen

Tutkielma

Laatija:

Antti Järvinen

9.6.2024

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Tutkielma

Oppiaine: Rikosoikeus, vastuu ja vastuuseen asettaminen

Tekijä(t): Antti Järvinen

Otsikko: Suomalaisten sotilaiden rikosvastuu ulkomailla – Erityisesti kaksoisrangaistavuuden vaatimuksen näkökulmasta

Ohjaaja(t): Tatu Hyttinen

Sivumäärä: XVII + 68 sivua

Päivämäärä: 9.6.2024

Suomen liittyttyä sotilasliitto Naton jäseneksi keväällä 2023 ja eurooppalaisen turvallisuustilanteen kiristyessä suomalaisten sotilaiden läsnäolon ulkomailla voi perustellusti olettaa lisääntyvän. Samalla ulkomailla suoritettavien tehtävien luonne monipuolistuu ja se voi vaihdella ystävällismielisten maiden yhteisestä harjoittelusta Itä-Euroopan vahvistettuun läsnäoloon osallistumiseen sekä erilaisiin kriisinhallintaoperaatioihin, joissa vastaanottajamaiden suhtautuminen ulkomaisiin sotilaisiin voi vaihdella hyväksyvistä vihamieliseen.

Kansainvälisoikeudellisesti sotilaat ovat ulkomailla ollessaan vähintään osittain immuuneja suhteessa vieraan valtion rikosoikeudelliseen toimivaltaan jo tapaoikeuden perusteella. Useimmissa suomalaisten sotilaiden näkökulmasta relevanteissa käytännön tapauksissa tämä immunitetti on varmistettu joukkojen asemaa koskevalla sopimuksella. Toisaalta Suomen rikoslain kaksoisrangaistavuuden vaatimus voi kuitenkin joissakin tapauksissa muodostua rikosvastuun toteutumista rajoittavaksi tekijäksi.

Tutkielma on monimenetelmällinen, mutta ensisijaisesti lainopillinen. Tutkimuskysymykseen vastataan voimassa olevan kansainvälisen ja kansallisen kirjoitetun oikeuden, oikeuskäytännön, lainsäädännön esitöiden sekä oikeuskirjallisuuden avulla. Lisäksi tutkielmassa käytetään alempien oikeusasteiden tuomioistuinkäytäntöä kuvaamaan oikeuden käytännön soveltamista. Tutkielmassa otetaan kantaa myös siihen miten voimassa olevaa oikeutta tulisi muuttaa, jotta oikeustila olisi tarkoituksenmukaisempi.

Kansainvälisoikeudellisesti tarkasteltuna suomalaiset sotilaat ovat ulkomailla toimiessaan osa Suomen valtiota. Joukkojen asemaa koskevat sopimukset voivat yhdessä kaksoisrangaistavuuden vaatimuksen kanssa johtaa paradoksaaliseen tilanteeseen, jossa Suomella olisi sopimuksen perusteella yksinomaisen rikosoikeudellinen toimivalta, mutta johtuen vastaanottajavaltion lainsäädännöstä teko ei voisi tulla siellä tuomioistuimessa tuomituksi Suomen toimivaltaetuoikeuden takia. Tämä kuitenkin aiheuttaisi kaksoisrangaistavuuden vaatimuksen täyttämättä jättämisen ja syyteoikeuden puuttumisen myös Suomessa.

Kaksoisrangaistavuuden vaatimus on ongelmallinen myös vastaanottajavaltioiden lainsäädännöstä johtuvista syistä. Kohdevaltioiden lainsäädäntö saattaa myös poiketa merkittävästi kotimaisesta lainsäädännöstä esimerkiksi ihmisoikeuksien kunnioittamisen osalta. Tämä voi johtaa tilanteeseen, jossa vastaanottajavaltio ei esimerkiksi tunnusta lainkaan tekoja, jotka Suomessa olisivat rangaistavia tai kynnys teoista tuomitsemiseen on huomattavasti korkeampi. Myös tiedon hankkiminen kaksoisrangaistuksen vaatimuksen tutkimiseksi on haasteelliseksi, joka johtaa joko syyttämättä jättämisspäätökseen tai syytteen hylkäämiseen.

Edellisen perusteella tutkielmassa esitetään kaksoisrangaistavuuden vaatimuksen poistamista sotilaiden tekemien rikosten osalta.

Avainsanat: rikosoikeus, kansainvälinen rikosoikeus, sotilasrikokset, kriisinhallinta, rikosoikeudellinen toimivalta, kaksoisrangaistavuuden vaatimus

Sisällys

Suomalaisten sotilaiden rikosvastuu ulkomailla	I
Lähteet.....	V
Lyhenteet.....	XV
Taulukot ja kuvat	XVII
1 Johdanto.....	1
1.1 Tutkimuksen tausta ja tutkimuskysymys	1
1.2 Tutkimuksen rajaukset	3
1.3 Tutkimusmenetelmät ja tutkimuksen rakenne	4
2 Kansainvälinen sotilaallinen toiminta	7
2.1 Sotilaan määritelmä	7
2.2 Ulkomailla tapahtuvan sotilaallisen toiminnan muodot	8
2.3 Suomalaiset sotilaat ulkomailla	13
3 Kansainvälisoikeudellinen rikosoikeudellinen toimivalta	16
3.1 Valtion rikosoikeudellinen toimivalta.....	16
3.2 Kansainväliset rikokset	19
3.3 Valtioiden rikosoikeudellinen immunitetti	21
3.4 Oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin	23
3.5 Sopimukseen perustuva rikosoikeudellinen immunitetti	24
3.5.1 Yleisesti rikosoikeudellista toimivaltaa koskevista sopimuksista.....	24
3.5.2 Nato SOFA	25
3.5.3 EU SOFA	27
3.5.4 YK ja EUFOR SOFA mallisopimukset	28
3.5.5 SOFA-sopimusten merkitys	30
3.6 Vieraan valtion lain noudattamis- ja kunnioittamisvelvoite	32
3.7 Virallinen tehtävä	33
3.8 Kansainvälisen humanitaarisen oikeuden soveltuvuus	34
3.9 Monikansalliset operaatiot	36
4 Sotilaan ulkomailla tekemän rikoksen käsittely Suomessa	38

4.1	Sotilasrikokset ja sotilasoikeudenkäyntiasiat.....	38
4.2	Sotilaskurinpitomenettely ja sotilasoikeudenkäynti.....	40
4.3	Suomen kansainvälinen rikosoikeudellinen toimivalta	43
4.4	Kaksoisrangaistavuuden vaatimus.....	45
5	Kaksoisrangaistavuuden vaatimus oikeuskäytännössä	53
5.1	Aineiston keräys- ja arviointitapa	53
5.2	Korkein oikeus KKO 2010:75.....	55
5.3	Helsingin hovioikeus SO 07/2498.....	55
5.4	Helsingin hovioikeus SO 22/258.....	58
5.5	Helsingin käräjäoikeus SO 23/708.....	59
5.6	Hypoteettisia täydentäviä esimerkkejä	60
6	Johtopäätökset	63
6.1	Yhteenveto.....	63
6.2	Ehdotus lainsäädännöstä.....	65

Lähteet

Kirjallisuus

- Aine, Antti – Virtanen, Vesa – Salmi, Ilkka – Penttilä, Teemu – Ossa, Jaakko – Nurmi, Veli-Pekka, *Moderni kriisilainsäädäntö*. Talentum, 2011.
- Conderman, Paul J. – Sari, Aurel, *Jurisdiction*, teoksessa Fleck, Dieter (toim.), *The handbook of the law of visiting forces*. 2nd edition, Oxford University Press, 2018.
- Dinstein, Yoram, *Non-International Armed Conflicts in International Law*. Cambridge University Press, 2014.
- Fleck, Dieter, *The legal status of personnel involved in United Nations peace operations*. *International Review of the Red Cross* 95 (891/892) 2013, s. 613–636.
- Gill, Terry D – Fleck, Dieter, *The Handbook of the International Law of Military Operations*. 2. Oxford University Press, Incorporated, 2016.
- Hakapää, Kari, *Uusi kansainvälinen oikeus*. 3. uud. p. Talentum, 2010.
- Helenius, Dan, *Suomen rikosoikeuden soveltamisala (RL 1 luku)*, teoksessa Lappi-Seppälä, Tapio – Hakamies, Kaarlo – Koskinen, Pekka – Majanen, Martti – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Nuutila, Ari-Matti – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka (toim.), *Rikosoikeus*. 5., uudistettu painos, Alma Talent Oy, 2022.
- Helminen, Klaus – Fredman, Markku – Kanerva, Janne – Tolvanen, Matti – Viitanen, Marko, *Esitutkinta ja pakkokeinot*. 5., uudistettu painos. Talentum, 2014.
- Hirvonen, Ari, *Mitkä menetit?: opas oikeustieteen metodologiaan*. 2011.
- van Hoek, Bas – Nijhof, Jarin – Voetelink, Joop, *The Scope of Jurisdiction Provisions in Status of Forces Agreements Related to Crisis Management Operations*. *The Military Law and Law of War Review* 51 (2) 2012, s. 335–359.
- Ireland-Piper, Danielle, *Extraterritorial criminal jurisdiction: Does the long arm of the law undermine the rule of law*. *Melbourne Journal of International Law* 13 (1) 2012, s. 122–157.
- Jokinen, Jesse, *Kuri ja järjestys – Sotilasoikeudenhoidon erityinen oikeusperiaate sotilasviranomaisen suorittamassa esitutkinnassa*. Turun yliopisto, 2017.
- Käihkö, Ilmari, *Sotilaan päiväkirja – Kuinka rauhanturvaaminen muuttui kriisinhallinnaksi*. Gaudeamus, 2024.

- Kärki, Eero, Sotilaskurinpitolain kurinpitomenettely ja sen laatu. *Helsinki Law Review* 1 2010, s. 5–35.
- Kiiski, Kimmo Ilmari, Suomalaisen sotilasoikeudenhoidon oikeudellinen profiili. *Lakimies* 2 2006, s. 166–190.
- Kimpimäki, Minna, Sotarikollisia ja merirosvoja – Suomen rikosoikeudellisen toimivallan rajat. *Lakimies* 5 2011, s. 888–911.
- Klabbers, Jan, *International Law*. Second edition. Cambridge University Press, 2013.
- Koskenniemi, Martti, Letter to the Editors of the Symposium. *The American Journal of International Law* 93 (2) 1999, s. 351–361.
- Liivoja, Rain, Dish of the Day: Justice sans frontières à la finlandaise. *Helsinki review of global governance* 1 2010, s. 20–23.
- Liivoja, Rain, An axiom of military law: applicability of national criminal law to military personnel and associated civilians abroad. University of Helsinki, 2011.
- Liivoja, Rain, Military Justice, s. 326-350 teoksessa Dubber, Markus D.– Hörnle, Tatjana (toim.), *The Oxford Handbook of Criminal Law*. Oxford University Press, 2015.
- Liivoja, Rain, *Criminal jurisdiction over armed forces abroad*. Cambridge University Press, 2017.
- Lundelin, Mika., *Johdatus sotilaslakimiehen toimintaan kriisinhallintaoperaatiossa*. Maanpuolustuskorkeakoulu, 2008.
- Matikkala, Jussi, Henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset, s. 191–302 teoksessa Frände, Dan – Hyttinen, Tatu – Kallio, Heikki – Korkka-Knuts, Heli – Matikkala, Jussi – Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Viljanen, Pekka – Wahlberg, Markus (toim.), *Keskeiset rikokset. 5., uudistettu painos*. Edita, 2023. (Matikkala 2023a)
- Matikkala, Jussi, Vapauteen kohdistuvista rikoksista, s. 473–511 teoksessa Frände, Dan – Hyttinen, Tatu – Kallio, Heikki – Korkka-Knuts, Heli – Matikkala, Jussi – Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Viljanen, Pekka – Wahlberg, Markus (toim.), *Keskeiset rikokset. 5., uudistettu painos*. Edita, 2023. (Matikkala 2023b)
- Muñoz-Mosquera, Andrés, Respect for the Law of the Receiving State, teoksessa Fleck, Dieter (toim.), *The handbook of the law of visiting forces*. 2nd edition, Oxford University Press, 2018.

- Mustasilta, Katariina – Karjalainen, Tyyne – Stewart, Timo – Salo, Mathilda, Suomi Afganistanissa 2001–2022: Vakauttamisesta ulko- ja turvallisuuspoliittisten suhteiden vaalimiseen. FIIA Report 72 2022,
- Nuotio, Kimmo – Helenius, Dan, Kansainvälinen ja eurooppalainen rikosoikeus, teoksessa Lappi-Seppälä, Tapio – Hakamies, Kaarlo – Koskinen, Pekka – Majanen, Martti – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Nuutila, Ari-Matti – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka (toim.), Rikosoikeus. 5., uudistettu painos, Alma Talent Oy, 2022.
- Ojala, Timo, RL 45: Sotilasrikokset, teoksessa Lappi-Seppälä, Tapio – Hakamies, Kaarlo – Koskinen, Pekka – Majanen, Martti – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Nuutila, Ari-Matti – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka (toim.), Rikosoikeus. 5., uudistettu painos, Alma Talent Oy, 2022.
- Sari, Aurel, Status of Forces and Status of Mission Agreements under the ESDP: The EU's Evolving Practice. *The European Journal of International Law* 19 (1) 2008, s. 67–100.
- Sari, Aurel, The Immunities of Visiting Forces, s. 559-576 teoksessa Ruys, Tom – Angelet, Nicolas – Ferro, Luca (toim.), *The Cambridge Handbook of Immunities and International Law*. Cambridge University Press, 2019.
- Sivonen, Pekka, Läntisen sotilaallisen pakottamisen ja interventioiden menestyksen ehdoista. *Tiede ja ase* 75 2017, s. 213–223.
- Sugarman, Eli – Stephens Lloyd, Anne – Narayan, Raaj – Rettig, Max – Au, Una – Schaeffer, Scott, *An Introduction to the Criminal Law of Afghanistan*. Second edition. Stanford Law School, 2012.
- Träskman, Per Ole, Should We Take the Condition of Double Criminality Seriously? *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab* 76 1989, s. 135–155.
- Voetelink, Joop, Military Law Enforcement, teoksessa Fleck, Dieter (toim.), *The handbook of the law of visiting forces*. 2nd edition, Oxford University Press, 2018.
- Vuorenpää, Mikko – Helenius, Dan – Hietanen-Kunwald, Petra – Hupli, Tuomas – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Saranpää, Timo – Turunen, Santtu – Virolainen, Jyrki, *Prosessioikeus*. Kuudes, uudistettu painos. Alma Talent Oy, 2021.

Virallislähteet

- HE 185/1995 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi Suomen osallistumisesta Yhdistyneiden Kansakuntien ja Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssin rauhanturvaamistoimintaan annetun lain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 1/1996 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle Suomen rikosoikeuden soveltamisalaa koskevan lainsäädännön uudistamisesta.
- HE 117/1997 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikoslain 1 luvun 11 §:n muuttamisesta.
- HE 20/2000 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi Suomen osallistumisesta Yhdistyneiden Kansakuntien ja Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestön päätökseen perustuvaan rauhanturvaamistoimintaan annetun lain muuttamisesta sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 77/2001 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle lahjontaa koskevan Euroopan neuvoston rikosoikeudellisen yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä sekä eräiden virkarikoksia ja niihin liittyviä rikoksia koskevien säännösten muuttamisesta.
- HE 88/2003 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta Suomen ja muiden Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 5/2006 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi sotilaallisesta kriisinhallinnasta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 26/2013 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle valtioiden ja niiden omaisuuden lainkäyttölistä koskemattomuutta koskevan Yhdistyneiden kansakuntien yleissopimuksen hyväksymisestä ja laiksi sopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta.
- HE 30/2013 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta puolustusvoimissa sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 46/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.
- HE 155/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn Euroopan neuvoston

yleissopimuksen hyväksymisestä sekä laeiksi yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta, rikoslain 1 luvun 11 §:n muuttamisesta ja ulkomaalaislain 54 §:n muuttamisesta.

HE 72/2016 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kansainvälisen avun antamista ja pyytämistä koskevasta päätöksenteosta.

HE 183/2020 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle rikoslain 1 luvun 11 §:n ja 32 luvun 11 §:n muuttamisesta.

HE 193/2022 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kansainvälisen avun antamista ja pyytämistä koskevasta päätöksenteosta annetun lain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi.

HE 315/2022 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle Pohjois-Atlantin sopimuksen sekä Pohjois-Atlantin liiton, kansallisten edustajien ja kansainvälisen henkilöstön asemasta tehdyn sopimuksen hyväksymiseksi ja voimaansaattamiseksi.

HE 90/2023 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle Pohjois-Atlantin sopimuksen sopimuspuolten välillä niiden joukkojen asemasta tehdyn sopimuksen sekä Pohjois-Atlantin sopimuksen mukaisesti perustettujen kansainvälisten sotilasesikuntien asemasta tehdyn pöytäkirjan hyväksymiseksi ja voimaansaattamiseksi ja niihin liittyviksi laeiksi.

VN/36586/2023, Luonnos 28.3.2024 Hallituksen esitykseksi eduskunnalle puolustusyhteistyöstä Suomen tasavallan hallituksen ja Amerikan yhdysvaltojen hallituksen välillä tehdyn sopimuksen hyväksymiseksi ja voimaansaattamiseksi ja siihen liittyviksi laeiksi.

VN/23232/2023, Luonnos 19.04.2024 Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi puolustusvoimista annetun lain muuttamisesta ja eräiksi muiksi laeiksi.

LaVM 4/1996 – HE 1/1996 vp. Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksen Suomen rikosoikeuden soveltamisalaa koskevan lainsäädännön uudistamisesta.

LaVM 5/2000 vp – HE 17/1999 vp. Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esitykseen laiksi rikoslain 2 luvun 14 a §:n ja 45 luvun muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

PeVL 2/2024 vp – HE 90/2023 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esitykseen eduskunnalle Pohjois-Atlantin sopimuksen sopimuspuolten välillä

niiden joukkojen asemasta tehdyn sopimuksen sekä Pohjois-Atlantin sopimuksen mukaisesti perustettujen kansainvälisten sotilasesikuntien asemasta tehdyn pöytäkirjan hyväksymiseksi ja voimaansaattamiseksi ja niihin liittyviksi laeiksi.

LaVL 2/2024 vp – HE 90/2023 vp. Lakivaliokunnan lausunto hallituksen esitykseen eduskunnalle Pohjois-Atlantin sopimuksen sopimuspuolten välillä niiden joukkojen asemasta tehdyn sopimuksen sekä Pohjois-Atlantin sopimuksen mukaisesti perustettujen kansainvälisten sotilasesikuntien asemasta tehdyn pöytäkirjan hyväksymiseksi ja voimaansaattamiseksi ja niihin liittyviksi laeiksi.

PuVL 2/2024 vp – VNS 1/2024 vp. Puolustusvaliokunnan lausunto valtioneuvoston selontekoon eduskunnalle Puolustusvoimien osallistumisesta Naton rauhan ajan yhteisen puolustuksen tehtäviin vuonna 2024.

VNS 3/2022 vp, Selonteko Suomen liittymisestä Pohjois-Atlantin liittoon.

VNS 1/2024 vp. Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle Puolustusvoimien osallistumisesta NATO:n rauhan ajan yhteisen puolustuksen tehtäviin vuonna 2024.

SopS 1/1956, Asetus Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirjan voimaansaattamisesta.

SopS 23/1958, Laki Yhdistyneiden Kansakuntien erioikeuksia ja vapauksia koskevan yleissopimuksen samoin kuin Yhdistyneiden Kansakuntien erityisjärjestöjen erioikeuksia ja vapauksia koskevan yleissopimuksen eräiden säännösten hyväksymisestä sekä eräille muillekin kansainvälisille elimille myönnettävistä erioikeuksista ja vapauksista.

SopS 4/1970, Asetus diplomaattisia suhteita koskevan Wienin yleissopimuksen ja siihen liittyvien valinnaisten pöytäkirjojen voimaansaattamisesta.

SopS 8/1976, Asetus kansalaisyhteisyyksiä ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen sekä siihen liittyvän valinnaisen pöytäkirjan voimaansaattamisesta.

SopS 82/1980, Geneven yleissopimusten lisäpöytäkirja kansainvälistä luonnetta vailla olevien aseellisten selkkausten uhrien suojelemisesta (II pöytäkirja).

- SopS 50/1996, Asetus Yhdistyneiden Kansakuntien merioikeusyleissopimuksen ja sen XI osan soveltamiseen liittyvän sopimuksen voimaansaattamisesta sekä näiden eräiden määräysten hyväksymisestä annetun lain voimaantulosta.
- SopS 65/1997, Asetus Pohjois-Atlantin sopimuksen sopimusvaltioiden ja muiden rauhankumppanuuteen osallistuvien valtioiden välillä niiden joukkojen asemasta tehdyn sopimuksen ja sen lisäpöytäkirjan voimaansaattamisesta sekä näiden eräiden määräysten hyväksymisestä annetun lain voimaantulosta.
- SopS 63/1999, Ulkoasiainministeriön ilmoitus Euroopan ihmisoikeussopimuksesta (Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi) sellaisena kuin se on muutettuna yhdennellätoista pöytäkirjalla.
- SopS 56/2002, Tasavallan presidentin asetus Kansainvälisen rikostuomioistuimen Rooman perussäännön voimaansaattamisesta sekä perussäännön lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja perussäännön soveltamisesta annetun lain voimaantulosta.
- SopS 62/2012 Valtioneuvoston asetus voimavarojen antamisesta Yhdistyneiden Kansakuntien operaatioon Libanonissa (UNIFIL) Yhdistyneiden Kansakuntien ja Suomen välillä tehdyn yhteistyöpöytäkirjan voimaansaattamisesta sekä yhteistyöpöytäkirjan lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetun lain voimaantulosta.
- SopS 53/2015, Valtioneuvoston asetus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetun lain voimaantulosta.
- SopS 90/2019, Valtioneuvoston asetus Euroopan unionin sotilasesikunnan jäsenvaltioiden Euroopan unionin käyttöön mahdollisesti asetettujen esikuntien ja joukkojen sotilas- ja siviilihenkilöiden asemasta tehdystä sopimuksesta (EU SOFA).
- SopS 18/2023, Valtioneuvoston asetus Pohjois-Atlantin sopimuksesta.
- SopS 23/2024, Laki Pohjois-Atlantin sopimuksen sopimuspuolten välillä niiden joukkojen asemasta tehdystä sopimuksesta.

Oikeustapaukset

Korkein oikeus KKO 1989:140

Korkein oikeus KKO 2006:24

Korkein oikeus KKO 2010:75

Korkein oikeus KKO 2019:104

Korkein oikeus KKO 2022:38

Helsingin hovioikeus HelHO 2020:5

Helsingin hovioikeus SO 07/2498

Helsingin hovioikeus SO 22/258

Helsingin hovioikeus SO 20/1351

Helsingin käräjäoikeus SO 20/705

Helsingin käräjäoikeus SO 20/10332

Helsingin käräjäoikeus SO 21/1712

Helsingin käräjäoikeus SO 21/6760

Helsingin käräjäoikeus SO 23/708

Helsingin käräjäoikeus SO 23/2163

Kansainvälinen tuomioistuin 7.9.1927. S.S. "Lotus" (Ranska v. Turkki).

Kansainvälinen tuomioistuin 3.2.2012. Jurisdictional Immunities of the State (Saksa v. Italia, Kreikan väliintulo).

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin 27.9.1995. McCann v. Yhdistyneet kuningaskunnat. 21 ECHR 97 GC

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin 21.11.2001. McElhinney v. Irlanti. 31253/96.

Yhdysvaltojen valitustuomioistuin, 29.7.1994. Transaero, Inc. v. La Fuerza Aerea Boliviana. 30 F.3d 148 (D.C. Cir. 1994), 153.

Medialähteet

Nurmi, Eero, Rajavartiolaitos aloittaa maahantulon valvonnan Välimerellä. Yle 2.8.2014. <https://yle.fi/a/3-7389529> (Luettu 4.5.2024).

Puolustusvoimat, Sotilasrikosten määrä edelleen lievässä nousussa.

Puolustusvoimat 25.1.2023. <https://puolustusvoimat.fi/-/sotilasrikosten-maara-edelleen-lievassa-nousussa> (Luettu 9.5.2024).

Kangas, Laura – Eromäki, Veikko – Joukanen, Toni, Rauhanturvaajat havaitsivat raketti-iskuja Libanonissa – suomalaiset jatkavat tehtäviensä toteuttamista. Yle 8.10.2023. <https://yle.fi/a/74-20054126> (Luettu 2.4.2024).

Puolustusvoimat, Nordic Response 24. Puolustusvoimat 15.3.2024.

<https://puolustusvoimat.fi/nordic-response-2024> (Luettu 26.4.2024).

Muut lähteet

Vahva ja välittävä Suomi – Neuvottelutulos hallitusohjelmasta. Petteri Orpon hallitus, 16.6.2023. <https://valtioneuvosto.fi/documents/10184/158702198/Neuvottelutulos+hallitusohjelmasta+16.6.2023.pdf/2feb7a7-d5a1-6f17-df2d-95561de7a6de/Neuvottelutulos+hallitusohjelmasta+16.6.2023.pdf> (Luettu 10.4.2024).

Tuomioistuinlaitoksen vuositilastoja, Tuomioistuinlaitos, 2024.

<https://oikeus.fi/tuomioistuimet/fi/index/tuomioistuinlaitos/tilastoja.html> (luettu 9.5.2024).

Valtakunnansyyttäjän virasto VKS:2016:4, Syyttäjän tehtävien kiireellisyys ja etusijajärjestys.

Valtakunnansyyttäjän virasto VKS:2016:6, Syyttämättäjäättämispäätöksen laatiminen ja sisältö.

YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselma 678 (1990).

YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselma 1244 (1999).

YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselma 1386 (2001).

YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselma 1973 (2011).

Yhdistyneet kansakunnat 1990, Model Status-of-Forces Agreement for Peace-keeping Operations.

Yhdistyneet kansakunnat 1999, Secretary-General's Bulletin: Observance by United Nations forces of international humanitarian law. YK ST/SGB/1999/13.

Yhdistyneet kansakunnat 2008, United Nations Peacekeeping Operations

– Principles and Guidelines.

Euroopan unionin neuvosto 2007 11894/07, Draft Model Agreement on the Status of the European Union-led Forces between the European Union and a Host State.

Yhdysvaltain puolustushaarakomentajien neuvosto 2021, Joint Publication 3-16 Multinational Operations.

Punaisen Ristin kansainvälinen komitea (ICRC) 2017, Characteristics of armed conflict & other situations of violence. M2a.H3.

Lyhenteet

AseVL	Asevelvollisuuslaki (1438/2007)
DCA	Puolustusyhteistysopimus (Defence cooperation agreement)
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
ETL	Esitutkintalaki (805/2011)
EULL	Laki rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta Suomen ja muiden Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä (EU-luovuttamislaki, 1286/2003)
EU	Euroopan unioni
Frontex	Euroopan raja- ja merivartiovirasto
HE	Hallituksen esitys
ICC	Kansainvälinen rikostuomioistuin (International Criminal Court)
ICRC	Punaisen Ristin kansainvälinen komitea (International Committee of the Red Cross)
IHL	Kansainvälinen humanitaarinen oikeus (International Humanitarian Law)
ILOMO	Kansainvälinen sotilaallisten operaatioiden sääntely (International Law of Military Operations)
IRA	Irlannin tasavaltalaisarmeija (Irish Republican Army)
ISAF	International Security Assistance Force, monikansallinen kriisinhallintaoperaatio Afganistanissa
KFOR	Kosovo Force, monikansallinen kriisinhallintaoperaatio Kosovon tasavallassa
LOAC	Sodan oikeussäännöt (Law of Armed Conflict)
Nato	Pohjois-Atlantin puolustusliitto (North Atlantic Treaty Organization)
OK	Oikeudenkäymiskaari (4/1734)
PeV	Perustuslakivaliokunta (PeVL: lausunto)
PuV	Puolustusvaliokunta. (PuVP: pöytäkirja, PuVM: mietintö)
PL	Perustuslaki (731/1999)
RL	Rikoslaki (39/1889)

PfP	Naton rauhankumppanuusohjelma (Partnership for Peace)
PKO	Rauhanturvaoperaatio (Peace Keeping Operation)
PvL	Laki puolustusvoimista (551/2007)
KrihaL	Laki sotilaallisesta kriisinhallinnasta (211/2006)
ROL	Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997)
SKL	Laki sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta puolustusvoimissa (255/2014)
SOL	Sotilasoikeudenkäyntilaki (326/1983)
SopS	Suomen säädöskokoelman sopimussarja (valtiosopimukset)
SOFA-laki	Laki Pohjois-Atlantin sopimuksen sopimuspuolten välillä niiden joukkojen asemasta tehdystä sopimuksesta (124/2024)
UNIFIL	United Nations Interim Force In Lebanon, Yhdistyneiden kansakuntien rauhanturvaoperaatio Libanonissa
VNS	Valtioneuvoston selonteko
YK	Yhdistyneet kansakunnat

Taulukot ja kuvat

Taulukot

Taulukko 1: Oikeuskäytäntö tuomioistuimittain

Taulukko 2: Vaille tarkempaa käsittelyä jätetyt ratkaisut perusteluineen

Kuvat

Kuva 1: Sotilaiden tekemien rikosten käsittelyprosessien pääpiirteet

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen tausta ja tutkimuskysymys

Suomesta tuli sotilasliitto Naton jäsen huhtikuussa 2023 historiallisen lyhyen liittymisprosessin jälkeen, jonka käynnistävänä tekijänä voidaan perustellusti pitää helmikuussa 2022 alkanutta Venäjän hyökkäyssotaa Ukrainassa ja sitä edeltävää eurooppalaisen turvallisuustilanteen epävakauden vaihetta. Nato-jäsenyyden myötä Suomen kansainvälinen sotilaallinen toiminta tulee lisääntymään ja Puolustusvoimat osallistuukin vuonna 2024 esimerkiksi sadan hengen osastolla Naton Air Shielding -operaatioon Mustallamerellä.¹ Suomi on osallistunut jo vuodesta 1956 asti YK:n rauhanturvaoperaatioihin ja muihin kriisinhallintaoperaatioihin ulkomailla. Puolustusvoimien lisäksi Rajavartiolaitos toimii sotilaallisesti järjestäytyneenä ulkomailla esimerkiksi EU:n Frontex-yhteistyön puitteissa.² Tässä työssä erilaisia sotilaallisesti järjestäytyneitä ulkomailla tapahtuvia operatiivisia toimintoja kutsutaan yhteisesti sotilaalliseksi toiminnaksi ulkomailla, ellei toimintamuotoja ole tarpeen eritellä.

Kuten kaikessa muussakin inhimillisessä toiminnassa, niin myös sotilaallisessa toiminnassa voidaan tehdä tekoja, joihin täytyy reagoida rikosoikeudellisilla ja rikosprosessioikeudellisilla menettelyillä. Kun tämä toiminta vielä tapahtuu ulkomailla, nousevat esiin myös valtioiden suvereniteettiin ja rikosoikeudelliseen toimivaltaan liittyvät kysymykset. Vuonna 2022 Puolustusvoimat tilastoi kaikkiaan 3 451 sotilasrikosta ja suoritti 3 264 esitutkintaa.³ Käräjäoikeuksissa ratkaistiin samana aikana 392 sotilasrikosta koskevaa asiaa.⁴ Myös ylemmissä oikeusasteissa ratkaistiin samaan aikaan yksittäisiä sotilasrikoksia.⁵ Ulkomailla tehtyjä rikoksia näistä on kuitenkin hyvin pieni osa. Esitutkinnoista 39 kohdistui rauhanturvaajiin, joka kertoo ulkomailla tehtyjen rikosten määrästä, koska rauhanturvaamistoiminta edustaa merkittävää osaa suomalaisesta ulkomailla tapahtuvasta sotilaallisesta toiminnasta. Työssä ei ole tarkoituksena pureutua rikosten syihin tai seurauksiin. Sen sijaan työn tavoitteena on selkiyttää sotilaiden ulkomailla tekemien tekojen

¹ VNS 1/2024 vp, s. 3.

² Nurmi 2.8.2014.

³ Puolustusvoimat 25.1.2023.

⁴ Tuomioistuinlaitos, 2024.

⁵ Tilastopalvelu ei näytä lukumääriä rikosnimikkeille, joihin kohdistuu alle 5 ratkaisua.

rikosvastuuseen liittyviä kysymyksiä ja esittää parannusehdotuksia järjestelmän tarkoituksenmukaistamiseksi.

Aihe on ajankohtainen tuoreen Nato-jäsenyyden takia. Sotilaiden käytöksestä, ja mahdollisesti jopa rikollisista teoista, on myös keskusteltu julkisuudessa keväällä 2024 ilmestyneen Ilmari Käihkön kokemuksiä vuoden 2009–2010 Tšadin rauhanturvaoperaatiossa käsittelevän autoetnografisen kirjan ympärillä.⁶ Aihe on ajankohtainen myös siksi, että pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelmassa on kriminaalipolitiikan kehittämisen alla toimenpide ”Rikoslain alueellista soveltamisalaa koskevat 1 luvun säännökset uudistetaan”, jolla voi olla merkittävä vaikutus tämän tutkimuksen tuloksiin, mutta uudistuksesta ei tätä kirjoittaessa ole vielä saatavissa tarkempia tietoja.⁷

Vaikka ylätasolla työn aiheena onkin suomalaisten sotilaiden rikosvastuu ulkomailla, niin erityistä huomiota kiinnitetään rikoslain kaksoisrangaistavuuden vaatimuksen vaikutukseen tuon vastuun toteutumisessa. Aiemmassa tutkimuksessa on havaittu, että kaksoisrangaistavuuden vaatimus on sotilaiden osalta mahdollisesti ongelmallinen.⁸ Kaksoisrangaistavuuden vaatimukseen liittyvä problematiikka on valittu tutkimuskysymykseksi myös siksi, koska sen käytännön soveltamista on vaikea havainnoida säädetyn oikeuden tai lainvalmisteluaineistojen perusteella, joka tekee siitä erityisen mielenkiintoisen ja tuomioistuinkäytännön tarkastelua vaativan tutkimusaiheen. Tutkimushypoteesina on, että kaksoisrangaistavuuden vaatimukseen liittyy sekä rikosoikeudellisia että rikosprosessuaalisia haasteita erityisesti sen takia, että sotilaat toimivat ulkomailla varsinkin kriisinhallintatehtävissä sellaisissa olosuhteissa, joissa kaksoisrangaistavuuden vaatimuksen tutkiminen voi olla haasteellista.

Tutkimuskysymykset ovat:

1. Miten suomalaisten sotilaiden rikosvastuu ulkomailla tehdyistä rikoksista muodostuu?
2. Miten rikoslain kaksoisrangaistavuuden vaatimus huomioidaan edellä mainituissa teoissa?

⁶ Käihkö 2024.

⁷ Petteri Orpon hallitus, 16.6.2023, s. 194.

⁸ Jokinen 2017, s. 31–33.

Rikosvastuulla tarkoitetaan sekä tekijään kiinnitettävää vastuuta teoistaan että niitä edellytyksiä, joiden täytyessä henkilö voidaan tuomita rangaistukseen. Rikosoikeuden laillisuusperiaatteen (PL 8 §, RL 3:1 §) mukaan näiden edellytysten tulee perustua lakiin. Rikosvastuun osatekijöitä ovat muiden muassa tekijän syyllisyys ja teon tunnusmerkistön mukaisuus. Rikosvastuun toteuttaminen edellyttää tehokasta rikosprosessia, joka puolestaan edellyttää rikosoikeudellista toimivaltaa. Rikosoikeudellisella toimivallalla tarkoitetaan oikeutta määrätä oikeudellisesti siitä mitkä menettelyt muodostavat rikosvastuun, oikeutta selvittää ja tutkia tekoja, oikeutta nostaa syyte teoista, oikeutta tuomita teoista sekä oikeutta toimeenpanna määrätty rangaistus.⁹

1.2 Tutkimuksen rajaukset

Tutkimuksesta on rajattu ulos joitakin sotilaallisen toiminnan muotoja.

Ensinnäkin ulos rajautuvat esikuntavierailut eli esimerkiksi suomalaisten upseerien työskentely Nato-esikunnissa. Näihin sisältyy rikosoikeudellisia kysymyksiä, mutta ne vertautuvat lähinnä diplomaattien immunitettiin. Diplomaattista immunitettia vastaava asema syntyy myös YK-rauhanturvaoperaatioiden komentajalle tai muille korkea-arvoisille sotilas- ja siviilihenkilöille, jota käsitellään luvussa 3.5. Näihin ja muihin tehtävään tai rooliin liittyviä erikoisimmunitetteihin viitataan tässä työssä, mutta niitä ei pyritä liittämään osaksi työssä esitettävää kokonaissystematisointia. Työn tuloksia ei voi siis yleistää kaikkiin sotilaisiin, mutta erikoisimmunitetin piirissä toimiva joukko on luonteensa vuoksi huomattavan rajattu.

Toiseksi tarkastelu on tarkoitus vähintäänkin keskittää, mutta enimmäkseen myös rajoittaa, varsinaisiin sotilaisiin. Kansainvälisesti operaatioissa käytetään paljon sotilasjoukkoon kuuluvia siviilejä ja toisaalta erilaisia yksityisiä yrityksiä avustavissa tehtävissä. Myös näiden asema on rikosoikeudellisesti mielenkiintoinen, mutta Suomen kannalta vähempimerkityksinen, koska Suomen osallistuminen operaatioihin perustuu pääosin asevelvollisten ja reserviläisten käyttöön. Siviilien kohteluun, erityisesti osana toimivaltasopimuksia, otetaan kantaa rajoitetusti, koska se on oleellinen osa sopimusten sääntelylogiikkaa. Siviilihenkilöiden asemaa ei kuitenkaan käsitellä osana kansallisen lainsäädännön soveltamista.

⁹ Esimerkiksi Ireland-Piper 2012, s. 126.

Kolmanneksi työn ulkopuolelle on rajattu asevelvollisuudesta kieltäytyminen (SOL 2.2 §, AsevL 118 §). Määritelmästä ja kieltäytymisen ajankohdasta riippuen kyseessä voi olla sotilaan tekemä rikos ja kieltäytyminen sinällään voi tapahtua myös ulkomailla. Kyseessä on kuitenkin luonteeltaan hyvin erilainen teko kuin muut tässä työssä tarkasteltavat teot ja siihen liittyy myös erityisiä perusoikeusherkkyksiä.

Viimeiseksi, mutta hyvin oleellisesti, tarkastelu on tarkoitus tehdä normaaliolojen lainsäädännön puitteissa. Normaalioloilla tarkoitetaan tässä työssä tilaa, jossa puolustustilain (1083/1991) 1 §, valmiuslain (1552/2011) 3 § taikka asevelvollisuuslain (1438/2007) 32 § 3 momentin tai 83 § mukaisia poikkeusoloja tai normaaliolojen vakavia häiriötilanteita ei ole todettu.¹⁰ Yleisemmin työssä tarkastellaan sotilaallista toimintaa, joka ei ole perinteistä sodankäyntiä vaan paikantuu muihin luvussa 2.2 kuvattuihin sotilaallisen toiminnan muotoihin kuten kriisinhallintaan ja harjoitteluun. Sotatila muuttaa kansallista lainsäädäntöä sekä rikosvastuun että rikosprosessin osalta (SOL 2.2 §, RL 45:20–26 §). Kansainvälisoikeudellisesti raja on monimutkaisempi, koska kriisinhallintaoperaatiot voivat ainakin hetkellisesti ylittää ne rajat, joiden perusteella toiminnassa tulee sovellettavaksi aseellisiin selkkauksiin soveltuva kansainvälinen humanitaarinen oikeus. Näitä vaikutuksia arvioidaan erityisesti luvussa 3.8.

1.3 Tutkimusmenetelmät ja tutkimuksen rakenne

Tutkimuksen kohteena ovat asevoimat ja sotilaat, tarkemmin kuvattuna suomalaiset sotilaat. Tutkimuskohdetta lähestytään sen ulkopuolelta ja sitä tutkitaan ensisijaisesti oikeudellisena subjektina. Asevoimilla on oma sisäinen maailmansa, jossa on omat lainalaisuutensa.¹¹ Tässä työssä hyödynnetään kuitenkin sitä osaa tiedosta, joka tutkimuskohteesta on saatavilla lainopin avulla. Ilmiötä, eli sotilaiden ulkomailla tekeviä rikoksia, ei tarkastella juurikaan epäiltyjen näkökulmasta. Tutkimuksen kannalta ei ole niinkään kiinnostavaa miksi rikoksia tehdään tai ei tehdä, mikä on oikeudenmukainen rangaistus niistä tai mikä on tekojen moraalinen moitittavuus. Sen sijaan ilmiötä tarkastellaan lähinnä oikeuspositivistisesti yhteiskunnallisesta näkökulmasta; onko oikeusjärjestelmä tarkoituksenmukainen ja vastaako

¹⁰ Määritelmä on yhtenevä sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta puolustusvoimissa annetun lain (255/2014) 94 § normaaliolojen vakavien häiriötilanteiden ja poikkeusolojen poikkeamasäännösten soveltamisalan kanssa. Kts. myös Aine ym. 2011, s. 27–28.

¹¹ Käihkö 2024, luku 10.

sen lainsäätäjän tahtoa. Lisäksi mukana on jossain määrin rikoksen uhrien näkökulma ja erityisesti heidän oikeuttaan oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin.

Tutkimus on luonteeltaan monimenetelmällinen. Lähtökohtana erityisesti kansallisen oikeuden osalta on ensisijaisesti käytännöllinen lainoppi eli tavoite käyttää tulkintaa voimassa olevan oikeustilan hahmottamiseen.¹² Aineistona käytetään voimassa olevaa lakia, sen esitöitä, oikeuskirjallisuutta sekä tuomioistuimen ratkaisuja.¹³ Lisäksi tuomioistuinkäytäntöä on täydennetty hypoteettisilla tapauksilla, jotka voisivat tulla tutkittavaksi tuomioistuimessa. Tutkimus tulee sisältämään piirteitä myös teoreettisesti lainopista eri pyrkimyksiä oikeudellisten ilmiöiden systematisointiin. Osana tutkimusta otetaan kantaa myös siihen miten voimassa olevaa oikeutta tulisi muuttaa (*de lege ferenda*). Muutosten perusteluina käytetään myös oikeusvertailevaa materiaalia sekä oikeudenmukaisuudesta kumpuavia ajatuksia.

Kansainvälisen oikeuden tutkimuksen osalta tutkimusmetodin kuvaaminen on monimutkaisempaa. Onhan esimerkiksi Martti Koskenniemi kyseenalaistanut metodien olemassaolon kutsuen niitä vain erilaisiksi kirjoitustavoiksi.¹⁴ Lähestymistapaa voinee kuitenkin kuvata kriittiseksi oikeuspositivismiksi siltä osin, että tulkinnassa annetaan merkitystä enemmän muodollisille säännöille kuin asioiden koetulle hyvyydelle, moraalisuudelle tai tavoiteltavuudelle. Kriittisyys tässä yhteydessä tarkoittaa sitä, että tulkinnassa hyväksytään se, että kirjoitettu laki ei välttämättä vastaa sen säätäjien puhdasta tarkoitusta vaan siihen ovat vaikuttaneet ja vaikuttavat poliittiset ja yhteiskunnalliset realiteetit.

Tutkielmassa käsitellään sekä kansainvälisoikeudellista aineistoa että kansallista rikosoikeudellista aineistoa. Käsitely on pyritty pääosin rakentamaan siten, että lukujen sisällä ei sekoiteta tarkastelunäkökulmaa vaan kukin luku käsittelee asiaa joko kansainvälisoikeudellisesta tai kansallisesta näkökulmasta. Erottelulla ei kuitenkaan tarkoiteta sitä, että kansainvälinen oikeus ja kansallinen oikeus eivät vuorovaikuttaisi keskenään tai että kansallinen oikeus voisi toimia irrallisena kansainvälisoikeudellisista velvoitteista.

¹² Hirvonen 2011, s. 25.

¹³ Sotilaisiin kohdistuvaa kaksoisrangaistavuuden vaatimusta koskevien tuomioistuinten ratkaisuiden keräys- ja arviointitapa on kuvattu tarkemmin luvussa 5.1.

¹⁴ Koskenniemi 1999, s. 359.

Luku 2 kuvaa tutkimuksen kohdetta eli kansainvälisen sotilaallisen toiminnan muotoja ja niitä poliittisia ja oikeudellisia perusteita, joilla suomalaiset sotilaat toimivat ulkomailla.

Luku 3 käsittelee kansainvälisoikeudellista rikosoikeudellista toimivaltaa, mihin toimivalta perustuu, miten toimivalta on rajoittunut sotilaita koskevissa asioissa ja miten sitä voidaan siirtää sopimuksilla. Lisäksi käsitellään myös kansainvälistä rikosoikeutta sekä ihmisoikeussopimusten vaikutusta rikosvastuun toteuttamiseen.

Luku 4 käsittelee sotilaan ulkomailla tekemän rikoksen käsittelyä suomalaisessa oikeusjärjestelmässä sekä prosessisääntelyn että aineellisen lainsäädännön kannalta. Erityisesti tarkastellaan kysymystä siitä, miten tekovaltion lainsäädäntö vaikuttaa teon arviointiin rikoslain kaksoisrangaistavuuden vaatimuksen kautta.

Luvussa 5 tutkitaan kaksoisrangaistavuuden vaatimuksen toteutumista käytännössä tarkastelemalla sotilaiden ulkomailla tekemien tekojen käsittelyä tuomioistuinkäytännön avulla.

Luvussa 6 esitetään työn johtopäätökset ja kehitysehdotuksia liittyen nykyiseen lainsäädäntöön.

2 Kansainvälinen sotilaallinen toiminta

2.1 Sotilaan määritelmä

Puolustusvoimien tehtävänä on Suomen sotilaallisen puolustamisen lisäksi kansainvälisen avun antaminen ja yhteistoiminta sekä osallistuminen kansainväliseen kriisinhallintaan (PvL 2.1 § 1, 3 ja 4 kohdat). Puolustusvoimissa on sotilaallisissa tehtävissä sekä palkattua henkilöstä (ammattisotilaita, PvL 36.1 §) että asevelvollisia. Asevelvolliset ovat joko palveluksessa, reservissä tai varareservissä (AsevL 2.3 §). Asevelvollisten palveluksen muotoja ovat varusmiespalvelus, kertausharjoitus, ylimääräinen palvelus ja liikekannallepanon aikainen palvelus (AsevL 2.2 §) sekä varusmiespalvelukseen rinnastuva naisten vapaaehtoinen asepalvelus (Laki naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta 285/2022). Jatkossa tässä työssä varusmiespalveluksella tarkoitetaan myös naisten vapaaehtoista asepalvelusta, ellei asiaa ole tarpeen erotella, ja vastaavasti varusmiehillä myös tähän palvelukseen osallistuvia henkilöitä.

Puolustusvoimien lisäksi myös Rajavartiolaitoksella on sotilaallisen maanpuolustuksen tehtäviä (Rajavartiolaki 578/2005 3 § ja 25 §) ja se on sotilaallisesti järjestynyt viranomainen.

Koska tutkimuksen aiheena on sotilaiden rikosoikeudellinen vastuu, niin sotilaan määritelmänä käytetään rikoslain sotilasrikosten tekijätunnusmerkistöä. Sotilaita ovat RL 45:27 § mukaillen:

1. Puolustusvoimien sotilasvirassa tai määräaikaisessa virkasuhteessa sotilastehtävässä palvelevat ammattisotilaat sekä Rajavartiolaitoksessa sotilasvirassa palvelevat;
2. Asevelvollisuutta tai naisten vapaaehtoista asepalvelusta suorittavat;
3. Puolustusvoimissa sotilasvirkaan koulutettavat oppilaat sekä rajavartijan peruskurssin opiskelijat;
4. Sotilaallisesta kriisinhallinnasta annetussa laissa (211/2006) tarkoitetussa kriisinhallintakoulutuksessa, -harjoituksissa ja -palveluksessa olevat;
5. Suuronnettomuuden tai vastaavan vakavan tilanteen yhteydessä palvelukseen määrättyt reserviläiset (AsevL 79 §);

6. Vapaaehtoisesta maanpuolustuksesta annetun lain (556/2007) mukaisissa Puolustusvoimien vapaaehtoisissa harjoituksissa (18 §) tai virka-aputehtävissä palvelevat (23 §).

Huomionarvioista on, että tämän määritelmän mukaiset sotilaat ovat aina myös Suomen kansalaisia (Valtion virkamieslaki 759/1994 7.1 § kohdat 7 ja 8, Laki naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta 285/2022 1.1.1 §, AsevL 2.1 §, KrihaL 7.3 § ja PL 127.1 §). Sotilasosastoon voi kuulua määritelmän ulkopuolisia siviileitä tai alihankkijoita, jotka eivät ole Suomen kansalaisia, mutta asian tarkempi tarkastelu on rajattu tutkimusaiheen ulkopuolelle.

2.2 Ulkomailla tapahtuvan sotilaallisen toiminnan muodot

Sotilaallisella toiminnalla on erilaisia muotoja, jotka vaikuttavat sen arviointiin erityisesti kansainvälisoikeudellisesti. Kansainvälisen oikeuden keskeinen periaate on kansallisvaltioiden suvereniteetti, joka on myös sotilaallisen toiminnan luokittelun yksi perusta. Oikeudellisesti sotilaallisen toiminnan säätelyä on perinteisesti lähestytty kansainvälisen humanitaarisen oikeuden (IHL, International Humanitarian Law) tai aseellisten konfliktien säätelyn (LOAC, Law of Armed Conflict) kautta, mutta nämä doktriinit ovat kuitenkin melko suppeita eivätkä sovellu kuin pieneen osaan sotilaallista toimintaa. Näiden rinnalle onkin kehittynyt oma oikeudenalansa kansainvälinen sotilaallisten operaatioiden säätely (ILOMO, International Law of Military Operations), joka yhdistää sotilaallisen toiminnan kannalta olennaisia kansainvälisen ja kansallisen oikeuden lähteitä.¹⁵

Asevoimien käyttö ulkomailla ei välttämättä liity lainkaan suoranaisten sotilaallisten tavoitteiden saavuttamiseen. Asevoimilla on niiden ominaisuuksista johtuvia kyvykkyyksiä, jotka mahdollistavat niiden käyttämisen erilaisten kriisi- ja poikkeustilanteiden hallintaan.¹⁶ Esimerkkeinä tällaisista kyvyistä ovat esimerkiksi kyky siirtyä nopeasti jollekin alueelle pitkän matkan tai hankalien kulkuyhteyksien päähän, kyky toimia pitkäaikaisesti ilman riippuvuutta ympäröivästä infrastruktuurista ja kyky puolustaa itseään moninaisia ulkoisia uhkia vastaan.

¹⁵ Gill – Fleck 2016, s. 3.

¹⁶ Liivoja 2017, s. 101.

Lähettiläjävaltion¹⁷ ja vastaanottajavaltion¹⁸ käsitteet ovat keskeisiä asevoimien toimissa ulkomailla. Vastaanottajavaltiolla tarkoitetaan valtiota, jonka valtialueen kautta toisen valtion asevoimat kulkevat tai jonka valtialueella ne oleskelevat tai toimivat.

Lähettiläjävaltiolla tarkoitetaan valtiota, johon vastaanottajavaltion alueella olevat asevoimat kuuluvat. Yhteen sotilaalliseen operaatioon voi liittyä vastaanottajavaltion kannalta useita lähettiläjävaltiota, jotka toimivat sen alueella. Vastaavasti lähettiläjävaltion kannalta operaatioon voi liittyä useita vastaanottajavaltioita varsinaisen kohdevaltion lisäksi, joiden kautta se siirtää joukkojaan varsinaiselle operaatioalueelle tai esimerkiksi tukee joukkojaan.

Tutkimuskysymyksen kannalta lähettiläjävaltiona on aina Suomi ja vastaanottajavaltiona jokin ulkoma.

Sotilaallisen toiminnan luokittelua voidaan tehdä sekä voimankäytön oikeutuksen että sovellettavan lainsäädännön perusteella. Voimankäytön oikeutus on ymmärrettävä laajasti käsittämään sekä sotilaiden oleskelun jollakin tietyllä alueella ja joko lainvalvonnallisen tai sotilaallisen voiman käyttämistä. Oikeutusperusteiden osalta noudatetaan Gillin ja Fleckin tekemää luokittelua.¹⁹ Luokitteluiden yhteydessä esitetään joko esimerkkejä Suomen osallistumisesta luokittelun mukaiseen toimintaan tai mahdollisia tulevaisuuden skenaarioita sellaiseen osallistumisen osalta. Sovellettavalla lainsäädännöllä tarkoitetaan tässä yhteydessä enimmäkseen kysymystä siitä, täyttääkö sotilaallinen toiminta ne edellytykset, että siihen tulee sovellettavaksi kansainvälinen humanitaarinen oikeus kuten esimerkiksi Geneven sopimukset. Jälkimmäistä kysymystä käsitellään luvussa 3.8.

Oikeutusperusteet voidaan jakaa kolmeen yläluokkaan: YK:n kollektiivisen turvallisuuden doktriinin alainen toiminta, itsepuolustus-oikeuden alainen toiminta ja yksinomaan valtioidenväliseen suostumukseen perustuva toiminta. Luokkien rajat eivät tosin aina ole täysin selväpiirteisiä, operaatiot voivat ajan kuluessa siirtyä luokasta toiseen tai niissä voi hetkellisesti olla toiseen luokkaan kuuluvia piirteitä.²⁰

YK:n kollektiivisen turvallisuuden järjestelmässä voimakkain intervention muoto on turvallisuusneuvoston YK:n peruskirjan VII-luvun toimivaltuuksien mukainen sotilaallinen

¹⁷ Sending state. YK-operaatioiden kontekstissa usein troop contributing country (TCC).

¹⁸ Receiving state. Varsinkin ystävällismielisten valtioiden kontekstissa usein myös host state. Jos kyse on vain kauttakulusta, niin voidaan käyttää myös tarkempaa termiä transit state.

¹⁹ Gill – Fleck 2016.

²⁰ Liivoja 2017, s. 123.

pakottaminen (military enforcement).²¹ Sotilaallisen pakottamisen keinovalikoima on jatkumo ja toiminnasta lievemmistä muodoista käytetään käsitettä rauhaan pakottaminen (peace enforcement).²² Jatkossa sotilaallista pakottamista käytetään tarkoittamaan niitä YK:n turvallisuusneuvoston mandaatilla tehtäviä toimia, joita ei voida katsoa rauhaan pakottamiseksi. Sotilaallisen pakottamisen tarkoituksena on kansainvälisen yhteisön tahdon täyttäminen ja konfliktin osapuolen kukistaminen merkittävää sotilaallista voimaa käyttämällä. Rauhaan pakottamisessa pyritään sotilaallisen voiman käytön avulla vakauttamaan tilanne ja edistämään sellaisten olosuhteiden syntymistä, joissa rauha voidaan saavuttaa.²³ Rauhaan pakottamisessa ei-puolustusellisen sotilaallisen voiman käyttö pyritään rajoittamaan vain tavoitteen kannalta täysin välttämättömiin toimiin. Rauhaan pakottamisen operaatioilla voi olla joidenkin konfliktin osapuolien suostumus, mutta se ei ole niiden oikeutuksen kannalta välttämätöntä.²⁴ Konfliktien dynaamisen luonteen vuoksi toiminnan luokittelu voi olla vaikeaa ja vaihdella konfliktin kestäessä. Suomi ei ole suoraan osallistunut sotilaallisen pakottamisen operaatioihin. Esimerkkeinä sotilaallisen pakottamisen operaatioista ovat ensimmäinen Irakin sota (1991)²⁵ ja Nato-johtoinen Libyan sisällissodan interventio (2011)²⁶. Nato-maa Norja osallistui molempiin operaatioihin ja silloinen Naton rauhankumppanusmaa Ruotsi Libyan operaatioon. Paineen Suomen osallistumisesta tämän kaltaisiin operaatioihin voidaan katsoa tulevaisuudessa lisääntyvät Naton ja EU:n puolustusyhteistyön ja taakanjaon vaikutuksesta.²⁷ Esimerkkeinä rauhaan pakottamisen operaatioista ovat Nato-johtoiset vuonna 1999 alkanut Kosovon operaatio (KFOR)²⁸ ja vuosien 2001–2014 välillä toiminut Afganistanin operaatio (ISAF)²⁹, joihin molempiin osallistui myös suomalaisia sotilaita.

Varsinaisten rauhanturvaoperaatioiden (PKO, peace keeping operation) taustalla on YK:n peruskirjan VI-luvun vaatimus riitojen rauhanomaisesta selvittelystä ja niiden takana on joko

²¹ Sivonen 2017, s. 215.

²² Rauhaan pakottamiseen liittyy terminä myös negatiivisia konnotaatioita. Tässä työssä termiä käytetään neutraalisti kuvaamaan tietyn tyyppisiä sotilaallisia operaatioita.

²³ Gill – Fleck 2016, s. 95–96.

²⁴ Gill – Fleck 2016, s. 155.

²⁵ UN Security Council resolution 678 (1990) ”Authorizes Member States – to use all necessary means – to [force Iraq to withdraw from Kuwait]”

²⁶ UN Security Council resolution 1973 (2011) ”Authorizes Member States – to take all necessary measures – to protect civilians and civilian populated areas –”

²⁷ Kts. esim. VNS 3/2022 vp, s. 3, HE 315/2022 vp, s. 4 ja 41.

²⁸ UN Security Council resolution 1244 (1999) “Authorizes Member States – to establish the international security presence – with all necessary means to fulfil its responsibilities –“

²⁹ UN Security Council resolution 1386 (2001) ”Authorizes Member States – to take all necessary measures – to [assist Afghan Interim Authority in the maintenance of security]”

YK:n turvallisuusneuvoston tai yleiskokouksen tuki, mutta merkittävimpana niiden toimivaltaperusteena, ja erottavana tekijänä suhteessa rauhaan pakottamisen operaatioista, on vastaanottajavaltioiden suostumus tai vähintäänkin hyväksyntä.³⁰ Vaikka rauhanturvaoperaatiot perustuvatkin suostumukselle, niin suostumuksen pyytäjä on ennemmin kansainvälinen yhteisö kuin yksittäiset valtiot. Näin ollen rauhanturvaoperaatiot hahmottuvat luokittelussa lähemmäksi YK:n kollektiivisen turvallisuuden doktriinia kuin valtioidenväliseen suostumukseen perustuvaa toimintaa. YK:n sijasta rauhanturvaoperaatioiden takuuorganisaationa voi olla myös alueellinen kansainvälinen järjestö kuten Afrikan Unioni. Rauhanturvaoperaatioiden tarkoituksena on kohdemaan omien viranomaisten tukeminen ja olojen pitämien vakaana. Rauhanturvajoukoilla on kykyä esimerkiksi joukkojenhallintaan ja itsepuolustukselliseen voimankäyttöön, mutta voimankäyttö on luonteeltaan reaktiivista.³¹ Esimerkkinä YK-johtoisesta rauhanturvaoperaatiosta on vuodesta 1978 käynnissä ollut UNIFIL-operaatio Libanonissa, johon Suomi on osallistunut vuodesta 1982 alkaen muutamia vuosia lukuun ottamatta tähän päivään asti ja edelleen.³²

Itsepuolustusosoikeuden alaisella toiminnalla tarkoitetaan toimintaa, joka perustuu YK peruskirjan 51 artiklan mukaiseen valtioiden oikeuteen puolustautua itsenäisesti tai kollektiivisesti aseellista hyökkäystä vastaan.³³ Esimerkiksi Naton perustavan Pohjois-Atlantin sopimuksen kollektiivisen puolustuksen 5 artiklan (SopS 18/2023) mukainen velvollisuus auttaa hyökkäyksen kohteeksi joutunutta perustuu sopimuksessa mainitulla tavalla YK:n peruskirjan 51 artiklan mukaiseen kollektiivisen itsepuolustuksen oikeuteen. Käytännössä itsepuolustusosoikeuden käyttäminen voi tarkoittaa avointa rajoittunutta tai rajoittamatonta sodankäyntiä. Naton 5 artikla on aktivoitu sen historian aikana vain yhden kerran seurauksena Yhdysvaltoihin kohdistuneisiin syyskuun 9. päivän terroristi-iskuihin vuonna 2001.³⁴ Tuolloin jäsenmaat tarjosivat Yhdysvalloille sotilaallista tukea, jonka merkittävimminä elementteinä olivat Yhdysvaltojen ilmavalvonnan vahvistaminen ja Välimeren merellinen valvonta. Suomi ei ole toisen maailmansodan jälkeen joutunut käyttämään itsepuolustusosoikeuttaan.

³⁰ Gill – Fleck 2016, s. 155.

³¹ Gill – Fleck 2016, s. 158–159.

³² Kangas – Eromäki – Joukanen 8.10.2023.

³³ Gill – Fleck 2016, s. 214.

³⁴ HE 315/2022 vp, s. 7.

Suomen yleinen suhtautuminen erilaisiin operaatioihin osallistumisesta on kehittynyt ajan myötä sekä tarpeiden että poliittisten realiteettien ohjaamana. Vuoden 1995 rauhanturvalaki salli ainoastaan rauhanturvaamisen ja kielsi kaikenlaiseen pakottamiseen osallistuminen.³⁵ Lakia muutettiin vuonna 2000 sallimaan myös rauhaan pakottamista sisältävät operaatiot, jotta Suomi pystyisi osallistumaan täysimääräisesti Kosovon KFOR operaatioon.³⁶ Sotilaallisen pakottamisen operaatioihin osallistuminen tuli mahdolliseksi vuonna 2006 säädetyn nykyisen kriisinhallintalain myötä. Syynä muutoksille olivat sekä kriisinhallintayhteistyössä että esimerkiksi YK:n turvallisuusneuvoston päätöksentekokyvyssä tapahtuneet muutokset.³⁷

Edellä esitettyjen asevoimien operaatioihin liittyvien oikeutusperusteiden lisäksi asevoimat toimivat ulkomailla myös tavoilla, jotka eivät ole varsinaisia operaatioita tai eivät operaatioita lainkaan. Kyseessä on ystävällismielisten maiden välinen toiminta, joka voi ilmentyä esimerkiksi yhteisenä harjoitteluna tai joukkojen läsnäolona ja niihin liittyvinä pysyvinä tai väliaikaisina tukikohtina.³⁸ Suomi on esimerkiksi osallistumassa Naton Air Shielding - tehtävään Romaniassa kesällä 2024.³⁹ Suomi tuskin perustaa tällaista toimintaa varten pysyviä tukikohtia ulkomaille vaan ennemminkin toteuttaa omaa vastuutaan rotaatioissa Naton pysyvissä rakenteissa. Lyhyempiaikaisesta harjoitustoiminnasta oli kysymys esimerkiksi Norjassa keväällä 2024 toteutetussa Nordic Response 24 Nato-harjoituksessa, johon osallistui yhteensä 20 000 sotilasta 13 eri maasta ja myös 4 100 sotilasta Suomesta.⁴⁰ Tällainen toiminta perustuu luonnollisesti yksinomaan valtioiden suvereniteettiin ja lähes poikkeuksetta myös maiden väliseen joukkojen asemaa koskevaan sopimukseen, joita käsitellään luvussa 3.5.

Tutkimuskysymyksen kannalta oletetaan, että lähettäjävaltion joukoilla on oikeus saapua vastaanottajavaltion valtioalueelle, sillä muuten kysymys olisi selkeästi kansainvälisen oikeuden luokkauksesta tai jopa hyökkäysrikoksesta. Tutkittavan aiheen kannalta sotilaallisen toiminnan luonne vaikuttaa erityisesti siihen, minkä instrumenttien avulla rikosoikeuden toimivalta määrittyy ja mitä se sisältää erityisesti suhteessa kansainväliseen humanitaariseen oikeuteen. Näitä kysymyksiä käsitellään luvussa 3.

³⁵ HE 185/1995 vp. Kts. myös HE 20/2000 vp, jossa tarkemmin edellisen seurauksista ja tulkintahankaluuksista.

³⁶ HE 20/2000 vp, s. 10–11.

³⁷ HE 5/2006 vp, s. 32.

³⁸ Liivoja 2017, s. 107.

³⁹ VNS 1/2024 vp, s. 4.

⁴⁰ Puolustusvoimat 15.3.2024.

2.3 Suomalaiset sotilaat ulkomailla

Kuten edellä esitettiin, suomalaisia sotilaita on Suomen ulkopuolella erilaisista syillä ja erilaisten viitekehysten sisällä. Vastaavasti kansallisessa lainsäädännössä on erilaisia menettelyitä sitä, miten sotilaalliseen toimintaan ulkomailla osallistutaan. Menettelyt koskevat sekä itse toimintaan osallistumisesta päättämistä että yksittäisen sotilaan osallistumisesta päättämistä.

Puolustusministeriöllä on tätä kirjoittaessa meneillään säädöshanke eräiden Nato-jäsenyyden vaikutusten huomioinnista lainsäädännössä.⁴¹ Siihen liittyvä hallituksen esitysluonnos on parhaillaan lausuntokierroksella ja sen tarkoituksena on muun muassa parantaa Puolustusvoimien kykyä vastaanottaa kansainvälistä apua ja osallistua Naton yhteisen puolustuksen toteuttamiseen.⁴² Luonnoksessa Puolustusvoimien tehtäviin (PvL 2 §) lisätään Pohjois-Atlantin sopimuksen 5 artiklan mukainen Suomen ja muiden Pohjois-Atlantin liiton jäsenvaltioiden puolustaminen aseellisia hyökkäyksiä vastaan.⁴³ Nato-viitekehysten tärkeyden vuoksi tässä luvussa esitetään myös esitysluonnoksen vaikutukset päätöksentekoon. Reserviläisten käyttöön Naton rauhan- ja kriisiajan tehtävissä liittyy avoimia lainsäädännöllisiä kysymyksiä, jotka ovat toistaiseksi estäneet osallistumisen yhteisen puolustuksen maavoimakomponenttien toimintaan.⁴⁴ Viittaukset luonnokseen ja sen esittämiin lainsäädäntömuutoksiin on merkitty etuliitteellä ”luonnos”.

Puolustusvoimat voi osallistua kansainvälisen avun antamiseen tai yhteistoimintaan ulkomailla (PvL 12 §). Ensisijaisesti osallistumisesta päätetään kansainvälistä apua, yhteistoimintaa tai muuta kansainvälistä toimintaa koskevasta päätöksenteosta annetussa laissa (418/2017, KvL) määrätyssä menettelyssä (PvL 12.3 §). Toissijaisesti osallistumisesta päättää puolustusministeriö (PvL 12.3 §). Puolustusvoimat ei siis itsenäisesti voi päättää osallistumisesta kansainväliseen toimintaan, vaan päätöksenteko on poliittisesti kontrolloitua. Poikkeuksena ovat sodan oloja koskevat Puolustusvoimien ylipäällikön toimivaltuudet (PvL 12.4 §). Ensisijaisesti päätöksen tekee sotilaallista voimankäyttöä koskevissa asioissa tasavallan presidentti valtioneuvoston ratkaisuehdotuksesta (KvL 2.1 §). Lähtökohtaisesti asiassa on kuultava myös eduskuntaa (KvL 3 §), mutta se voidaan tehdä jälkikäteisesti

⁴¹ PLM002:00/2023, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi puolustusvoimista annetun lain muuttamisesta ja eräksi muiksi laeiksi, toimikausi 7.8.2023–8.2.2024

⁴² VN/23232/2023, s. 31.

⁴³ VN/23232/2023, s. 80.

⁴⁴ PuVL 2/2024 vp – VNS 1/2024 vp, s. 2.

kiireellisissä tilanteissa (KvL 5 §). Lakia on sovellettu Afganistanin evakuointioperaatioissa 2021 sekä Ukrainan tukemisessa vuoden 2022 jälkeen.⁴⁵ Tämä lainsäädäntö tulisi käytännössä sovellettavaksi esimerkiksi YK peruskirjan 51 kollektiivisen puolustuksen operaatioissa sekä Naton rauhanajan yhteisen puolustuksen tehtävissä.⁴⁶ Sääntely edustaa modernia joustavaa kriisilainsäädäntöä perinteisten mustavalkoisen sodan ja rauhan erottelun sijasta.⁴⁷

Kansainvälisen avun antamiseen, yhteistoimintaan ja muuhun kansainväliseen toimintaan käytetään ensisijaisesti sellaista Puolustusvoimien henkilöstöä, joka on sitoutunut kansainväliseen toimintaan (PvL 12b.1 §). Tarvittaessa henkilöstä voidaan kuitenkin myös määrätä osallistumaan kansainvälisiin tehtäviin.⁴⁸ Lainkohta koskee myös Puolustusvoimien määräaikaiseen työ- tai virkasuhteeseen otettuja vapaaehtoisia reserviläisiä.⁴⁹ Myös varusmiespalvelusta suorittavia tai kertausharjoituksiin osallistuvia asevelvollisia voidaan määrätä lyhytaikaiseen palvelukseen ulkomaille (AsevL 62 §). Jos kyseessä on sotilaallisen kriisinhallintaan tähtäävä koulutus tai tavanomainen laivapalvelus Suomen aluevesien ulkopuolella, niin asevelvolliselta ei edellytetä erillistä suostumusta. Jos kyseessä on Suomen puolustusta edistävä kansainvälinen harjoitus taikka kansainvälisen avun antamiseen, yhteistoimintaan tai muuhun kansainväliseen toimintaan osallistuminen, jossa ei ole kyse Suomen sotilaallisesta puolustamisesta, niin asevelvolliselta tarvitaan nimenomainen suostumus. Luonnoksen mukaan osallistuminen Naton yhteisen puolustuksen tehtävään ulkomailta vaadittaisiin niin ikään nimenomainen suostumus, kun kyse ei ole Suomen sotilaallisesta puolustamisesta (luonnos AsevL 62.1.3 §). Säännöksellä ei ole tarkoitus muuttaa nykytilaa vaan kodifioida se.⁵⁰ Huomionarvoista on, että jos kyse on Suomen sotilaallisesta puolustamisesta, niin velvollisuus perustuu perustuslain 127 § ja voi käytännössä toteutua Naton yhteisen puolustuksen operaation osana myös ulkomailta. Se, kummasta tapauksesta on kyse, perustuu lopulta arviointiin tehtävän luonteesta ja alueellisesta ulottuvuudesta.⁵¹ Edellä mainittuun Naton Air Shielding -tehtävään, jossa ei ole kysymys Suomen sotilaallisesta puolustamisesta, voitaisiin siis lähettää varusmiehiä tai kertausharjoituksiin osallistuvia reserviläisiä ainoastaan nimenomaisella suostumuksella ja

⁴⁵ HE 193/2022 vp, s. 9–10.

⁴⁶ HE 72/2016 vp, s. 51; VNS 1/2024 vp, s. 6.

⁴⁷ Vielä kriisinhallintalain esitöissä HE 5/2006 katsottiin, että YK:n peruskirjan 51 artiklan mukaisesti kollektiivisen puolustuksen tehtäviin osallistuminen edellyttävää perustuslain 93 § mukaista sodasta ja rauhasta päättämistä.

⁴⁸ VN/23232/2023, s. 21.

⁴⁹ VN/23232/2023, s. 21.

⁵⁰ VN/23232/2023, s. 53.

⁵¹ VN/23232/2023, s. 21.

avustaviin ei-vaarallisiin tehtäviin (AseVL 78 §). Luonnoksessa on mainittu esimerkkeinä tällaisista tehtävistä majoituksen, huollon, viestinnän ja tietojärjestelmien tuen tehtävät.⁵²

Kriisihallintatehtäviin eli YK:n kollektiivisen turvallisuuden järjestelmän mukaisin tehtäviin osallistumisesta säädetään kriisinhallintalaissa (211/2006, KrihaL). Päätöksen osallistumisesta tekee tasavallan presidentti valtioneuvoston ratkaisuehdotuksesta (KrihaL 1 §). Myös eduskuntaa on kuultava osana päätöksentekoa (KrihaL 3 §). Kriisinhallintajoukot koostuvat Puolustusvoimien ammattisotilaista sekä muista vapaaehtoisesti palvelukseen hakeutuneista Suomen kansalaisista (KrihaL 7 §). Palvelussuhteen alkamisen jälkeen myös jälkimmäiset ovat palvelussuhteessa Suomen valtioon (KrihaL 7.2 §) ja tulevat sotilaita koskevan rikosoikeudellisen toimivallan kohteiksi (KrihaL 28 §).

⁵² VN/23232/2023, s. 53.

3 Kansainvälisoikeudellinen rikosoikeudellinen toimivalta

3.1 Valtion rikosoikeudellinen toimivalta

Valtion rikosoikeudellisesta toimivallasta, tai oikeudellisesta toimivallasta yleisesti eli lainsäädäntö-, tuomio- ja täytäntöönpanovallasta, ei ole olemassa kansainvälisoikeudellista sopimusta, vaan kyse on tapaoikeudellisista periaatteista.⁵³ Kysymys on sekä oman toimivallan ottamisesta että muiden toimivallan hyväksymisestä. Useissa kansainvälisissä sopimuksissa otetaan sen sijaan kantaa kollisiokysymyksiin eli kysymykseen siitä millä valtiolla on toimivalta tietyssä asiassa. Kansainväliset sopimukset, erityisesti ihmisoikeussopimukset, voivat myös rajata toimivallan sisältöä, mutta eivät sinällään sen olemassaoloa.⁵⁴ Kansainvälisessä oikeudessa suvereeni valtio määrittää kolmen tekijän kautta: väestön, alueen ja toimivan hallituksen.⁵⁵ Vakiintuneen käsityksen mukaan rikosoikeudellinen toimivalta voi perustua viiteen periaatteeseen, jotka pääosin kytkeytyvät valtion määritelmään.⁵⁶

Ensimmäisenä ja vahvimpana on suvereniteettiin perustuva alueellinen toimivalta (territoriaaliperiaate). Valtiolla on oikeus säännellä oikeudellisesti kaikkea sen valtiorajojen sisäpuolella tapahtuvaa ja kohdistaa erilaisia oikeudellisia toimenpiteitä alueellaan oleviin ihmisiin ja esineisiin riippumatta siitä ovatko nämä valtion kansalaisia vai ulkomaalaisia.⁵⁷ Alueelliseen toimivaltaan liittyy useilla oikeudenaloilla ja myös rikosoikeudessa kysymys siitä, missä säännelty teko on tehty. Yleinen kanta on, että rikos voidaan katsoa tehdyksi siellä missä teko suoritettiin, mutta myös siellä missä sen vaikutukset ilmenivät.⁵⁸ Klassinen esimerkki on valtiorajan ylitse tapahtuva ampumalla tehty tappo, jossa molemmille valtioille syntyisi toimivalta asiassa. Edes territoriaaliperiaate ei kuitenkaan ole kansainvälisoikeudellisesti rajoittamaton, vaan valtioiden väliset sopimukset voivat rajoittaa niiden lainkäyttövaltaa omalla alueellaan.⁵⁹ Territoriaaliperiaatteen yhteydessä suhteessa sotilaalliseen toimintaan nousee usein esille kiistelty Kansainvälisen tuomioistuimen vuonna

⁵³ Klabbers 2013, s. 91.

⁵⁴ Hakapää 2010, s. 226.

⁵⁵ Klabbers 2013, s. 92; Hakapää 2010, s. 75.

⁵⁶ Klabbers 2013, s. 91–96; Hakapää 2010, s. 225–236.

⁵⁷ Conderman – Sari 2018, s. 208.

⁵⁸ Klabbers 2013, s. 92.

⁵⁹ Liivoja 2017, s. 50.

1927 antama tuomio Lotus-tapauksessa.⁶⁰ Tapauksessa katsottiin, että Turkilla oli rikosoikeudellinen toimivalta tapauksessa, jossa turkkilainen ja ranskalainen alus olivat törmänneet toisiinsa aavalla merellä. Tuomioistuimen mukaan Turkille syntyi toimivalta nimenomaan territoriaaliperiaatteen perusteella, koska teon vaikutukset ilmenivät turkkilaisella aluksella, joka rinnastui Turkin maaperään. Kyseisenkaltaiset teot tulevat nykyään arvioitavaksi merioikeusyleissopimuksen mukaisesti ja niihin sovelletaan lippuvaltioperiaatetta (SopS 50/1996 artikla 97). Lippuvaltioperiaatteen voi nähdä alueperiaatteen laajentumaksi tilanteissa, jossa teko tehdään paikassa, joka ei yksiselitteisesti kuulu minkään valtion alueeseen kuten aavalla merellä tai ilmassa.

Toisena yleisesti hyväksyttynä periaatteena on kansalaisuusperiaate eli aktiivinen henkilöperiaate. Valtioilla on toimivalta tutkia ja rankaista kansalaisiaan myös toisen valtion alueella tai valtioiden ulkopuolilla alueilla tehdyistä teoista. Tätä toimivaltaa rajoittaa toisten valtioiden suvereniteetti eli valtiot eivät voi kuitenkaan konkreettisesti suorittaa itsenäisesti lainkäyttötehtäviä toisen valtion alueella tai saada henkilöä vastaamaan teoistaan kotimaahansa. Toimivallan käyttö ulkomailla tehtyihin rikoksiin muodostuu siten käytännössä hankalaksi, kun valtiolla ei välttämättä ole kykyä hankkia näyttöä tehdystä rikoksesta.⁶¹ Kansalaisuusperiaatetta on myös kritisoitu siitä, että se ei erityisen hyvin sovellu moderniin maailmaan, jossa ihmisillä voi olla useita erilaisia identiteettejä, jotka eivät aina täysin kiinnity kansallisvaltioihin.⁶² Tämän kritiikin ei kuitenkaan voida katsoa olevan erityisen relevantti tarkasteltaessa sotilaita koskevaa toimivaltaa ainakaan kun kyse on suomalaisista sotilaista.

Kolmantena edelleen yleisesti hyväksyttynä periaatteena on valtion itsensä suojeleminen siihen kohdistuvilta rikoksilta (suojeluperiaate).⁶³ Kyseeseen tulevat siis rikokset, jotka vaarantavat valtiollisia, sotilaallisia tai taloudellisia oikeuksia kuten vakoilu, valtion virkamiehiin ulkomailla kohdistuvat rikokset tai esimerkiksi rahanväärennös. Osaltaan suojeluperiaatteessa on kyse sietämisestä eli siitä millä tavalla valtio, jossa teko tehtiin, sietää muiden valtioiden puuttuvan sen alueella tehtyihin, mutta puuttujavaltioihin kohdistuviin, tekoihin.⁶⁴ Periaate on

⁶⁰ Mm. Klabbers 2013, s. 92; Liivoja 2017, s. 42–43; Ireland-Piper 2012, s. 131; S.S. "Lotus" (Ranska v. Turkki) 1927.

⁶¹ Klabbers 2013, s. 93.

⁶² Ireland-Piper 2012, s. 133.

⁶³ Klabbers 2013, s. 93.

⁶⁴ Liivoja 2017, s. 64-65.

vähintään rinnakkainen tutkimusaiheelle, sillä se muodostaa oikeudellisen toimivallan reagoida tekoihin, joiden kohteeksi suomalaiset sotilaat ulkomailla voivat joutua.

Neljäntenä, ja osin kyseenalaistettuna, perusteena on passiivinen henkilöperiaate, jonka mukaan valtiolla voisi olla toimivalta myös rikoksissa, jotka kohdistuvat sen kansalaisiin.⁶⁵

Viimeisenä on universaaliperiaate, jonka mukaan valtiot voivat käyttää rikosoikeudellista valtaansa tiettyihin kansainvälisesti moitittuihin tekoihin riippumatta siitä onko niillä mitään kytkentää tekoon esimerkiksi tekopaikan tai henkilöiden kansallisuuksien kautta. Tällaisia rikoksia ovat erityisesti seuraavassa luvussa käsiteltävät kansainväliset rikokset. Suomessakin on tällä perusteella käsitelty näkyvästi Ruandan kansanmurhaan osallistumiseen liittyviä syytöksiä, joka nosti esiin myös universaaliperiaatteeseen liittyviä ongelmia, kun suomalainen tuomioistuvin lähti Ruunaan vastaanottamaan todistajanlausuntoja ja tekemään rikospaikkakatselmuksia.⁶⁶

Edellisistä periaatteista kaikki voisivat periaatteessa muodostaa toimivallan suhteessa ulkomailla toimiviin sotilaisiin, mutta kaikkiin sisältyy sellaisenaan myös haasteita.

Territoriaaliperiaatteen soveltaminen ekstraterritoriaalisesti ulkomailla vaatii oikeudellisen fiktion luomista eikä sen soveltaminen edes sotilastukikohtiin vaikuta vakiintuneelta.⁶⁷ Tässä tutkimuksessa tehtyjen rajauksien vuoksi kansalaisuusperiaate ei muodosta toimivaltaongelmaa suhteessa sotilaisiin, koska näiden voidaan olettaa aina olevan Suomen kansalaisia. Yleisemmin tämä ei pidä kaikkien asevoimien osalta paikkaansa, joten sotilaisiin ulkomailla kohdistuvaa toimivaltaa ei yleisesti voi perustaa yksinomaan aktiiviseen henkilöperiaatteeseen.⁶⁸ Suojeluperiaatteen ja osin myös passiivisen henkilöperiaatteen osalta niiden soveltaminen on vain osittaista. Suojeluperiaate voi soveltua joihinkin sotilaiden tekemiin tekoihin, erityisesti kun ne kohdistuvat omaan joukkoon tai määrittyvät varsinaisiksi sotilasrikoksiksi, joissa suojeltava oikeushyvä on ainakin osittain sotilaallinen kuri ja järjestys. Yleisenä, kaikkiin tekoihin, kohdistuvana periaatteena niitä ei voi kuitenkaan pitää.⁶⁹

⁶⁵ Klabbers 2013, s. 93.

⁶⁶ Liivoja 2010, s. 22–23.

⁶⁷ Liivoja 2017, s. 232–234; Conderman – Sari 2018, s. 208.

⁶⁸ Liivoja 2017, s. 234–235.

⁶⁹ Liivoja 2017, s. 246–250.

Liivoja on väitöskirjassaan, ja sen pohjalta toimitetussa tässä työssä viitatussa kirjassa, ehdottanut, että sotilaiden rikosoikeudellinen vastuu ulkomailla voisi olla edellisistä itsenäinen kansainvälisoikeudellinen rikosoikeudellisen toimivallan perustava palvelusperiaate (service jurisdiction).⁷⁰ Palvelusperiaate on edellisten periaatteiden leikkauspisteeseen muodostuva, mutta niistä osin erillinen toimivallan muodostumisperiaate, joka yhdistää aktiivisen kansalaisuusperiaatteen ja suojeluperiaatteen osia, mutta on niistä erillinen sotilaita koskeva toimivaltaperiaate. Vaikka periaate ei vaikutakaan juurtuneen oikeuskirjallisuuteen yleisesti, niin se vaikuttaa perustellulta.⁷¹ Periaate rinnastuu orgaanisen toimivallan käsitteeseen eli siihen, että valtioille muodostuu luonnollinen toimivalta suhteessa omiin hallinnollisiin rakennelmiinsa.⁷² Huolimatta siitä, että periaate ei ole täysin vakiintunut osaksi kansainvälisoikeudellista systematisointia, niin se on tunnistettavissa valtioiden rikoslainsäädännöistä ja luvussa 3.5 käsiteltävistä toimivaltaa käsittelevistä sopimuksista. Itsenäinen palvelusperiaate on myös yhteensopiva sen havainnon kanssa, että vaikka common law -maat yleisesti suhtautuvat oman toimivaltansa ekstraterritoriaalisuuteen laajentamiseen torjuvasti, niin ne ovat silti hyväksyneet sen suhteessa sotilaisiin.⁷³

3.2 Kansainväliset rikokset

Kansainväliset rikokset ja kansainvälinen rikosoikeus ovat kansainvälisoikeudellisesti poikkeuksellisen alue, jossa vastuu kohdistetaan valtioiden sijaan yksilöihin.⁷⁴ Yleisesti voidaan määritellä, että kansainväliset rikokset ovat rikoksia, joiden käsittelystä on sovittu valtioidenvälisillä sopimuksilla. Tämän työn kannalta käyttökelpoisempaa on kuitenkin määritellä kansainvälisiksi rikoksiksi sellaiset rikokset, jotka kuuluvat Kansainvälisen rikostuomioistuimen (ICC) toimivaltaan. Kansainvälisen rikostuomioistuin on toimivaltainen teoissa, jotka on tehty sopimusvaltioiden alueelle tai joista syytetään sopimusvaltion kansalaisia (ICC perussääntö 12 art). Toisaalta sen toimivalta on toissijaista eli se ei voi ottaa käsiteltäväkseen tapausta, jossa rikosoikeudellista toimivaltaa jo käsitellään jossakin asiassa toimivaltaisessa valtiossa eikä valtio ole haluton tai kykenemätön huolehtimaan asian loppuun saattamisesta. (ICC perussääntö 17 art). Kansainvälinen rikostuomioistuin on perustettu Rooman perussäännöllä vuonna 2002. Huomionarvoista on, että vaikka Suomi (SopS

⁷⁰ Liivoja 2017, s. 250–251; Liivoja, 2011, s. 238.

⁷¹ Esim. van Hoek 2012, s. 341 mainitsee periaatteen, mutta ei sisällytä sitä yleiseen systematisointiin.

⁷² Liivoja 2017, s. 252.

⁷³ van Hoek 2012, s. 341.

⁷⁴ Klabbers 2013, s. 219.

56/2002) ja EU-maat ovat liittyneet sopimukseen, niin useat sotilaallista vahvat valtiot kuten Venäjä, Kiina, Intia, Israel ja Yhdysvallat eivät ole sopimuksen osapuolia.⁷⁵

Kansainvälisen rikostuomioistuimen toimivaltaan kuuluvia rikoksia ovat joukkotuhonta, sotarikokset, rikokset ihmisyyttä vastaan ja hyökkäysrikokset (ICC perussääntö 9 art). Vaikka syytteet näistä rikosnimikkeistä ovatkin harvinaista, niin on asian käsittely tarpeen ilmiön kuvaamiseksi kokonaisuudessaan. Huolimatta siitä, että Kansainvälisen rikostuomioistuin toimii henkilökohtaisen rikosoikeudellisen vastuun logiikalla, niin suurin osa sen tutkimista rikoksista on jo luonteeltaan sellaisia, että yksi henkilö yksinään ei pysty suorittamaan niitä. Henkilökohtainen vastuu voi toteutua laajasti rikoksen tekemisen tai osallistumisen, siihen käskemisen tai kehottamisen taikka sen tekemisen helpottamisen tai myötävaikuttamisen kautta (ICC perussääntö 25 art). Voidaankin perustellusti sanoa, että syytettävien valinnalla on myös poliittisia ulottuvuuksia.⁷⁶ Kuten edellä on todettu, valtioilla on universaalitoimivallan puitteissa mahdollista käsitellä kansainvälisiä rikoksia myös kansallisissa tuomioistuimissa.

Kansainvälinen rikostuomioistuin asettaa vahvan vaatimuksen rikoksentekijän tarkoitukselle ja tietoisuudelle toiminnasta (ICC perussääntö 30 art). Tämä korostuu erityisesti tilanteissa, joissa tarkastellaan esimerkiksi sotilaskomentajan vastuuta joukkonsa toiminnasta.

Rikosnimikkeistä joukkotuhonnalla tarkoitetaan rikoksia, joiden tavoitteena on jonkin kansallisen, etnisen, rodullisen tai uskonnollisen kansanryhmän hävittäminen kokonaan tai osittain esimerkiksi surmaamalla (ICC perussääntö 6 art). Sotarikoksilla on vahva yhteys kansainväliseen humanitaariseen oikeuteen ja niillä tarkoitetaan Geneven yleissopimuksia rikkovia tekoja (ICC perussääntö 8 art). Sotarikoksilta edellytetään niiden tekemistä kansainvälisen tai valtionsisäisen aseellisen selkkauksen tai miehityksen yhteydessä eli siis olosuhteissa, joissa kansainvälinen humanitaarinen oikeus on voimassa. Sotarikoksista tuomitseminen ei sen sijaan vaadi, että tekijä on sotilas tai edes Geneven yleissopimusten tarkoittama taistelija (combatant), vaan sotarikoksesta voi tulla tuomituksi asemasta riippumatta.⁷⁷ Kansainvälisessä rikostuomioistuimessa sotarikoksesta tuomitseminen edellyttää, että se on tehty osana suunnitelmaa, politiikkaa tai rikokset ovat olleet laajamittaisia. Kansallisessa rikoslaissa ei ole sotarikosten osalta tällaista suunnitelmallisuusvaatimusta (RL 11:5 §). Rikoksilla ihmisyyttä vastaan tarkoitetaan

⁷⁵ Klabbers 2013, s. 221.

⁷⁶ Klabbers 2013, s. 223.

⁷⁷ Liivoja 2015, s. 333.

laajamittaisia ja järjestelmällisiä siviiliväestöön kohdistuvaa toimintaa, joka voi olla esimerkiksi surmaamista, kiduttamista, orjuuttamista, raiskaamista tai rotuerottelua (ICC perussääntö 3). Hyökkäysrikos on Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirjan (SopS 1/1956) vastainen teko, josta voidaan tuomita henkilö, joka on saattanut tosiasiallisesti määrätä valtion poliittisista tai sotilaallisista toimista ja johtaa niitä (ICC perussääntö 8a art). Kyseeseen tulevat siis lähinnä valtioiden päämiehet tai korkeat sotilasjohtajat.

3.3 Valtioiden rikosoikeudellinen immuniteetti

Valtioiden immuniteetti toisten valtioiden lainkäytöltä on keskeinen valtiosuvereniteetista seuraava vaikutus eikä se vaadi immuniteetin erillistä tunnustamista.⁷⁸ Valtion ei tarvitse ilman suostumusta alistua oikeudenkäyntiin toisen valtion tuomioistuimessa. Valtioiden lainkäyttöllinen koskemattomuus on osa kansainvälistä tapaoikeutta.⁷⁹ Suomi on vuonna 2014 hyväksynyt Yhdistyneiden kansakuntien valtioiden ja niiden omaisuuden lainkäyttöllisestä koskemattomuudesta tehdyn yleissopimuksen.⁸⁰ Yleissopimusta ei kuitenkaan sovelleta rikosoikeudellisissa asioissa eikä sotilaallisessa toiminnassa.⁸¹ Toisaalta suvereniteetin piiriin on historiallisesti katsottu kuuluvan myös yksinoikeus tuomita valtion alueella tehdyistä rikoksista.⁸² Tästä yksinoikeudesta on kuitenkin osittain luovuttu, kun rikollisuus on muuttunut enemmän rajoja ylittäväksi ja valtioiden välinen solidaarisuus sekä rikosentekijöiden saaminen vastuuseen on arvostettu korkeammalle kuin täydellisestä suvereniteetista kiinni pitäminen.⁸³ Suomi on myös sitoutunut useisiin kansainvälisiin sopimuksiin, jotka vaativat tiettyjen rikosten tutkimista ja niistä rankaisemista Suomessa riippumatta siitä, missä rikos on tehty.⁸⁴

Valtion asevoimat ovat osa valtiota perustavanlaatuisella tavalla. Valtio on siten vastuussa asevoimiensa toiminnasta.⁸⁵ Asevoimien voidaan katsoa olevan valtio itsessään eikä vain

⁷⁸ Hakapää 2010, s. 279; Fleck 2013, s. 616.

⁷⁹ Hakapää 2010, s. 277. Kts. myös Klabbers 2013, s. 100–102 ja HE 26/2013 vp, s. 1.

⁸⁰ Laki valtioiden ja niiden omaisuuden lainkäyttöllisestä koskemattomuudesta tehdyn Yhdistyneiden kansakuntien yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta (312/2014).

⁸¹ YK:n yleiskokouksen päätöslauselmassa A/RES/59/38 viitattu ad hoc komitean lausunto A/C.6/59/SR.13 kohta 36, jossa tosin viitataan kysymykseen siitä, sovelletaanko sopimusta sotilaalliseen toimintaan ”military activities”, mutta vastataan, että sitä ei sovelleta aseellisiin konflikteihin ”armed conflicts”. Voitaneen siis katsoa, että yleissopimusta voidaan soveltaa muuhun sotilaalliseen toimintaan.

⁸² Klabbers 2013, s. 92.

⁸³ HE 1/1996, s. 4.

⁸⁴ Kimpimäki 2011, s. 888.

⁸⁵ Jurisdictional Immunities of the State (Saksa v. Italia, Kreikan väliintulo) 2012, s. 99, kappale 52.

valtion edustaja.⁸⁶ Vastaavasti yksittäisten sotilaiden katsotaan olevan osa asevoimia, joten ne nauttivat samasta immuniteetista kuin asevoimatkin.⁸⁷ Asevoimat nauttivat siten ulkomailla immuniteetista suhteessa kohdevaltion lainkäyttö- ja toimeenpanovaltaan.⁸⁸ On tärkeää erottaa asevoimien immuniteetti vieraassa valtiossa niiden oikeudesta ensinnäkään saapua tai oleskella vieraan valtion suvereenilla alueella. Yleisellä tasolla voidaan todeta, että immuniteetti voi syntyä vasta, jos vieras valtio hyväksyy asevoimien läsnäolon alueellaan. Käytännön tasolla immuniteetti koskee kaikkia asevoimiin kuuluvia henkilöitä. Asiassa voi kuitenkin olla poikkeuksia, jotka koskevat asevoimien käyttämiä yksityisiä alihankkijoita tai asevoimissa palvelevia siviilejä. Immuniteetin tarjoama suoja ei ole rajaton. Ensinnäkään immuniteetti ei ulotu esimerkiksi kaupallisiin sopimuksiin tai työsopimuksiin, joita asevoimat tekee vieraan valtion alueella (*acta jure gestionis*), vaan ainoastaan sen varsinaiseen valtiollisen toiminnan harjoittamiseen (*acta jure imperii*).⁸⁹ Immuniteetin ulottuvuus on myös tapaoikeudellisesti riippuvainen maiden välisestä suhteesta ja sotilaallisen toiminnan luonteesta.⁹⁰ Vähimmillään tapaoikeudellinen immuniteetti koskee asevoimien sisäisiä rikosoikeudellisia asioita. Seuraava taso on kaikkien asevoimiin kuuluvien henkilöiden tekemät rikolliset teot siitä huolimatta, onko niiden kohteena asevoimiin kuuluva henkilö vai jokin muu henkilö. Kolmannella tasolla ovat siviilioikeudelliset asiat kuten mahdolliset asevoimien aiheuttamista vahingoista seuraavat vahingonkorvaukset, joiden tarkempi käsittely on tämän tutkimuksen ulkopuolella. Tapaoikeudellisten epäselvyyksien vuoksi tuomio- ja toimeenpanovallan jakaantumisesta pyritään yleensä sopimaan erikseen sopimuksilla, joita käsitellään luvussa 3.5. Toimivallan tapaoikeudelliselle selvittämiselle jää kuitenkin edelleen soveltamisalaa, koska aina sopimusta tuomio- ja toimeenpanovallan jakamisesta ei ole olemassa.

Myös joillakin kansainvälisillä organisaatioilla, kuten YK:lla, ja niiden edustajilla on valtiollista immuniteettia muistuttava asema, josta säädetään sekä YK:n peruskirjassa (SopS 1/1956 artikla 105) että Yhdistyneiden kansakuntien erioikeuksia ja vapauksia koskevassa sopimuksessa (SopS 1/1958 artiklat V ja VI). Toinen läheisesti valtioimmuniteettiin liittyvä sopimus on diplomaattisia suhteita säätelevä Wienin sopimus (SopS 4/1970). Näiden immuniteetin ei kuitenkaan yleisesti katsota koskevan suoraan esimerkiksi YK:n

⁸⁶ Transaero, Inc. v. La Fuerza Aerea Boliviana 1994.

⁸⁷ Fleck 2013, s. 617.

⁸⁸ Fleck 2013, s. 614–615; HE 1/1996, s. 32.

⁸⁹ Fleck 2013, s. 614–615; Sari 2019, s. 576.

⁹⁰ Sari 2019, s. 575–576.

rauhanturvatehtävissä toimivia sotilaita tai siviilejä.⁹¹ Sopimuksien kuvaavat asemat ovat kuitenkin aiheen kannalta merkityksellisiä sillä joissakin valtioidenvälisissä sopimuksissa sotilaille tai asevoimien osana oleville siviileille tarjotaan mainittuja immunitetteja vastaava asema.⁹²

3.4 Oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin

Valtioiden rikosoikeudellisen immunitetin, joka tutkimuksen näkökulmasta on lähtökohtaisesti rikoksesta epäillylle myönteinen seikka.⁹³ Vastapainona voi nähdä ihmis- ja perusoikeuksiin kuuluvan oikeuden oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, joka tässä tapauksessa prosessin olemassaolon osalta suojelee erityisesti rikoksen uhria. Suomea sitovasti periaate on kodifioitu perustuslain 21 §:ään, Euroopan unionin perusoikeuskirjan (EU 2000/C 364/01) 47 artiklaan, Euroopan ihmisoikeussopimuksen (SopS 63/1999) 6 artiklaan sekä YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (SopS 8/1976) 14 artiklaan.

EIT on antanut vuonna 2001 tuomion asiassa McElhinney v. Irlanti, jossa iso-britannialainen sotilas oli humalassa uhannut Irlannin kansalaista McElhinneyä aseella ja myös painanut liipaisimesta, mutta ase ei teknisen vian takia lauennut.⁹⁴ Välikohtaus tapahtui osin Pohjois-Irlannissa (Isossa-Britanniassa) ja osin Irlannissa, mutta käsitelty vahingonkorvausasiaa koskeva haaste koski Irlannissa tapahtunutta osaa. McElhinney oli haastanut irlantilaisessa tuomioistuimessa Iso-Britannian valtion eikä häntä uhannutta sotilasta. Irlantilainen tuomioistuin ei käsitellyt haastetta vedoten Iso-Britannian valtiosuvereniteettiin. EIT totesi, että oikeus oikeudenkäyntiin ei ole rajaton vaan sitä arvioidessa tulee ottaa huomioon muiden ohessa kansainvälisoikeudellinen sääntely, joka tässä tapauksessa tarkoitti nimenomaan valtiosuvereniteetin kunnioittamista. EIT totesi myös, että vaikka kansainvälisoikeudellisesti valtioille voikin joissakin tilanteissa syntyä vastuu henkilökohtaisen vahingon korvaamisesta se ei ulotu valtiosuvereniteetin ytimessä olevaan sotilaiden toimintaan toisen valtion alueella (*acta jure imperii*). EIT ratkaisun mukaan McElhinneyn oikeutta oikeudenmukaiseen

⁹¹ Fleck 2013, s. 618–619.

⁹² van Hoek 2012, s. 350–351.

⁹³ Ajatus perustuu oletukseen siitä, että sotilaalla on aina intressi tulla tuomituksi ennemmin lähettäjävaltiona kuin vastaanottajavaltion tuomioistuimen toimesta, koska lähettäjävaltio todennäköisesti suhtautuu myötämielisemmin sotilaallisen toiminnan erityispiirteisiin.

⁹⁴ McElhinney v. Irlanti 2001.

oikeudenkäyntiin ei tapauksessa loukattu semminkin, kun hänellä olisi mahdollisuus nostaa kanne myös Pohjois-Irlannissa.

Tapaus osoittaa, että kynnyks oikedenkäyntiin vieraan valtion sotilaita kohtaan ei ainakaan ole matala. Tapauksessa ei käsitelty sitä, miten Iso-Britannia oli sisäisesti kohdistanut sotilaskurinpidollisia tai rikosoikeudellisia toimia sotilasta kohtaan.

3.5 Sopimukseen perustuva rikosoikeudellinen immuniteetti

3.5.1 Yleisesti rikosoikeudellista toimivaltaa koskevistä sopimuksista

Sotilaalliseen toimintaan liittyy korostunut vaatimus kurista ja järjestyksestä sekä niiden pakottamisesta sisäisen kurinpidollisen, ja myös rikosoikeudellisen, prosessin keinoin.⁹⁵ Kansainvälisessä oikeudessa tätä ei ole pelkästään hyväksytty vaan myös vaadittu asettamalla vaatimus sisäisestä kurinpitajärjestelmästä takeeksi kansainvälisen oikeuden säännösten noudattamisesta.⁹⁶ Tämän toteutumiseksi myös ulkomailla toteutettavissa toiminnoissa asevoimien on kannattavaa turvauttava usein kahden tai monenvälisiin sopimukseen, koska pelkästään tapaoikeuden varaan jättäytyminen altistaa joukon tarpeettomille oikeudellisille riskeille. Sopimusten tarkoitus on löytää tasapainoinen ratkaisu, joka kunnioittaa sekä joukkoja lähettävän valtion immuniteettia että vastaanottavan valtion alueellista toimivaltaa sopimuksen tavoitteiden kannalta tarkoituksenmukaisella tavalla.

Näitä sopimuksia kutsutaan yleisesti SOFA-sopimuksiksi eli joukkojen asemaa koskeviksi sopimuksiksi (Status of Forces Agreement). Sopimuksia on kahta päätyyppiä:

1. puolustusyhteistyöhön tarkoitetut kumppanien väliset sopimukset; ja
2. rauhanturvatehtäviin tai rauhaan pakottamisen tehtäviin tarkoitetut sopimukset.⁹⁷

Ensimmäisen tyyppin sopimukset soveltuvat tilanteisiin, joissa sopimusvaltioilla on keskenään ystävällismieliset välit ja tasavertainen asema. Rikosoikeudellisessa mielessä niissä kunnioitetaan pitkälti territoriaaliperiaatetta ja suojeluperiaatetta, mutta varataan kuitenkin oikeus sotilaskurinpitoon ja kunnioitetaan sotilaiden immuniteettia osana valtioimmuniteettia

⁹⁵ Liivoja 2015, s. 328–330.

⁹⁶ Geneven yleissopimusten lisäpöytäkirja kansainvälisten aseellisten selkkausten uhrien suojelemisesta (I pöytäkirja) 43 art (1), SopS 82/1980.

⁹⁷ Sari 2019, s. 568–569. Conderman – Sari 2018, s. 210–211.

niin kauan kun teot ovat osa virallista tehtävää tai kohdistuvat omaan joukkoon. Toisen tyyppin sopimukset taas soveltuvat tilateisiin, jossa sotilaat vastaanottava valtio ei ole yhteiskunnallisesti vakaassa tilanteessa. Näissä tilanteissa sotilaat lähettävällä valtiolla on neuvotteluyhdytyltä tai sopimus voi olla jopa osin kansainvälisen yhteisön pakottama. Rikosoikeudellisesti lähettävä valtio varaa niissä yksinomaisen rikosoikeudellisen toimivallan suhteessa omiin joukkoihinsa. Molempiin sopimustyyppisiin sisältyy kuitenkin usein pehmeää oikeutta (soft-law) edustava kirjaus paikallisten lakien kunnioittamisesta toiminnassa. Seuraavassa tarkastellaan Suomen kannalta olennaisia sopimuksia eli sopimuksia, joissa Suomi itse on osapuolena.

Puolustusyhteistyötä koskevista sopimuksista merkittävimmät ovat työn kirjoittamisen aikaan eduskunnan käsittelyssä ollut ja sen aikana hyväksytty Nato SOFA (SopS 23/2024) sekä vuodesta 2019 voimassa ollut EU SOFA (SopS 90/2019). Suomi on ollut vuodesta 1997 mukana myös Naton rauhankumppanuusyhteistyöhön (Partnership for Peace) liittyvässä Nato PFP SOFA:ssa (SopS 65/1997), joka jää edelleen voimaan suhteessa Naton rauhankumppanuusmaihin kuten Irlantiin, Itävaltaan ja Ukrainaan.⁹⁸ Rakenteellisesti sopimukset ovat Suomen ja EU:n tai Naton välisiä sopimuksia, mutta käytännön tasolla niillä säädellään enimmäkseen sopimusvaltioiden välisiä suhteita.

3.5.2 Nato SOFA

Nato SOFA on Naton jäsenvaltioiden välinen sopimus, johon jäsenvaltioiden tulee liittyä vuoden kuluessa Natoon liittymisestä. Sopimus itsessään on vuodelta 1951, joskin sitä on täydennetty tämän jälkeen. Suomi on säätänyt lailla sopimukseen liittymisestä 22.3.2024 (SOFA-laki, 124/2024). Sopimuksen II artiklan mukaan lähettäjävaltio ja sen joukkojen jäsenet sitoutuvat kunnioittamaan vastaanottajavaltion lakeja. Rikosoikeudellista vastuuta säätelee Nato SOFA:n VII artikla. Sopimuksen perusratkaisuna on rikosoikeudellisen toimivallan jakaminen lähettäjä- ja vastaanottajavaltion kesken. Lähtökohtana on, että lähettäjävaltion toimivalta perustuu aktiiviseen henkilöperiaatteeseen eli toimivallan alaisia ovat ne henkilöt, joita lähettäjävaltion sotilaslainsäädäntö koskee (artikla VII(1)(a)). Suomessa kyseeseen tulisivat RL 45:27 § mukainen henkilöpiiri. Vastaavasti vastaanottajavaltion toimivalta perustuu alueperiaatteeseen eli toimivallan alaisia ovat kaikki lähettäjävaltion henkilöt, joita voidaan tuomita lähettäjävaltion lainsäädännön perusteella

⁹⁸ HE 90/2023 vp, s. 5.

(artikla VII(1)(b)). Jäljemmät säädökset koskevat valtioittain samoja henkilöpiirejä, ellei toisin todeta. Molemmille valtioille muodostuu yksinomainen toimivalta sellaisista teoista, jotka ovat rangaistavia sen maan lainsäädännön perusteella, mutta eivät toisen maan lainsäädännön perusteella (artikla VII(2)(a–b)). Lisäksi yksinomaisen toimivallan piiriin kuuluvat rikokset toimivallan saavan valtion turvallisuutta vastaan eli maanpetokset, sabotaasi, vakoilu ja valtiosalaisuuksia vastaan rikkominen (artikla VII(2)(c)). Kilpailevan toimivallan tilanteet ratkaistaan artiklan VII(3) sääntöjen perusteella. Lähettäjävaltiolla on ensisijainen toimivalta teoissa, jotka kohdistuvat sen omaisuuteen tai turvallisuuteen, sen joukkojen jäseniin, siviileihin tai näiden huollettaviin taikka tekoihin, jotka on tehty osana joukon virallisia tehtäviä (artikla VII(3)(a)). Muissa tapauksissa ensisijainen toimivalta on vastaanottajavaltiolla (artikla VII(3)(b)). Valtioilla on luonnollisesti myös oikeus olla käyttämättä toimivaltaansa omien kansallisten lakiansa puitteissa, joissa tapauksissa niiden tulee ilmoittaa tästä toiselle valtiolle. Valtioiden tulee myös suhtautua myötämielisesti toisen valtion pyyntöön olla käyttämättä toimivaltaansa (artikla VII(3)(c)) eli toimivallan siirtoon toiselle valtiolle. Lisäksi artiklassa säädetään muun muassa rikosprosessuaalisista vaatimuksista, jos vastaanottajavaltio käyttää toimivaltaansa (artikla VII(9)). Ulkoministeriön jäsenmailta pyytämien lausuntojen perusteella tuomiovallan käytöstä luopumisesta ei ole olemassa juurikaan soveltamiskäytäntöä.⁹⁹ SOFA-laissa on täsmennetty Suomessa noudatettavaa menettelyä. Artiklan VII(3)(c) mukaiset päätökset toimivallan käyttämisestä ja ilmoitusten tekemisestä ja vastaanottamisesta tekee valtakunnansyyttäjä (SOFA-laki 2 §). Suomen artiklan 7(1)(a) kohdan mukaisena toimivaltaisena tuomioistuimena vastaanottajavaltion alueella toimii sotilasoikeudenkäyntilain mukaisesti joko Helsingin käräjäoikeus tai Helsingin hovioikeus, jos syytettynä on joukko-osaston komentaja tai vähintään majurin arvoinen upseeri (SOFA-laki 10.1 §, SOL 5–6 §). Tuomioistuin voi järjestää istunnon vastaanottajavaltion alueella (SOFA-laki 10.2 §). Nato SOFA piirtää säädöstarolla selkeän kuvan rikosoikeudellisen toimivallan jakautumisesta valtioiden kesken. Suomen lainsäädäntö tulee sovellettavaksi ainakin, kun teko on suomalaisten sotilaiden tekemä ja se kohdistuu Suomen valtion turvallisuuteen tai omaisuuteen tai oman joukon jäseniin. Nato SOFA on sellaisenaan tarkoitettu ensisijaisesti sopimukseksi rauhan aikana. Sopimuksen XV-artiklan mukaan sodan tai siihen verrattavissa olevan konfliktin aikana

⁹⁹ HE 90/2023 vp, s. 34.

osapuolet sitoutuvat neuvottelemaan uudestaan muun muassa rikosvastuuta koskevan VII artiklan sisällön.

Nato PfP SOFA on sisällöllisesti Nato SOFA:n alueellinen laajentaminen rauhankumppanuusmaihin. Lisäksi sen vuoden 1995 lisäpöytäkirjassa kielletään kuolemanrangaistuksen määrääminen, jos valtio käyttää tuomiovaltaansa suhteessa toisen valtion lähettämiin sotilaisiin, siviileihin tai näiden huollettaviin (SopS 65/1997 lisäpöytäkirjan artikla 1).

3.5.3 EU SOFA

EU SOFA:n ovat allekirjoittaneet kaikki Euroopan unionin jäsenvaltiot ja Yhdistyneet kuningaskunnat. Sopimus on EU:n perussopimuksista erillinen jäsenvaltioiden välinen sopimus, joka pohjautuu Euroopan unionista tehdyn sopimuksen artiklaan 42 (aiempi artikla 17) yhteisestä turvallisuus- ja puolustuspolitiikasta. EU SOFA:n 17 artikla on sääntelylogikaltaan hyvin samanlainen aiemmin käsitellyn Nato SOFA:n artiklan VII kanssa, joka onkin varmasti vanhempana sopimuksena toiminut esikuvana. EU SOFA jakaa rikosoikeudellisen toimivallan lähettäjävaltion ja vastaanottajavaltion kesken (artikla 17). Toimivallan henkilöllinen ulottuvuus koskee lähettäjävaltion sotilashenkilöitä ja asevoimiin kuuluvia siviilejä. Sekä lähettäjävaltiolle että vastaanottajavaltiolle muodostuu yksinomainen tuomiovalta suhteessa kyseisen valtion turvallisuuteen liittyviin rikoksiin (suojeluperiaate), jos tehty rikos ei ole toisen valtion lainsäädännön nojalla rangaistava (artikla 17(3) ja 17(4)). Muissa tapauksissa lähettäjävaltiolla on ensisijainen oikeus käyttää tuomiovaltaa, jos rikokset kohdistuvat lähettäjävaltion turvallisuutta, omaisuutta taikka sotilas- tai siviilihenkilöstöä tai näiden omaisuutta vastaan tai osana virallista tehtävää (artikla 17(6)(a)). Kaikkien muiden rikosten osalta vastaanottajavaltiolla on ensisijainen tuomiovalta (artikla 17(6)(b)). Tiivistetysti voidaan siis sanoa, että EU SOFA:n puitteissa suomalaiset sotilaat tuomitaan Suomen lainsäädännön mukaisesti teoista, jotka kohdistuvat Suomeen tai suomalaisen joukon henkilöstöön taikka näiden omaisuuteen taikka ne on tehty osana virallista tehtävää. Muissa tapauksissa tuomiovalta on vastaanottavalla valtiolla. Useat allekirjoittajavaltiot, Suomi mukaan lukien, ovat tehneet sopimukseen varauksen, jonka mukaan lähettäjävaltion tuomioistuimien ei voi käyttää tosiasiallista tuomiovaltaa vastaanottajavaltion alueella. Se voi kuitenkin käyttää suhteessa sotilaisiin välitöntä välttämätöntä kurinpitovaltaa ja käyttää tuomiovaltaa omalla alueellaan. Varauksen tarkoituksena on siis käytännössä estää väliaikaisten tai pysyvien tuomioistuinten perustaminen vastaanottajavaltion alueelle.

3.5.4 YK ja EUFOR SOFA mallisopimukset

Kun Nato SOFA ja EU SOFA edustavat aiemmin esitellyn jaon ensimmäistä luokkaa ja ovat suunniteltu ystävällismielisten maisten väliseen harjoitteluun ja joukkojen läsnäoloon, niin YK:n rauhanturvaoperaatioita varten luotu YK SOFA sopimusmalliasiakirja vuodelta 1990 edustaa toista luokkaa, joka on tarkoitettu käytettäväksi suhteessa rauhanturvaoperaatioiden kohdevaltioihin.¹⁰⁰ YK malli-SOFA on tarkoitettu YK:n ja kohdevaltion väliseksi sopimukseksi. YK malli-SOFA:n pohjalta on käytännössä laadittu useissa rauhanturva- ja rauhaanpakottamisoperaatioissa laaditut SOFA:t. Se on myös YK:n turvallisuusneuvoston käytännössä muodostunut noudatettavaksi säännöstöksi tilanteissa, joissa varsinaista SOFA:aa ei voida laatia vastaanottajavaltion vastustuksen takia tai sopimusosapuolen puuttuessa.¹⁰¹

YK malli-SOFA:n IV-luvun 6 artiklan mukaan rauhanturvaoperaatio ja sen jäsenet sitoutuvat kunnioittamaan paikallisia lakeja ja määräyksiä. YK malli-SOFA:n VI-luku säätelee rauhanturvaoperaatiossa palvelevien henkilöiden asemaa. Sopimus antaa YK:n erityisedustajalle, YK:n rauhanturvaoperaation komentajalle ja joillekin muille korkeille siviili- ja sotilastoimijoille diplomaattista koskemattomuutta muistuttavan aseman, jonka ulottuvuuden tarkempi tarkastelu on rajattu tämän työn ulkopuolelle (YK malli-SOFA artikla 24). Samoin YK:n sihteeristön edustajiin, sotilastarkkailijoihin ja siviilihenkilöihin sovelletaan Yhdistyneiden Kansakuntien erioikeuksia ja vapauksia koskevan yleissopimuksen (SopS 23/1958) määräyksiä, joiden käsittely on tämän työn ulkopuolella (YK malli-SOFA artikla 25–26). Oikeudellisen toimivallan lähtökohtana on, että YK:n rauhanturvaoperaatioon osallistuviin, mukaan lukien paikallisesti palkattuun henkilöstöön, ei saa kohdistaa mitään oikeudellisia prosesseja heidän toimiessaan virallisessa tehtävässä (YK malli-SOFA artikla 46). Jos on syytä epäillä rikoksen tapahtuneen, vastaanottajavaltion on toimitettava kaikki asiaa koskeva todistusaineisto YK:n erityisedustajalle tai rauhanturvajoukon komentajalle (YK malli-SOFA artikla 47). Sotilaat ovat lähettäjävaltionsa yksinomaisen rikosoikeudellisen toimivallan piirissä (YK malli-SOFA artikla 47(b)). YK sitoutuu vaatimaan lähettäjävaltioilta, että nämä ovat valmiita käyttämään rikosoikeudellista toimivaltaansa tapauksissa, joissa rikos on tehty (YK malli-SOFA artikla 48).

YK:n yleiskokous on hyväksynyt vuonna 2006 päivitetyn yhteistyöpöytäkirjan mallin (Memorandum of Understanding, MoU), joka koskee YK:n ja sen jäsenvaltion välisiä

¹⁰⁰ Yhdistyneet kansakunnat 1990.

¹⁰¹ Liivoja 2017, s. 152.

oikeuksia ja velvollisuuksia YK:n rauhanturvaoperaatioissa.¹⁰² Tämän mallisopimuksen perusteella Suomi on tehnyt YK:n kanssa esimerkiksi sopimuksen voimavarojen antamisesta Yhdistyneiden Kansakuntien operaatioon Libanonissa (UNIFIL, SopS 62/2012). Sopimuksen 7 d artiklassa todetaan, että Suomella on yksinomainen lainkäyttövalta rikosten ja rikkomusten osalta ja Suomi sitoutuu käyttämään tätä lainkäyttövaltaa. Lisäksi Suomi sitoutuu käyttämään tarvittavaa kurinpitovaltaa myös kaikkiin sellaisiin väärinkäytöksiin, joita ei katsota rikoksiksi tai rikkomuksiksi. Sekä YK malli-SOFA että MoU ovat malliasiakirjoja eli varsinaisissa sopimuksissa saattaa esiintyä operaatiokohtaisia eroja. YK malli-SOFA:n mukaisia sopimuksia käytetään erityisesti YK-johtoisissa operaatioissa. Esimerkiksi Libanonin rauhanturvaoperaatiossa (UNIFIL) noudatettava SOFA-sopimus on muodoltaan ja rakenteeltaan sekä mainittujen rikosoikeudellista toimivaltaa koskevien kirjausten osalta tunnistetietoja lukuun ottamatta identtinen mallisopimuksen kanssa.¹⁰³

Myös EU:lla on laatinut vuonna 2005 rauhanturvaoperaatioita varten EUFOR (European union-led forces) SOFA mallisopimuksen, jota on päivitetty viimeksi vuonna 2007.¹⁰⁴ Myös tämän mallisopimuksen 6 artiklassa vastaanottajamaa antaa EUFOR-joukoille täyden rikosoikeudellisen immunitetin.

Nato-johtoisille operaatioille ei ole olemassa YK:n ja EU:n SOFA mallisopimuksia vastaavaa mallisopimusta, mutta käytännössä kaikissa laadituissa operaatiokohtaisissa SOFA:ssa lähettäjämaalle taataan yksinomainen rikosoikeudellinen toimivalta.¹⁰⁵ Esimerkiksi Afganistanin ISAF-operaatiossa oli voimassa Naton ja Afganistanin valtion välinen joukkojen asemaa koskeva sopimus (ISAF SOFA).¹⁰⁶ Sopimuksen 4 artiklan mukaan operaation henkilöstö sitoutuu kunnioittamaan Afganistanin perustuslakia ja muuta lainsäädäntöä. Sopimuksen 11 artiklassa säädetään henkilöiden asemasta operaatiossa. Sopimuksella Afganistan luovuttaa täyden rikos- ja siviilioikeudellisen toimivallan suhteessa operaation henkilöstöön. Lähettäjävaltioille annetaan oikeus järjestää tuomioistuimen istuntoja ja toimeenpanna rikosoikeudellisia rangaistuksia Afganistanissa (1 kohta). Afganistanin valtiolle

¹⁰² A/61/494 Revised draft model memorandum of understanding between the United Nations and participating State contributing resources to the United Nations Peacekeeping Operation

¹⁰³ YK sopimus n:o 32413, Agreement between the United Nations and the Government of Lebanon on the status of the United Nations Interim Force in Lebanon. 15.12.1995.

¹⁰⁴ Euroopan unionin neuvosto 11894/07.

¹⁰⁵ van Hoek 2012, s. 348–349.

¹⁰⁶ Agreement between the North Atlantic Treaty Organization and the Islamic Republic of Afghanistan on the Status of NATO Forces and NATO personnel conducting mutually agreed NATO-led activities in Afghanistan. 30.9.2014.

annetaan oikeus saada tietoja sellaisista käsittelyistä, joissa on mukana Afganistanin kansalaisia (2 kohta). Huomionarvoisena seikkana Afganistanin valtiolle jää toimivalta suhteessa Naton alihankkijakumppaneihin ja näiden henkilöstöön.

3.5.5 SOFA-sopimusten merkitys

Sopimukseen perustuva rikosoikeudellisen toimivallan siirto on käytännön tasolla merkityksellisin tapa määrittää todellinen Suomelle muodostuva rikosoikeudellinen toimivalta sotilaiden ulkomailla tekemiin rikoksiin. Käytännössä kaikessa sotilaallisessa yhteistoiminnassa, jossa Suomi on mukana, noudatetaan joko Nato SOFA:ia tai EU SOFA:ia, jossa toimivalta on yksinomaisesti Suomella joukon sisäisissä teoissa ja toimivalta voi siirtyä Suomelle koskien myös muita tekoja. Toisaalta rauhanturvaoperaatioissa ja rauhaanpakottamisoperaatioissa noudatetaan YK SOFA tai EUFOR SOFA -malliasiakirjojen mukaisia SOFA:ia, joko kohdevaltion allekirjoittamana tai YK turvallisuusneuvoston päätöksellä, tai sitä rikosoikeudellisen toimivallan osalta sisällöllisesti vastaavaa SOFA:ia. Näissä tapauksissa rikosoikeudellinen toimivalta on yksinomaisesti Suomella kaikissa tapauksissa ja Suomi sitoutuu korkeintaan kunnioittamaan paikallista lakia.

SOFA sopimukset eivät määrittele tarkkaan mitä rikosoikeudellisen toimivallan osatekijöistä ne koskevat.¹⁰⁷ Kysymys on olennainen erityisesti tutkintaoikeuden ja siihen liittyvien pakkokeinojen osalta. Tilanne konkretisoituu, kun esimerkiksi lähettäjämaalla on tarve kuulla todistajina vastaanottajamaan kansalaisia. Koska humanitaarinen oikeus ja ihmisoikeuksista syntyy valtioille velvollisuus tutkia rikoksia, on katsottu, että tämä velvollisuus yhdessä sopimuksesta syntyvän rikosoikeudellisen toimivallan kanssa antaa oikeuden suorittaa myös tarpeellinen asiaa koskeva tutkinta.¹⁰⁸ Nato SOFA:an hyväksymistä koskevissa esitöissä on katsottu, että kyseeseen tulisivat vain rajoitetut lähettäjävaltion suorittamat esitutkintatoimet vain siltä osin kuin ne kohdistuvat lähettäjävaltion asevoimiin.¹⁰⁹ Oikeustila ei siis ole tältä osin täysin selvä. Käytännössä oman joukon ulkopuolisen tutkintatoimet suoritettaneen yhteistyössä vastaanottajavaltion viranomaisten kanssa. Varsinkin rauhanturvatehtävissä tällä on myös paikallisen lainkäyttövallan asemaa vakauttava vaikutus, joka voi edesauttaa operaation tavoitteiden saavuttamisessa.¹¹⁰

¹⁰⁷ van Hoek 2012, s. 338.

¹⁰⁸ van Hoek 2012, s. 353. Vrt. Voetelink 2018, s. 261, jonka mukaan oikeutta ei välttämättä ole.

¹⁰⁹ HE 90/2023 vp, s. 66.

¹¹⁰ van Hoek 2012, s. 356.

Kuriositeettina voidaan mainita myös 18.12.2023 allekirjoitettu sopimus Suomen tasavallan hallituksen ja Amerikan Yhdysvaltojen hallituksen välillä puolustusyhteistyöstä (DCA-sopimus), jonka voimaan saattamista koskeva hallituksen esityksen luonnos on tätä kirjoitettaessa lausuntokierroksella.¹¹¹ DCA-sopimus on Nato SOFA:ia täydentävä ja tarkentava sopimus kahdenvälisestä puolustusyhteistyöstä. Sopimuksen asetelmassa Suomi on vastaanottajavaltio eli kyse ei ole suomalaisten sotilaiden rikosoikeudellisesta vastuusta. Sopimuksen esittely avaa kuitenkin sopimuksellisen sääntelyn moninaisuutta ja osoittaa, että edellä esitetyt pääperiaatteet joustavat tarvittaessa muiden, esimerkiksi sotilaallisten, tavoitteiden edessä. Suomi luopuu sopimuksessa ensisijaisesta rikosoikeudellisesta toimivallastaan Nato SOFA:n VII artiklan 3 kappaleen c kohdan mukaisesti (DCA-sopimus artikla 12(1)). Hallituksen esitysluonnoksen mukaan sopimus ei tarkoittaisi sanamuodonmukaisesti ensisijaisen toimivallan antamista Yhdysvalloille.¹¹² Vaikka sopimusta voidaankin näin tulkita, niin tosiasiallisesti Yhdysvalloille syntyy ensisijainen toimivalta. Suomelle jää kuitenkin mahdollisuus peruuttaa luopuminen erityisen tärkeinä pidetyissä yksittäistapauksissa, joita voisivat luonnoksen mukaan olla esimerkiksi suomalaisiin kohdistuneet rikokset, joka ovat herättäneet julkista huomiota (DCA-sopimus artikla 12(2)).¹¹³ Sekä julkisessa että oikeudellisessa DCA-sopimusta ja Nato SOFA:ia koskevassa keskustelussa nousi esille erityisesti Yhdysvalloissa käytössä oleva kuolemanrangaistus ja sen mahdollisuudet tuomita, tai jopa toimeenpanna, kuolemanrangaistuksia Suomessa.¹¹⁴ Tämän työn osalta on tarpeellista huomioida näihin sopimukseen aina sisältyvät muun muassa erilaisista oikeuskulttuureista nousevat herkkyydet, jotka voivat nousta esille myös vasta sopimusten konkreettisissa soveltamistilanteissa. Sopimus kuvastaa myös kahden eri lainsäädäntömallin välistä jännitettä. Rikosoikeuden alaan kuuluvan rikosoikeudellisen toimivallan säätelyltä edellytetään perinteisesti tiukkaa laillisuusperiaatteen noudattamista. Toisaalta valtiosopimuskäytäntöön kuuluu valtioiden suvereniteetin kunnioitus ja joiltakin osin tarkoituksella pehmeä säätely, joka mahdollistaa poliittisen harkinnan. Tämä näkyy DCA-sopimuksessa erityisesti Suomen oikeudessa peruuttaa toimivallasta luopuminen, joka on kuitenkin kvalifioitu koskemaan erityisen tärkeitä yksittäistapauksia. On selvää, että luopumisen peruminen ei siis ole pääsääntö ja asia jääkin

¹¹¹ VN/36586/2023.

¹¹² VN/36586/2023, s. 70.

¹¹³ VN/36586/2023, s. 70.

¹¹⁴ Kts. esim. PeVL 2/2024 vp, 34–42.

luultavasti vähintään osittain poliittisen harkinnan varaan, vaikka toimivalta luonnoksen mukaan olisikin valtakunnansyyttäjällä.

SOFA-sopimukset poikkeavat yleisestä kansainvälisestä rikosoikeudellisesta sääntelystä, jossa pyritään lisäämään yhteistyötä ja edesauttamaan rikosvastuun toteutumista laajentamalla kansallista rikosoikeudellista toimivaltaa ja yhtenäistämällä rikosnimikkeitä.¹¹⁵ Siinä missä yleinen kehitys rajoittaa kansallista rikosoikeudellista liikkumatilaa, SOFA-sopimukset edustavat vanhempaa suvereeniteettia korostavaa lähestymistapaa rikosoikeudelliseen sääntelyyn. SOFA-sopimusten käsitys suvereeniudesta on luonnollisesti asevoimakaskeinen ja niiden suvereenia asemaa korostava.

3.6 Vieraan valtion lain noudattamis- ja kunnioittamisvelvoite

Mikä merkitys tulee antaa edellisessä luvussa käsiteltyjen rikosoikeudellisen toimivallan siirtoa käsittelevien sopimusten säännökselle paikallisten lakien 'kunnioittamisesta'?¹¹⁶ Kysymys on osittain sanamuodon tulkinnasta. Diplomaattisuhteita koskevassa Wienin yleissopimuksessa (SopS 4/1970) sama englanninkielinen ilmaus on käännetty suomeksi muotoon 'noudattaa' (41 artikla). Sekä 'huomioon ottamista' että 'noudattamista' on esitetty sopimuksen tulkinnaksi.¹¹⁷ Erityisesti NATO SOFA:n suhteen on pidetty epäselvänä myös sitä, kohdistuuko vaatimus valtioon vai yksittäiseen toimijaan.¹¹⁸ On katsottu, että kunnioittamisvelvoite on valtioiden diplomaattinen velvoite toisiaan kohtaan, joka ei voi vaikuttaa yksilöiden saamaan oikeussuojaan.¹¹⁹ Luontevin tulkinta kirjaukselle on siis vastaanottajavaltion alueellisen suvereeniuden tunnustaminen ja siten määräyksen liittäminen sopimusvaltioiden väliseen suhteeseen. Tällöin lähettäjävaltion tulisi ottaa paikalliset lait ja määräykset parhaansa mukaan huomioon, mutta säilyttää yksilöiden oikeudet. Nato-SOFA:an esitöiden mukaan vastaanottajavaltion lainsäädännön kunnioittaminen ei kuitenkaan voi johtaa yhdessä sovitun toiminnan estymiseen, joka olisi vastoin sopimuksen henkeä.¹²⁰ Esimerkiksi jotkin lääketieteelliset operaatiot voivat olla kiellettyjä vastaanottajavaltiossa, mutta se ei muodosta sille oikeutta estää lähettäjävaltion lääkäreitä suorittamasta niitä omaan joukkoonsa kuuluville.¹²¹ Lainsäädännön kunnioittamisvelvoite kuuluu sopimusten yleisiin

¹¹⁵ Nuotio – Helenius 2022, luku Johdanto, Kansainvälistyvä rikollisuus

¹¹⁶ Englanniksi sekä NATO SOFA:ssa että YK SOFA-mallissa 'respect'.

¹¹⁷ Sari 2008, s. 89.

¹¹⁸ Sari 2008, s. 89.

¹¹⁹ Ireland-Piper 2012, s. 126.

¹²⁰ HE 90/2023, s. 8; Kts. myös Munõz-Mosquera 2018, s. 101.

¹²¹ Munõz-Mosquera 2018, s. 104.

osiin, joten tarkemmat määräykset esimerkiksi rikosoikeudellisesta toimivallasta ovat siihen suhteen tarkentavia. Näin ollen voitaisiin tulkita, että jos rikosoikeudellinen toimivalta jossakin asiassa siirretään sopimuksella lähettjävaltiolle, niin jäisi lähettjävaltion rikosoikeusjärjestelmän harkittavaksi tuleeko kunnioittamisvelvoitteelle antaa jotakin painoarvoa tekoa arvioitaessa. Lainsäädännön kunnioittamisvelvoite voisi muodostua merkittäväksi myös toimivallasta luopumisen tapauksissa. Erityisesti, jos vastaanottajavaltio pyytää lähettjävaltiota luopumaan toimivallastaan vastaanottajavaltion hyväksi tilanteessa, jossa teolle olisi annettu sen lainsäädännössä erityisen suuri tai lähettjävaltion lainsäädännöstä poikkeava arvo. Kunnioittamisvelvoite asettaa lähettjävaltiolle toimintavelvollisuuden varmistaa, että sen menettelyt kunnioittavat myös vastaanottajavaltion lainsäädäntöä. Mahdolliset rikkomukset voidaan käsitellä kuten muutkin kyseisiä sopimuksia koskevat sopimusrikkomukset. Kokonaisuudessaan lainsäädännön noudattamis- ja kunnioittamisvelvoite on arvioitava aina suhteessa siihen mandaattiin ja tehtävään, jota varten lähettjämaan joukot ovat vastaanottajamaassa.¹²²

3.7 Virallinen tehtävä

SOFA-sopimukset ja kansainvälisoikeudellinen tapaoikeus muodostavat lähettjävaltiolle yksinomaisen rikosoikeudellisen toimivallan sotilaille vain näiden toimiessa virallisissa tehtävissä (official duty, *acta jure imperii*). Mikä siis katsotaan sotilaiden viralliseksi tehtäväksi ja kuka voi päättää onko tehtävä virallinen vai ei? Tapaoikeudellisesti on katsottu, että lähettjävaltiolla on tulkintaetuoikeus sen määrittämiseen, toimivatko sen joukot virallisessa tehtävässä.¹²³ Asevoimat tai niiden edustajat voivat kuitenkin toimia virallisissa tehtävissä vain, jos niiden toiminta on yhdenmukaista sen sopimuksen tai hyväksynnän kanssa, jonka perusteella ne toimivat vieraan valtion alueella.¹²⁴ Virallisen tehtävän määritelmää ei kuitenkaan tulkita suppeasti. Esimerkiksi virkavelvollisuuden rikkomiseen rinnastuva lähettjävaltion määräysten rikkominen ei vielä yksinään riitä poistamaan toiminnan virallisuusluontoisuutta. Esimerkkinä edellisestä on vuonna 1998 tapahtunut onnettomuus, jossa Yhdysvaltojen merijalkaväen lentäjä osui Italiassa gondolin kannatusvajjeriin katkaisten sen ja aiheuttaen 20 ihmisen kuoleman.¹²⁵ Lentäjä oli selkeästi

¹²² Munõz-Mosquera 2018, s. 105.

¹²³ Conderman – Sari 2017, s. 225–226; HE 90/2023 vp, s. 56.

¹²⁴ Liivoja 2017, s. 156. Vrt. HE 90/2023 vp, s. 56, jonka mukaan joidenkin valtioiden näkökulma on ollut se, että niiden joukot ovat jatkuvasti virallisissa tehtävissä.

¹²⁵ Conderman – Sari 2017, s. 225–226.

lentänyt ohjesääntöjen vastaisesti liian matalalla ja liian kovaa, mutta italialainen tuomioistuim päättyi siihen, että kyse oli NATO SOFA artikla VII(3)(a)(1) mukaisen virallisen tehtävän suorittamisesta, jonka käsittelyn rikosoikeudellinen toimivalta oli Yhdysvalloilla. On myös huomionarvoista, että viranomaisten virallisia tehtäviä eivät välttämättä ulkomailla sido samat säännöt kuin kotimaassa.¹²⁶ Esimerkiksi esitutkinta- ja pakkokeinolakien menettelysäännökset eivät ainakaan kokonaisuudessaan sido suomalaisia sotilasviranomaisia, kun näitä toimia kohdistetaan esimerkiksi rauhanturvaoperaatiossa kohdemaan kansalaisiin.

Toisessa vuoden 2013 tapauksessa italialaisen laivan kulkua turvaavat italialaiset merijalkaväen sotilaat surmasivat epähuomiossa kaksi intialaista kalastajaa.¹²⁷ Sekä Intia että Italia vaativat itselleen toimivaltaa tapauksessa, koska molempien rikosoikeus soveltui myös ekstraterritoriaalisesti.¹²⁸ Teko tehtiin YK:n merioikeusyleissopimuksen tarkoittamalla Intian lisävyöhykkeellä, joka tekee osaltaan kyseenalaiseksi Intian toimivallan asiassa. Intialainen tuomioistuim päättyi kuitenkin syyttämään sotilaita teosta, koska vaikka he ehkä toimivatkin virallisessa tehtävässä suhteessa Italian valtioon ja laivaan, jota he turvasivat, he rikkoivat toimellaan Intian suvereniteettia, koska Intia ei ollut hyväksynyt tällaista toimea alueellaan.

NATO SOFA:n käsittelyn esitöissä on katsottu, että lopulta kysymys virallisessa tehtävässä toimimisesta on aina tapauskohtaista eikä yleisesti päteviä sääntöjä voida antaa.¹²⁹

Soveltaminen on todennäköisesti helpompaa tapauksissa, jossa sotilaat toimivat selkeästi osana asevoimia eli osallistuvat harjoitukseen, suorittavat partiointia tai toimivat tehtävässä sotilastukikohdassa. Palveluksen ulkopuolinen aika tukikohdan sisälläkään ei muodosta yleensä ongelmaa, koska tällöin mahdollisen tekojen kohteena ovat omaan joukkoon kuuluvat henkilöt tai omaisuus. Hankalia tulkintakysymyksiä sen sijaan syntyy erityisesti tilanteissa, joissa ollaan enemmän tekemisissä vastaanottajavaltion väestön kanssa varsinaisen palveluksen ulkopuolella.

3.8 Kansainvälisen humanitaarisen oikeuden soveltuvuus

Kuten edellä luvussa 2.2 on todettu, niin kansainvälisen humanitaarisen oikeuden (IHL) soveltuvuus on vähintäänkin osittain ortogonaalinen varsinaisen sotilaallisen toiminnan luonteen kanssa. IHL on aseellisten selkkausten osapuolia sitovaa oikeutta (*jus ad bellum*)

¹²⁶ Kanadan pakkotoimia koskevaa sääntelyä koskien Ireland-Piper 2012, s. 142–143.

¹²⁷ Liivoja 2017, s. 165–166.

¹²⁸ Ireland-Piper 2012, s. 125.

¹²⁹ HE 90/2023 vp, s. 56; LaVL 2/2024 vp, s. 6

riippumatta siitä onko selkkaus itsessään oikeutettu vai ei (*jus in bellum*).¹³⁰ Kansainvälisellä humanitaarisella oikeudella tarkoitetaan ensisijaisesti vuoden 1949 Geneven sopimuksia ja niiden vuoden 1977 lisäpöytäkirjoja.¹³¹

IHL on voimassa vain aseellisten selkkausten (armed conflict) aikana ja se jakautuu edelleen kansainvälisiin ja kansainvälistä luonnetta vailla oleviin aseellisiin selkkauksiin. Kynnys kansainvälisen aseellisen selkkaukselle on melko matala ja siihen katsotaan kuuluvan lähes mikä tahansa valtiollisten asevoimien välinen voimankäyttö toisen valtion asevoimia vastaan.¹³² Käytetyssä luokittelussa itsepuolustus oikeuden alainen toiminta täyttää aina tämän kriteerin. Samoin useimmat sotilaallisen pakottamisen operaatiot täyttävät tämän kriteerin. Esimerkiksi vuoden 2011 Libyan sisällissodan, joka ei itsessään ollut kansainvälinen aseellinen selkkaus, lopettamiseen tähtäävässä Naton ilmaoperaatiossa kohdistettiin voimaa myös Libyan asevoimien järjestelmiä kohtaan, joka teki Nato-maista kansainvälisen aseellisen selkkauksen osapuolia suhteessa Libyaan.¹³³ Toinen tyyppitilanne ovat rauhaan pakottamisen ja rauhanturvaamisen operaatiot, joissa lähettäjää toimii vastaanottajavaltion mandaatilla ja käyttää tarvittaessa voimaa kolmatta osapuolta vastaan, joka voi olla esimerkiksi jokin aseellinen ryhmittymä. Tällöin tarkasteltavaksi tulee, ylittääkö toiminta kansainvälistä luonnetta vailla olevien aseellisten selkkausten määritelmän, jonka kynnys on edellistä korkeampi.¹³⁴ Ensinnäkin IHL ei tule sovellettavaksi, jos kyse on ainoastaan yksittäisistä ja satunnaisista väkivaltaisuuksista (SopS 82/1980 artikla 1 kappale 2). Lisäksi osapuolien tulee olla esimerkiksi sotilaallisesti järjestyneitä, kykeneviä suorittamaan sotilasoperaatioita ja joukon komentajan käskyvallan alaisia.¹³⁵ Kyseeseen tulee myös voimankäytön kesto ja intensiteetti, johon voivat vaikuttaa esimerkiksi käytetyn aseistuksen tyyppi.¹³⁶ Määritelmän soveltaminen käytännön tilanteissa ei ole täysin yksinkertaista ja esimerkiksi YK:n linjauksen mukaan IHL:n sääntöjä sovelletaan laajasti vaikka käsillä ei olisikaan aseellisen selkkauksen vaatimat olosuhteet.¹³⁷

Kysymys on merkittävä rikosoikeudellisen vastuun kannalta, koska yleistäen sellaisten aseellisten selkkausten aikana, joihin soveltuvat IHL:n säännöt, kuolettavan voiman käyttö

¹³⁰ Gill – Fleck 2016, s. 37.

¹³¹ Yhdistyneet kansakunnat 2008, s. 15.

¹³² Gill – Fleck 2016, s. 38.

¹³³ Gill – Fleck 2016, s. 96.

¹³⁴ Dinstein 2014, s. 20.

¹³⁵ Dinstein 2014, s. 39–48.

¹³⁶ Dinstein 2014, s. 34–35.

¹³⁷ Yhdistyneet kansakunnat 1999; Gill – Fleck 2016, s. 151–152.

taistelijoita vastaan ei ole kiellettyä. Jos käsillä taas ei ole tällainen tilanne, niin voimassa on kansallinen oikeus ja osapuolia sitovat kansainväliset ihmisoikeussopimukset, jotka yleisesti ottaen suhtautuvat toimintaan vähemmän sallivasti.¹³⁸ Esimerkkinä tästä on Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) tapaus McCann ja muut vastaan Yhdistyneet kuningaskunnat vuodelta 1995.¹³⁹ Kyseessä oli Yhdistyneiden kuningaskuntien sotilasosaston suorittama operaatio Irlannin tasavaltalaisarmeijaa (IRA) vastaan Gibraltarilla. Asiassa ei edes väitetty, että kyseessä olisi ollut IHL:n tarkoittama kansainvälistä luonnetta vailla oleva aseellinen selkkaus, joten asia tuomittiin Euroopan ihmisoikeussopimuksen 2 artiklan perusteella (SopS 63/1999). Tuomion mukaan IRA:n jäsenten surmaaminen oli suhteetonta suojeltaviin päämääriin nähden eikä täyttänyt 2 artiklan vaatimusta ”ehdottomasta välttämättömyydestä”. Myös varsinaisten sotarikosten (RL 11:5–7 §) olosuhdetunnusmerkistöön kuuluu, että ne on tehty osana aseellista selkkausta.

3.9 Monikansalliset operaatiot

Suomen kansainvälinen sotilaallinen toiminta tapahtuu lähes poikkeuksetta monikansallisessa viitekehyksessä. Monikansallinen luonne näyttäytyy erityisesti erilaisina komentorakenteina, jossa erikokoisia sotilasosastoja alistetaan toisten komentoon. Suomi on esimerkiksi osallistumassa yhdessä Iso-Britannian kanssa Naton Air Shielding -tehtävään Romaniassa kesällä 2024 Naton sotilaallisen komentorakenteen johdossa.¹⁴⁰ Yhteistyö Iso-Britannian kanssa tarkoittanee järjestelyä, jossa Suomi muodostaa yhdessä Iso-Britannian kanssa sotilasosaston, joka sitten kokonaisuudessaan alistetaan Naton johtoon. Tällaisessa tilanteessa NATO SOFA säätelee Suomen ja Iso-Britannian suhdetta vastaanottajavaltio Romaniaan, mutta ei niinkään näiden maiden keskinäisiä suhteita. Kysymyksiä on pyritty sen sijaan säätelemään kahdenvälisillä sopimuksilla.¹⁴¹ Mikä vaikutus tällaisilla useiden valtioiden sotilaista koostuvilla sotilasosastoilla on yksittäisten sotilaiden rikosvastuun muodostumiseen?

Rikosoikeudellisen toimivallan osalta yleisenä periaatteena voidaan pitää, että vaikka valtiot luovuttaisivatkin operationaalista käsky- ja valvontavaltaa suhteessa omiin joukkoihinsa toiselle valtiolle, niin ne eivät kuitenkaan luovu rikosoikeudellisesta toimivallasta.¹⁴²

¹³⁸ ICRC 2017.

¹³⁹ McCann v. Yhdistyneet kuningaskunnat 1995.

¹⁴⁰ VNS 1/2024 vp, s. 4.

¹⁴¹ Fleck 2017, s. 37.

¹⁴² van Hoek 2012, s. 345.

Esimerkiksi Yhdysvaltojen periaatteena on, että se pyrkii aina pitämään omia sotilaitaan koskevan rikosoikeudellisen toimivallan itsellään ja toisaalta luovuttamaan muiden maiden sotilaita koskevan toimivallan kyseisten maiden edustajille.¹⁴³ Samoin vieraiden asevoimien komentajat, jotka käyttävät operationaalista tai taktista käskyvaltaa yhdysvaltalaissoilaisiin, eivät kuitenkaan voi kohdistaa kurinpidollisia toimenpiteitä heitä kohtaan.

Toimivaltakonfliktit todennäköisesti konkretisoituisivat teoissa, joissa epäilty ja asianomistaja edustavat eri maiden asevoimia. Lähtökohtana tässäkin todennäköisesti olisi kuitenkin se, että lähettäjämaa käyttää ensisijaista rikosoikeudellista toimivaltaa suhteessa omiin sotilaisiinsa.

Toinen monikansallisiin operaatioihin liittyvä kysymys liittyy vastuuseen toisen valtion sotilasjohtajan käskyjen noudattamisesta. Kirjallisuudessa esimerkiksi on nostettu Saksan suhtautuminen kysymykseen.¹⁴⁴ Saksassa on eriytetty omiin lainsäädäntöihinsä yleinen rikosoikeus, sotilasrikosoikeus ja sotilaskurinpito.¹⁴⁵ Virkamiesten lojaalisuusperiaatteeseen vedoten toimivaltaisen ulkomaisten sotilaskomentajien käskyjä kuuluu noudattaa, niin kuin ne olisivat varsinaisia sotilaskäskyjä. Kuitenkin siinä missä saksalaisen sotilasviranomaisen käskyjen rikkominen voisi johtaa sotilasrikostuomioon, niin ulkomaisen sotilaskomentajan käskyjen rikkominen voi johtaa vain sotilaskurinpitorangaistukseen. Suomessa tilanne vaikuttaa olevan samankaltainen.¹⁴⁶ Käskyn noudattamatta jättämisen eli niskoittelun (RL 45:14 §) tunnusmerkistö käyttää käskyn antajasta termiä ”sotilas”, joka sanamuodonmukaisella tulkinnalla tarkoittaa RL 45:27 § mukaisia suomalaisia sotilaita. Näin ollen ulkomaisen sotilaan käskyn noudattamatta jättämisellä ei voisi syyllistyä niskoitteluun, mutta teko voisi täyttää esimerkiksi palvelusrikoksen tunnusmerkistön.

Kolmas asiaan liittyvä näkökulma on epävarsinaisten sotilasrikosten vaatimus teon kohdistumisesta Puolustusvoimiin tai toiseen sotilaaseen, jossa myös tulee sovellettavaksi edellä oleva sotilaan määritelmä.¹⁴⁷ Ulkomaalaiseen sotilaaseen kohdistunut teko ei siis olisi epävarsinainen sotilasrikos, jolloin sen käsittely sotilaskurinpitomenettelyssä tai sotilasoikeudenkäynnissä jäisi riippumaan myöhemmin luvussa 4.2 käsitellyistä liitännäisyysvaatimuksista.¹⁴⁸

¹⁴³ Yhdysvaltain puolustushaarakomentajien neuvosto 2021.

¹⁴⁴ Fleck 2017, s. 45.

¹⁴⁵ Strafgesetzbuch (BGBl 1998 I 4906), Wehrstrafgesetz (BGBl 1974 I 1213, vrt. Suomen rikoslain 45 luvun muut kuin palvelusrikoksia koskevat teot) ja Wehrdisziplinarordnung (BGBl 1972 I 1665).

¹⁴⁶ Lundelin 2008, s. 333–334; Jokinen 2017, s. 25.

¹⁴⁷ Kts. epävarsinaisten sotilasrikosten määritelmän osalta luku 4.1.

¹⁴⁸ Lundelin 2008, s. 167–168.

4 Sotilaan ulkomailla tekemän rikoksen käsittely Suomessa

4.1 Sotilasrikkokset ja sotilasoikeudenkäyntiasiat

Sotilasrikkokset ovat erikoisrikkoksia (*delicta propria*), joihin voivat syyllistyä vain sotilaat.¹⁴⁹ Erikoisrikosten ja seuraavassa luvussa käsiteltävän erillisen sotilasrikosprosessin olemassaoloa perustellaan ensisijaisesti sotilaallisen käskyvaltajärjestelmän edellyttämällä kurinlaisuuden vaatimuksilla eli kurin ja järjestyksen ylläpitämisellä, jolla mahdollistetaan sotilaallisten tehtävien suorittaminen, mutta myös muilla sotilaalliseen toimintaan liittyvillä erityisolosuhteilla.¹⁵⁰

Sotilasrikkokset voidaan määritellä kahdella tavalla; joko rikoslain 45 luvun tarkoittamina rikoksina tai sotilasoikeudenkäyntilain 2 § tarkoittamina sotilasoikeudenkäyntiasioina käsiteltävinä rikoksina, johon edelliset sisältyvät. Tässä työssä sotilasrikkoksina tarkoitetaan jälkimmäistä ja käsiteltävät asiat luokitellaan joko varsinaisiksi sotilasrikkoksiksi, eli rikoslain 45 luvun mukaisiksi rikoksiksi, tai epävarsinaisiksi sotilasrikkoksiksi, joka käsittää muut kuin rikoslain 45 luvun rikokset, jotka voidaan kuitenkin sotilasoikeudenkäyntiasiana.

Rikoslain 45 luvun varsinaisia sotilasrikkoksia luokitellaan palvelusrikoksiin (RL 45:1–4 §), vartiorikoksiin (RL 45:5–8 §), poissaolorikoksiin (RL 45:9–10 §), kuuliaisuusrikoksiin (RL 45:11–15 §), esimiesrikoksiin (RL 45:16:17 §) ja muihin rikoksiin eli sotilaan sopimattomaan käyttäytymiseen (RL 45:18 §) ja luvattomaan poliittiseen toimintaan (RL 45:19 §). Lisäksi varsinaisia sotilasrikkoksia ovat sota-ajan rikokset (RL 45:20–26 §), joiden käsittely on rajattu tämän työn ulkopuolelle. Erityisesti palvelusrikos (RL 45:1 §) on niin kutsuttua blankosääntelyä eli teon tunnusmerkistö ei ilmene kokonaisuudessaan rikoslaista, vaan se viittaa alemmanasteiseen sääntelyyn. RL 45:1 § ensimmäisen momentin mukaan teosta voidaan tuomita ”palvelukseen kuuluvan velvollisuuden taikka palvelusta tai sotilaallista järjestystä koskevan ohjesäännöllä tai muulla tavoin annetun määräyksen” rikkomisesta tai noudattamatta jättämisestä. Lakivaliokunta on asettanut palvelusrikoksen rangaistavuuden edellytykseksi, että ohjesäännöt ja muut määräykset on kirjoitettava samalla tarkkuudella, mitä rikoslainsäädännöltä vaaditaan ja niiden rikkomisen rangaistavuuden on käytävä ilmi itse säännöksestä.¹⁵¹

¹⁴⁹ Ojala 2022, luku Sotilasoikeudenkäyntiasioiden henkilöllinen soveltamisala (RL 45:27), Erikoisrikos

¹⁵⁰ Kiiiski 2006, s. 2–4.

¹⁵¹ LaVM 5/2000 vp, s. 2.

Palvelusrikokset ovat toissijaisia kaikkiin muihin varsinaisiin sotilasrikoksiin sekä joihinkin virkarikoksiin ja kidutuksen kieltoon nähden (RL 45:1 §). Jos sotilaan teko kuitenkin rikkoon sekä hänen palvelusvelvollisuuttaan että täyttää jonkin muun rikoksen tunnusmerkistön, tuomitaan hänet lähtökohtaisesti sekä palvelusrikoksesta että tästä toisesta rikoksesta.¹⁵² Tapauksessa KKO 2006:24 tosin katsottiin, että liikenne rikkomus sisältyi tuottamukselliseen palvelusrikokseen, kun suojeltava etu näissä oli enimmäkseen sama, liikenneturvallisuudesta huolehtimisesta oli säännelty yhdenmukaisesti sekä tieliikennelaisissa että Puolustusvoimien liikenneturvallisuusohjeessa, ja tuottamuksellisen palvelusrikoksen rangaistus rangaistusmaksimi oli korkeampi.¹⁵³ Helsingin hovioikeuden ratkaisu HHO 2020:5 kuvastaa samaa periaatetta, kun se arvioi palvelusrikoksen ja kunnianloukkauksen yhtymistä ja päätyi siihen, että teot eivät yhdy, koska niillä suojellaan eri oikeushyviä. Palvelusrikoksen säännös on tarkoitettu suojaamaan muun ohella sotilaallista kuria ja järjestystä, kun taas kunnianloukkausta koskevalla säännöllä suojataan loukatun kunniaa ja mainetta. Palvelusrikoksen tarkempi tunnusmerkistö määräytyy blankosäätelyn takia erilaisista ohjesäännöistä ja määräyksistä. Nämä ohjesäännöt ja määräykset voivat olla laadittu turvaamaan erilaisia oikeushyviä kuten kuria ja järjestystä, henkilökohtaista koskemattomuutta tai henkeä ja terveyttä. Tämän takia teon kohteelle voi joissakin tapauksissa syntyä asianosaisasema.¹⁵⁴

Epävarsinaisia sotilasrikoksia ovat SOL 2.2 § luetellut sotilaiden tekemät rikokset, joilta edellytetään niiden tavanomaisen tunnusmerkistön mukaisuuden lisäksi teon kohdistumista Puolustusvoimiin tai toiseen sotilaaseen. Epävarsinaisena sotilasrikoksena käsitellään useat henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset (RL 21:1–3 § ja 5–14 §), laitton uhkaus (RL 25:7 §), pakottaminen (RL 25:8 §), anastusrikokset (RL 28 luku), ryöstö- ja kiristysrikokset (RL 31 luku), kätkemis- ja rahanpesurikokset (RL 32 luku), väärennysrikokset (RL 33 luku), vahingonteot (RL 35 luku), petosrikokset (RL 36:1–3 §), maksuvälinepetokset (RL 37:8–10 §), tieto- ja viestintärikokset (RL 38:1–7, 7 a, 7 b, 8, 8 a ja 9 a §) sekä virkarikokset (RL 40:1–3 ja 5 §). Epävarsinaisten sotilasrikosten ulkopuolelle jäävät siis tavanomaisista rikosnimikkeistä ainakin seksuaalirikokset, liikenne rikokset, yksityisyyteen ja kunniaan kohdistuvat rikokset sekä huumausainerikokset.

¹⁵² Ojala 2022, luku Palvelusrikokset (RL 45:1–4), Suhde muihin rikoksiin

¹⁵³ KKO 2006:24 kohdat 11–18.

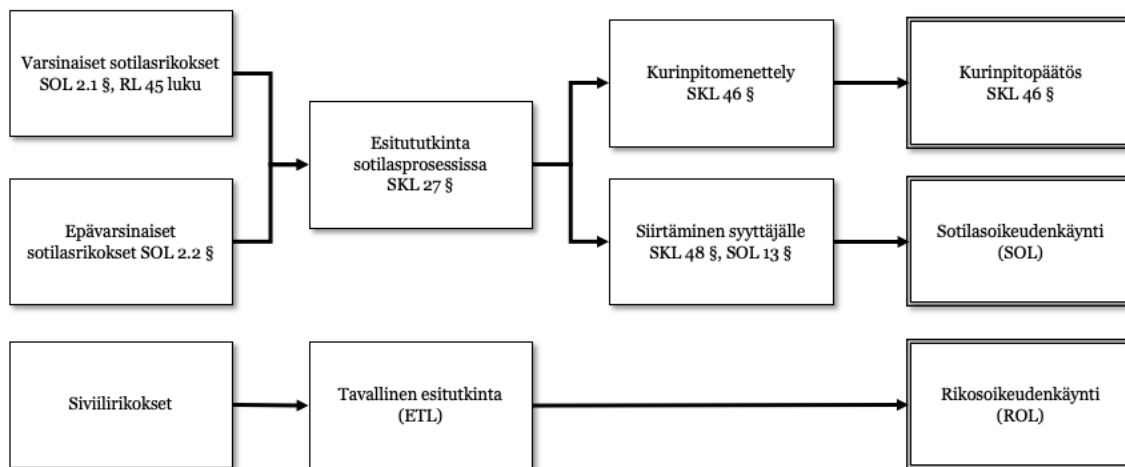
¹⁵⁴ Ojala 2022, luku Palvelusrikokset (RL 45:1–4), Palvelusrikos ja asianomistaja

Sotilasrikoksilla ei näin ollen tarkoiteta kaikkia sotilaiden tekemiä rikoksia. Jos asiaa on tarpeen erotella, niin työssä käytetään muista kuin sotilasrikoksista termiä siviilirikokset.

4.2 Sotilaskurinpitomenettely ja sotilasoikeudenkäynti

Sotilasrikoksien käsittelystä säädetään sotilasoikeudenkäyntilaissa (SOL, 326/1983), joka on erikoislaki suhteessa rikosasioiden oikeudenkäyntilakiin (ROL, 689/1997) ja edelleen oikeudenkäymiskaareen (OK, 4/1734), sekä laissa sotilaskurinpidoista ja rikostorjunnasta puolustusvoimissa (SKL, 255/2014), joka on erikoislaki suhteessa esitutkintalakiin (ETL, 805/2011), pakkokeinolakiin (806/2011) ja poliisilakiin (875/2011).

Sotilaskurinpitomenettely ja sotilasoikeudenkäynti ovat osa rikosprosessia, siten kuin se laajasti ymmärretään sisältävän esitutkinnan, syyteharkinnan ja oikeudenkäynnin tuomioistuimessa.¹⁵⁵ Rikosprosessiin voidaan laajemmin tarkastellen katsoa kuuluvan myös rangaistuksen tai muun rikosoikeudellisen seuraamuksen täytäntöönpanon.¹⁵⁶ Prosessin pääpiirteet on esitetty kuvassa 1.

Kuva 1: Sotilaiden tekemien rikosten käsittelyprosessien pääpiirteet

Sotilaskurinpitomenettelyyn liittyvä esitutkinta on toimitettava, kun sotilasrikos on tullut kurinpitoesimiehen tietoon tai kun on muuten syytä epäillä, että tällainen rikos on tehty (SKL 27 §). Esitutkinnan toimittamisesta huolehtii kurinpitoesimies, jonka alaisessa joukossa rikos on tehty (SKL 28.1 §). Kurinpitoesimiehiä ovat perusyksikön päällikkö (esim. kompanianpäällikkö) ja hänen suorat esimiehensä sekä tietyin rajoituksin myös

¹⁵⁵ Vuorenpää ym. 2021, s. 65.

¹⁵⁶ Helminen ym. 2014, s. 17.

perusyksikön vääpeli (SKL 28.3 §). Esitutkinta voi alkaa myös pääesikunnan (SKL 28 a §) tai poliisiin aloitteesta (SKL 29 §) taikka syyttäjän määräyksestä (SKL 27.2 §). Esitutkinta on siirrettävä poliisiin toimitettavaksi, jos tutkinnan puolueettomuus, rikoksen vakavuus tai asian laatu sitä muutoin edellyttää (SKL 28.2 §). Poliisi voi myös erityisissä tilanteissa ottaa asian oma-aloitteisesti hoidettavaksi (SKL 39 §). Osana esitutkintaa asiasta on hankittava sotilaslakimiehen lausunto, ellei se aiheuta huomattavaa viivästymistä tai ole tarpeeton yksinkertaisessa ja selvässä asiassa (SKL 33 §). Kurinpitoesimiehellä on menettelyssä merkittävä vastuu ja hänen tekemänsä päätökset määräävät, millä tavalla asia tulee käsitellyksi.¹⁵⁷

Esitutkinta voidaan jättää toimittamatta tai lopettaa, jos kurinpitoesimies katsoo, että kyse on olosuhteet huomioon ottaen anteeksi annettavasta huolimattomuudesta, ajattelemattomuudesta tai tietämättömyydestä taikka tekoa olisi muuten pidettävä kurin ja järjestyksen ylläpitämisen kannalta vähäisenä (SKL 30 §). Esitöiden mukaan Puolustusvoimien tulee kiinnittää huomiota säännöksen yhdenmukaiseen soveltamiseen.¹⁵⁸ Sotilaskurinpitomenettelyn osana tehtävän esitutkinnan toimittamatta jättämisen tai lopettamisen perusteet eroavat merkittävästi ETL 9 § perusteista, jossa edellytyksenä on teon ilmeinen vähäisyys ja asianomistajan vaatimuksien puuttuminen. Asianomistaja on näin ollen tältä osin heikommassa asemassa kuin siviilirikosten esitutkinnassa.¹⁵⁹

Kurinpitoesimies tai asian niin vaatiessa ylempi kurinpitoesimies (SKL 47 §) tekee esitutkinnan perusteella päätöksen asian ratkaisemisesta kurinpitomenettelyssä tai sen siirtämisestä syyttäjälle (SKL 45–46 § ja 48 §). Jotta asia voidaan käsitellä kurinpitomenettelyssä, teosta ei saa yleisen rangaistuskäytännön mukaan olla odotettavissa sakkoa ankarampaa rangaistusta (SKL 46.1 §). Lisäksi tekijän tulee olla tunnustanut teko tai syyllisyyden tulee olla muuten selvä (SKL 46.2 §). Lisäksi asiaa ei voida käsitellä kurinpitomenettelyssä, jos asianomistaja ei suostu siihen, asiaan liittyy muita rikoksia tai osallisia, joiden asiaa tulee ratkaista tuomioistuimessa, tai epäilty ei enää täytä RL 45:27 § sotiin määritelmiä eli hän on esimerkiksi kotiutunut varusmiespalveluksesta (SKL 46.3 §). Kurinpitomenettelyssä tehtävä päätös voi olla joko syylliseksi toteava tai vapauttava (SKL 52.1 §). Myös syylliseksi toteavassa päätöksessä syyllinen voidaan jättää rankaisematta

¹⁵⁷ Kiiski 2006, s. 5.

¹⁵⁸ HE 30/2013 vp, s. 52.

¹⁵⁹ Jokinen 2017, s. 76.

samoilla perusteilla kuin edellä käsitellyssä esitutinnan toimittamatta jättämisessä tai lopettamisessa. (SKL 52.2 §).

Päätöksen asian siirtämisestä syyttäjälle syyteharkintaa varten tekee joukko-osaston komentaja (SOL 14 §). Aineisto voidaan jättää toimittamatta syyttäjälle samoilla perusteilla kuin edellä käsitellyssä esitutinnan toimittamatta jättämisessä tai lopettamisessa (SOL 14.2 §). Syyttäjän toimintavapautta on rajoitettu suhteessa siviilirikosasioihin. Syyttäjä ei voi jättää syytettä nostamatta sillä perusteella, että asianomistaja ei ole esittänyt syyttämispyyntöä tai ROL 1:7 § vähäisyys- tai nuoruusperusteilla (SOL 4.2 §). Ohjeena on, että ulkomaan toiminnassa vähäiset asiat hoidetaan kurinpitomenettelyssä operaatioalueella ja muut asiat siirretään syyttäjälle Suomeen.¹⁶⁰ Syyttäjälle siirrettäviä asioita voivat olla laadultaan tai yhteiskunnallisesti merkitykseltään sellaiset teot, joiden riippumattoman käsittelyn vaatimus on korostunut; vakavat, monimutkaiset tai epäselvät teot; teot, joissa on aiheutunut vammoja; sekä muut rutiinista poikkeavat teot.¹⁶¹

Sotilasoikeudenkäynnissä tuomioistuimen normaalikokoonpanoon kuuluu lisäksi kaksi sotilasjäsentä oikeusasteesta riippumatta (SOL 3 §). Poikkeuksen tähän tekee ainoastaan Korkeimman oikeuden alle viiden jäsenen kokoonpano, joka toimii sotilasasiassakin ilman sotilasjäseniä (SOL 3.3 §). Syyttäjänä toimivat sotilasoikeudenkäyntiasioihin erikoistuneet syyttäjät (SOL 4 §). Ulkomailla tehdyt sotilasoikeudenkäynnissä käsiteltävät sotilasrikokset käsitellään ensimmäisenä asteena Helsingin käräjäoikeudessa, joka voi tarvittaessa järjestää istunnon myös operaatioalueella (KrihaL 29 §). Joukko-osaston komentajaa tai vähintään majurin arvoista upseeria koskevat asiat käsitellään ensimmäisenä asteena Helsingin hovioikeudessa (SOL 6 §).

Asia voidaan käsitellä sotilasoikeudenkäyntiasiana, vaikka siihen liittyisi myös siviilirikos, jos siviilirikos on sotilasrikokseen nähden vähäinen ja käsittely muuten yhdessä on tarkoituksenmukaista (SOL 8.1 §). Tapauksessa KKO 2019:104 oli osaltaan kyse siitä, voitiinko syyte palvelusrikoksesta (RL 45:1 §) ja seksuaalisesta ahdistelusta (RL 20:6 §), joista jälkimmäinen on siviilirikos, käsitellä ensimmäisenä oikeusasteena hovioikeudessa sotilasoikeudenkäynnissä. Korkein oikeus katsoi, että lähtökohtaisesti seksuaalista ahdistelua voitiin pitää vähäisenä suhteessa palvelusrikokseen, koska sen enimmäisrangaistus on

¹⁶⁰ Lundelin 2008, s. 165.

¹⁶¹ Lundelin 2008, s. 158–159.

lyhyempi.¹⁶² Lisäksi tosiasiallisten tekojen moitittavuutta vertailtiin toisiinsa. Vaikka seksuaalinen ahdistelu olikin tapauksessa tavanomaista moitittavampaa ei se riittänyt kumoamaan lähtökohtana olevaa enimmäisrangaistukseen perustuvaa arviota. Asiat voitiin siis käsitellä yhdessä sotilasoikeudenkäynnissä.¹⁶³

Sotilaskurinpitoimenettely ja sotilasoikeudenkäynti muodostavat Suomen oikeusjärjestelmässä erityislaatuisen rikos- ja hallinto-oikeudellisia elementtejä sekoittavan kurinpitojärjestelmän, jossa asiat voidaan ratkaista joko Puolustusvoimien sisällä tai yleisessä tuomioistuimessa.¹⁶⁴ Sitä, onko sotilaskurinpitoimenettely luonteeltaan enemmän hallinto-oikeudellinen, rikosoikeudellinen vai jotain niiden välistä, on esitetty suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa erilaisia näkemyksiä.¹⁶⁵ Sekä Euroopan ihmisoikeussopimuksen tulkinnat että viimeaikaiset suomalaiset kirjoittajat kääntyvät enemmän rikosoikeudellisen prosessin kannalle.¹⁶⁶ Rikosoikeudellista luonnetta puoltaa lisäksi se, että yksinomaan palveluksesta kotiutuminen estää asian käsittelyn sotilaskurinpitoimenettelyssä ja se tulee ratkaistavaksi varsinaisessa sotilasoikeudenkäynnissä (SKL 46.2.1 §). Järjestelmä ei siis ole yleisestä rikosoikeudellisesta järjestelmästä erillinen vaan siihen kohdistuvat samat oikeussuoja- ja muut vaatimukset. Toisaalta Kiiski on tutkimuksessaan kyseenalaistanut sen, voivatko kuri ja järjestys yleensäkin olla sellaisia oikeushyviä, joiden suojeleminen on oikeutettua rikosoikeudellisin keinoin.¹⁶⁷ Hän ehdottaakin, että muiden pohjoismaiden tavoin sotilaallinen kurinpito tulisi erottaa selkeästi omaksi erilliseksi Puolustusvoimien sisäiseksi hallinnolliseksi kurinpitoprosessiksi.¹⁶⁸

4.3 Suomen kansainvälinen rikosoikeudellinen toimivalta

Vaikka rikosoikeus onkin korostetun kansallista lainsäädäntöä, niin Suomen rikosoikeudellisella toimivallalla on kansainvälisoikeudellisia kytkentöjä. Valtion rikosoikeudellista toimivaltaa käsiteltiin edellä luvussa 3.1 kansainvälisen oikeuden näkökulmasta, mutta konkreettisesti valtion rikosoikeudellinen toimivalta muodostuu sen omasta lainsäädännöstä jo rikoslain laillisuusperiaatteenkin takia (RL 3:1 §, PL 8 §).

¹⁶² KKO 2019:104 kohta 13.

¹⁶³ KKO 2019:104 kohta 13–18.

¹⁶⁴ Kiiski 2006, s. 187.

¹⁶⁵ Kärki 2010, s. 11.

¹⁶⁶ Kiiski 2006, s. 186; Kärki 2010, s. 13.

¹⁶⁷ Kiiski 2006, s. 189.

¹⁶⁸ Kiiski 2006, s. 189–190.

Rikoslain 1 luku säätelee Suomen rikosoikeuden soveltamisalaa. Ulkomailla tehdyn rikoksen tuleminen tuomittavaksi Suomen rikoslain alla vaatii, että rikoksella on jokin liittymäkohta Suomeen. Ensinnäkin rikos voi olla tehty suomalaisella aluksella tai ilma-aluksella tai Suomeen laskeutuvalla ilma-aluksella (RL 1:2 §), joka vastaa kansainvälisesti tunnustettua lippuperiaatetta. Toiseksi, jos rikos on kohdistunut Suomeen eli kyseessä on maan- tai valtiopetosrikos, rikoksella on loukattu tai vaarannettu kansallista turvallisuutta tai rikos on kohdistunut Suomen viranomaiseen (RL 1:3 §), joka vastaa kansainvälisoikeudellista suojeluperiaatetta. Kolmanneksi sotilas- ja virkarikokset (RL 1:4 §), joita voi pitää Liivojan palvelusperiaatteen ilmentyminä.¹⁶⁹ Neljänneksi ja viidenneksi suomalaisten tekemät rikokset (RL 1:6 §) ja suomalaiseen kohdistuneet rikokset (RL 1:5 §) eli kansainvälisesti tunnustetut aktiivinen ja passiivinen henkilöperiaate. Kuudenneksi kansainväliset rikokset kuten tietyt terrorismirikokset (RL 1:7 §) eli universaaliperiaate. Viimeiseksi muut ulkomailla tehdyt rikokset, joista voi seurata yli kuuden kuukauden vankeusrangaistus ja valtio, jonka alueella teko on tehty, on pyytänyt Suomea toimimaan asiassa (RL 1:8 §) eli sijaislainkäytön periaate, jota ei käsitelty edellä, mutta joka perustuu suvereenien valtioiden kykyyn luovuttaa toimivalta toisilleen. Erityishuomiona voidaan mainita vielä Suomen talousvyöhyke, jolla tehdyt rikokset katsotaan joidenkin tekojen osalta tehdyksi Suomen alueella (RL 1:1 §, Laki Suomen talousvyöhykkeestä 1058/2004 10 §).

Suomeen kohdistuvan rikoksen yhtenä laukaisevana tekijänä on teon kohdistuminen Suomen viranomaiseen (RL 3.2.3 §). Lisäedellytyksenä on, että teon tulee kohdistua virkamieheen hänen hoitaessaan virallista tehtäväänsä.¹⁷⁰ Toimivaltaperuste onkin tarkoitettu sovellettavaksi vain suppeasti suojelemaan erityisen arvokkaita valtiollisia intressejä.¹⁷¹ Vaikka suomalaiset sotilaat ainakin osittain ovat virkamiehiä (RL 40:11 §), niin ei vaikuta siltä, että suomalaissotilaiden keskinäisiinkään rikoksiin olisi sovellettu tätä toimivaltaperustetta. Tältä osin Suomeen kohdistuvia rikoksia täydentää virka- ja sotilasrikoksia koskeva RL 1:4 § toimivaltuus.

Sotilaiden ulkomailla tekemiin rikoksiin sovelletaan siis Suomen rikosoikeuden näkökulmasta toimivaltaperusteena lähtökohtaisesti joko aktiivista henkilöperiaatetta (RL 1:6 §) tai virka- ja sotilasrikoksiin liittyvää suojeluperiaatetta (RL 1:4 §).

¹⁶⁹ Liivoja 2017, s. 250–251.

¹⁷⁰ Helenius 2022, luku Säännökset, Suomeen kohdistunut rikos (RL 1:3), RL 1:3.

¹⁷¹ HE 1/1996 vp, s. 18–19.

Vaikka rikosoikeudellisena lähtökohtana onkin sen, että ulkomailla tehtyä ei saa tutkia Suomessa ilman valtakunnansyyttäjän syytemääräystä (RL 12:1 §), niin rajoitussäännös ei kohdistu tutkimuskysymyksen alaisiin tekoihin, koska sitä ei sovelleta Suomen kansalaisiin tai niihin rinnastuviin henkilöihin (RL 12:2.1 §) eikä sotilasoikeudenkäyntilain mukaisiin rikosasioihin (RL 12:2.5 §).

Jotkin rikosnimikkeet ovat sillä tavalla kansallisesti rajoittuneita, että ne eivät voi tulla ensinnäkään sovellettavaksi ulkomailla tehtäviin rikoksiin.¹⁷² Useimmat näistä eivät ole erityisen mielenkiintoisia tutkimusaiheen kannalta, mutta tietyissä tapauksissa joidenkin rikosnimikkeiden sanamuodot saattavat aiheuttaa tulkinnallisia haasteita. Esimerkiksi salakuljetusrikoksen (RL 46:4 §) tunnusmerkistö vaatii, että tavara ”tuodaan tai yritetään tuoda maahan”. Voiko siis ulkomailla olevaan suomalaiseen sotilastukikohtaan tuoda sellaisia esineitä tai aineita, joita ei saisi tuoda Suomeen syyllistymättä silti salakuljetusrikokseen, koska niitä ei sanamuodonmukaisesti ”tuoda maahan”?

Rikosoikeudellisen toimivallan toinen puoli on muille valtioille luovutettava suomalaisia sotilaita koskeva rikosoikeudellinen toimivalta. RL 1:15 § mukaan Suomen rikosoikeudellista toimivaltaa voidaan rajoittaa kansainvälisellä sopimuksella. Näin ollen esimerkiksi laintasoisesti voimaan saatetut SOFA-sopimukset poistavat Suomelta toimivallan sekä suhteessa ulkomaisiin sotilaisiin, mutta myös suhteessa suomalaisiin sotilaisiin niissä tilanteissa, joissa SOFA-sopimukset antavat toiselle sopimusosapuolelle yksinomaisen toimivallan.¹⁷³ Aiemmin todetusti useimmat sopimukset ovat kuitenkin toimivallan osalta luonteeltaan dynaamisia siten, että toimivaltaa voidaan myös pyrkiä siirtämään valtiolta toiselle. Tällaisten siirtojen voidaan ajatella siten rajoittavan rikosoikeudellista toimivaltaa suoraan RL 1:15 § nojalla.

4.4 Kaksoisrangaistavuuden vaatimus

Kansainvälistä rikosoikeudellista toimivaltaa tasapainottavana tekijänä on rikoslain kaksoisrangaistavuuden vaatimus (RL 1:11 §). Yksinkertaistetusti kaksoisrangaistavuuden vaatimuksella tarkoitetaan sitä, että ulkomailla tehdystä teosta pitää voida tuomita myös ulkomaisessa tuomioistuimessa, jotta se voi tulla tuomittavaksi Suomessa. Jos vaatimus

¹⁷² Helenius 2022, luku Säännökset, Suomea velvoittavat sopimukset ja kansainvälisoikeudellinen käytäntö (RL 1:15), Kansallisesti rajoittuneet rikokset.

¹⁷³ HE 90/2023 vp, s. 133.

soveltuu, siitä seuraa, että rikoksesta mahdollisesti tuomittava rangaistus ei saa ylittää ulkomaista maksimirangaistusta. Kaksoisrangaistavuuden vaatimus liittyy Suomen rikosoikeuden alueellisen toimivallan kansainvälisen rikosoikeuden alueperiaatteeseen ja valtiosuvereniteettiin. Puuttuminen toisen valtion alueella tehtyihin rikoksiin on useimmiten puuttumista myös valtion suvereniteettiin.¹⁷⁴ Kaksoisrangaistavuuden vaatimuksen voi siis nähdä toisaalta vieraan valtion suvereniteetin tunnustamisena ja lainsäädännön kunnioittamisena sekä toisaalta Suomen rikosoikeudellisen toimivallan rajoittamisena. Kaksoisrangaistavuuden vaatimusta on perusteltu myös sillä, että sen perusteella Suomi voi tehokkaammin vaatia vastavuoroisuuden periaatteen mukaisesti myös muita valtioita huomioimaan Suomen lainsäädännön, kun ne tuomitsevat omia kansalaisiaan Suomessa tehdyistä rikoksista.¹⁷⁵

Kaksoisrangaistavuuden vaatimusta ei tule sekoittaa kaksoisrangaistuksen kieltoon (*ne bis in idem*), jonka mukaan samasta rikoksesta ei saa syyttää tai tuomita kahdesti (SopS 63/1999 7. lisäpöytäkirjan 4 artikla). Kaksoisrangaistuksen kiello ilmenee rikoslain 1:13 § säädöksenä ulkomaisen tuomion huomiooninnista. Sinällään molemmat liittyvät lopulta syyteoikeuden tutkimiseen, mutta kaksoisrangaistuksen kiellossa tutkittavana on aiemmin annettu tuomio samasta teosta, kun taas kaksoisrangaistavuuden vaatimuksessa tutkittavana on teon rangaistavuus tekomaassa. Vaikka kaksoisrangaistuksen kiello on alkujaan tarkoitettu vain valtion sisäiseksi rajoitteeksi, on sille kehittynyt myös valtioidenvälisiä sovellutuksia erityisesti EU:n sisällä.¹⁷⁶ Samassa asiassa voivat tulla tutkittavaksi sekä kaksoisrangaistavuuden vaatimus että kaksoisrangaistuksen kiello, jos syytetty vetoaa siihen, että hän on jo saanut rangaistuksen teosta toisessa valtiossa. Tämä tietysti olisi jo itsessään osoitus myös kaksoisrangaistavuuden vaatimuksen täyttymisestä.

Vastuu kaksoisrangaistavuuden osoittamisesta on syyttäjälle.¹⁷⁷ Syyttäjän on tuomioistuimelle osoitetussa haastehakemuksessa ilmoitettava ne seikat, joihin tuomioistuimen toimivalta perustuu (ROL 5:3.1.11), joita ovat ulkomailla tehdyssä rikoksessa ne liitokset Suomeen, jotka liittävät teon rikosoikeuden soveltamisalaan sekä selvitys kaksoisrangaistavuudesta. Kaksoisrangaistavuuden vaatimuksen tutkiminen ei ole vapaaehtoista. Oikeudenkäymiskaaren 17:4.3 § mukaan yleisohjeena on, että jos vieraan valtion lain sisällöstä ei saada selvyyttä,

¹⁷⁴ HE 1/1996 vp, s. 25.

¹⁷⁵ HE 1/1996 vp s. 25.

¹⁷⁶ Vuorenää ym 2021, s. 934.

¹⁷⁷ HE 1/1996 vp, s. 26.

niin sovelletaan Suomen lakia. Selvityksen puuttuminen ei saa kuitenkaan koitua rikosasian vastaajan vahingoksi. Koska kaksoisrangaistavuuden vaatimus aina käytännössä joko poistaa rangaistavuuden kokonaan tai rajoittaa maksimirangaistusta, niin sen tutkimatta jättäminen koituu tai ainakin voisi koitua vastaajan vahingoksi. Poikkeussäännön tarkoitus on varmistaa se, että selvityksen puute ei saa aiheuttaa kaksoisrangaistavuuden vaatimuksen ohittamista ja pelkästään Suomen lain soveltamista.¹⁷⁸

Vuoden 1996 hallituksen esityksessä, jolla nykyinen rikoslain 1 luku enimmäkseen säädettiin voimaan, esitettiin kaksoisrangaistavuuden sisällöksi vain teon abstraktia rangaistavuutta sekä Suomen että tekovaltion lain mukaan (*in abstracto*), jolloin huomioon ei otettaisi esimerkiksi oikeuttamis- ja anteeksiantoperusteita tai rikoksen vanhentumista koskevaa sääntelyä.¹⁷⁹

Lakivaliokunta katsoi hallituksen esityksestä antamassaan mietinnössä, että ehdotetussa muodossaan pykälä saattaisi johtaa epätyydyttävään lopputulokseen. Lakivaliokunnan ehdotuksesta kaksoisrangaistavuuden edellytykseksi asetettiin lisäksi se, että rikosentekijä voitaisiin tuomita rangaistukseen myös tekopaikan tuomioistuimessa (*in concreto*).¹⁸⁰

Lakivaliokunta tai oikeuskäytäntökään ei ota kantaa siihen, mitä kaikkea tulisi ottaa huomioon tulkittaessa RL 1:11 § vaatimusta ”olisi voitu tuomita rangaistus vieraan valtion tuomioistuimessa”. Kysymykseen voivat tulla jo mainitut rikosoikeudelliset kysymykset, mutta laajemmin tulkiten kysymykseen voisivat tulla myös rikosprosessioikeudelliset ja toimeenpanovaltaan liittyvät kysymykset kuten se saadaanko tekijä konkreettisesti saapumaan tuomioistuimeen vastaamaan teostaan, jos se on vieraan valtion lainsäädännön mukaan edellytys tuomitsemiselle.

Tutkimuskysymyksen osalta mielenkiintoiseksi kysymykseksi muodostuu ensinnäkin rikosoikeudellisen toimivallan siirtoon liittyvien sopimusten merkitys. Voisiko rikosoikeudellisen toimivallan siirtäminen esim. SOFA-sopimuksella olla sellainen seikka, joka poistaisi vieraan valtion tuomioistuimen mahdollisuuden tuomita rangaistus asiasta? Tämä saattaa riippua osin siitäkin, miten kansainväliset sopimukset saatetaan missäkin maassa voimaan ja mikä on niiden velvoittavuus suhteessa paikallisiin rikos- ja prosessilakeihin. Päinvastaisessa asetelmassa, jossa tarkasteltaisiin Suomen lakia, asia voisi olla näin, koska RL 1:15 § mukaisesti Suomea velvoittava kansainvälinen sopimus voi rajoittaa rikosoikeuden soveltamisalaa. Esimerkkinä edellisestä toimii jo aiemmin luvussa 3.7

¹⁷⁸ HE 46/2014 vp, s. 52

¹⁷⁹ HE 1/1996 vp s. 26.

¹⁸⁰ LaVM 4/1996 vp s. 3.

käsitelty italialainen Gondoli-tapaus. Toiseksi nousee kysymys siitä mikä merkitys annettaisiin sille, että konkreettisesti isäntävaltiolla on hyvin rajalliset keinot kohdistaa pakkokeinoja ulkomaisten asevoimien edustajaan. Joissakin, esimerkiksi virallisten tehtävien ulkopuolella tehdyissä, teoissa tämä voisi tulla kysymykseen. Kuitenkin erityisesti, jos kyseessä olisi suomalaissotilaiden välisestä, sotilaallisesti valvotun alueen sisällä tehdystä, teosta, ei isäntävaltiolla olisi käytössään muita kuin diplomaattisia keinoja tai ei-rauhanomaisia keinoja rikosvastuuseen saattamisessa.

Korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2022:38 on toistaiseksi ainoa tapaus, jossa korkein oikeus on tarkastellut kaksoisrangaistavuuden vaatimuksen täyttymisen edellytyksiä.¹⁸¹ Erityisen kiinnostavia tutkimuksen kannalta ovat kysymykset siitä millainen selvitys vieraan valtion laista on riittävä ja kenen selvitys on esitettävä. Ratkaisussa käsitellään myös sitä, oliko käräjäoikeudella oikeus hankkia itse lisäselvitystä vieraan valtion laista. Vaikka asiassa onkin kyse ulkomailla tehdyistä Suomen kansalaisiin kohdistuvista rikoksista, niin kaksoisrangaistavuuden vaatimuksen tutkimisen logiikka toimii samalla tavalla kuin suomalaisen ulkomailla tekemässä rikoksessa.

Korkeimman oikeuden mukaan kaksoisrangaistavuuden vaatimus tulee rikosasiassa tarkasteltavaksi prosessin kahdessa vaiheessa.¹⁸² Ensinnäkin se muodostaa tuomioistuimen toimivallan. Syyttäjän on haastehakemuksessa selvitettävä, onko teko rangaistava tekopaikan lain nojalla ja voitaisiinko siitä tuomita rangaistus vieraan valtion tuomioistuimessa (RL 1:11 §, ROL 5:3.1.11 §). Tähän sisältyy myös esimerkiksi ulkomaisen lain mukainen syyteoikeuden vanhentumisen tarkastelu. Jos kaksoisrangaistavuuden vaatimus ei täyty haastehakemuksen perusteella, niin syyte on jätettävä tutkimatta (ROL 5:6 §). Toiseksi kaksoisrangaistavuuden vaatimusta tulee tutkia teon syyksilukemista arvioitaessa ja rangaistusta määrättäessä.

Korkein oikeus katsoi, että käräjäoikeus oli voinut hankkia selvitystä ulkomaisesta laista jo senkin vuoksi, että kaksoisrangaistavuuden vaatimuksen tarkoituksena on parantaa syytetyn asemaa ja OK 17:4.3 § mukaan selvityksen puuttuminen ei saa koitua rikosasian vastaajan

¹⁸¹ KKO 2022:38 kohta 12. Väite on tosin hieman harhaanjohtava, sillä Korkein oikeus on tarkastellut kaksoisrangaistavuuden vaatimuksen täyttämistä myös tapauksessa KKO 2013:17. Tässä vanhemmassa tapauksessa kaksoisrangaistavuuden vaatimus ei täytynyt, koska väitetyn rikoksen tekopaikka oli Suomi, vaikka siihen liittyikin kytkentöjä myös toiseen valtioon.

¹⁸² KKO 2022:38 kohta 13.

vahingoksi.¹⁸³ Selvityksen hankkiminen ei myöskään ollut luonteeltaan OK 17:7 § mukaista näytön hankkimista.¹⁸⁴

Tapauksessa vastaaja, syyttäjä ja eri oikeusasteet ovat hankkineet tietoa ulkomaan laista erilaisista lähteistä.¹⁸⁵ Lähteinä ovat olleet ensinnäkin ulkomaiden rikoslakien rangaistussäännökset sekä rikoksen vanhentumista koskeva sääntely. Toiseksi lähteinä ovat olleet ulkomaisten syyttäjien tai tuomareiden lausunnot oikeuskäytännöstä ja kyseisten rikosten rangaistavuudesta. Kolmanneksi lähteenä on ollut vastaajan toimeksiannosta laaditut ulkomaisten lakimiesten tai muiden oikeudellisten asiantuntijoiden lausunnot rikoslain soveltamisesta tapauksessa. Korkein oikeus toteaa, että ulkomaan lain sisältöä selvitetessä etusijalla ovat oikeusapukanavia pitkin saatavat viranomais selvitykset.¹⁸⁶

Kaksoisrangaistavuuden vaatimuksen soveltaminen on ehdollista. Vieraan valtion alueella tehtyyn rikokseen suhtaudutaan kaksoisrangaistavuuden vaatimuksen näkökulmasta neljällä eri tavalla:

1. Kaksoisrangaistavuuden vaatimus tulee sovellettavaksi;
2. Kaksoisrangaistavuuden vaatimusta ei sovelleta, jos tekoon kohdistuva rikosoikeudellinen toimivaltaperuste ei ole kaksoisrangaistavuuden vaatimuksen piirissä (RL 1:11.1 §);
3. Kaksoisrangaistavuuden vaatimusta ei sovelleta tiettyjen rikosten osalta, jos teon on tehnyt Suomen kansalainen taikka tekohetkellä tai oikeudenkäynnin alkaessa Suomessa pysyvästi asuva henkilö (RL 1:11.2 §);
4. Kaksoisrangaistavuuden vaatimusta ei sovelleta tiettyjen rikosten osalta, jos tekoa on pidettävä rahanpesun tai törkeän rahanpesun esirikoksena (RL 1:11.3 §).

Kaksoisrangaistavuuden vaatimuksesta on säännelty tyhjentävästi rikoslain 1:11 §:ssä, joten muissa rikosoikeudellista toimivaltaa ulkomaille laajentavissa tapauksissa vaatimusta ei tule huomioida. Kaksoisrangaistavuuden vaatimus soveltuu vain suomalaisten tekemiin (RL 1:6 §) ja suomalaisiin kohdistuviin (RL 1:5 §) rikoksiin sekä sijaislainkäyttötoimivallan alaisiin

¹⁸³ KKO 2022:38 kohta 11.

¹⁸⁴ KKO 2022:38 kohta 17.

¹⁸⁵ KKO 2022:38 kohdat 19–36. Epäilty rikokset olivat tapahtuneet Armeniassa, Espanjassa ja Saksassa.

¹⁸⁶ KKO 2022:38 kohta 3.

rikoksiin (RL 1:8 §). Muiden toimivaltaperusteiden perusteella käsiteltäviin rikoksiin eli suomalaiseen tai Suomeen laskeutuvaan alukseen liittyviin rikoksiin (RL 1:2 §), Suomeen kohdistuviin rikoksiin (RL 1:3 §), virkarikoksiin (RL 1:4.1 §), varsinaisiin sotilasrikoksiin (RL 1:4.2 §) tai kansainvälisiin rikoksiin (RL 1:7 §) ei sovelleta kaksoisrangaistavuuden vaatimusta. Kansainvälisten rikosten osalta vaatimuksesta pidättäytyminen on luonnollista, koska kansainvälisten rikosten tarkoituksena on nimenomaisesti saattaa tekijät rikosoikeudelliseen vastuuseen heidän oleskelumaastaan tai tekopaikan oikeudesta riippumatta. Sotilaiden rikosoikeudellisen vastuun näkökulmasta olennaisimmiksi muodostuvat virkarikoksia ja sotilasrikoksia koskevat määräykset. Rikoslain 40 luvun mukaisia virkarikoksia ovat esimerkiksi lahjuksen ottamiseen (RL 40:1 §), virkasalaisuuden rikkominen (RL 40:5 §), virka-aseman väärinkäyttäminen (RL 40:7 §) ja virkavelvollisuuden rikkominen (RL 40:9 §). Suomalaiset virkamiehen edustavat julkista valtaa ja heidän toimintansa tulee perustua Suomen lakiin (PL 2:3 §). Kaksoisrangaistavuuden vaatimuksen ulottaminen virkamiesten toimiin ulkomailla olisi selkeästi näiden tavoitteiden vastaista. Rikosoikeudellisen toimivallan osalta sotilasrikoksina tarkoitetaan nimenomaan varsinaisia sotilasrikoksia eli rikoslain 45 luvussa rangaistavaksi määriteltyjä tekoja kuten palvelusrikoksia (RL 45:1 §). Ratkaisu seuraa aiemmin esitettyä periaatetta siitä, että asevoimat ovat ulkomailla toimiessaankin valtion jatke, jolloin niihin noudatetaan valtiosisäistä oikeutta.

Edellisen luokittelun kohtien 3 ja 4 eli RL 1:11 § momenttien 2 ja 3 sääntelylogiikka on, että tiettyjen rikosnimikkeiden osalta ja tiettyjen lisäehtojen täytyessä kaksoisrangaistavuuden vaatimusta ei huomioida. Momenttien sanamuodonmukainen tulkinta voi johtaa harhaan. Momenttien alkuosa ”[v]aikka teosta ei säädetä rangaistusta tekopaikan laissa” voisi viitata siihen, että momentti täydentää ensimmäisen momentin pääsääntöä.¹⁸⁷ Tästä ei kuitenkaan lakimuutosten esitöiden perusteella ole kyse, vaan tarkoituksena on ilmaista, että näissä tapauksissa ensimmäinen momentti kumoutuu kokonaisuudessaan.¹⁸⁸ Asiasta ei ole löydettävissä ainakaan korkeimman oikeuden ratkaisukäytäntöä, joka selkeyttäisi tulkintaa. Kyseessä ovat siis kaksoisrangaistavuuden vaatimuksen soveltamisalaa rajoittavien olosuhteiden ja rikosnimikkeiden joukko. Toisen momentin olosuhteita koskevana vaatimuksena on vaatimus tekijän Suomen kansalaisuudesta tai siihen rinnastuvasta asemasta. Tämä vaatimus täyttyy aina suomalaisten sotilaiden osalta. Momentin alle on koottu

¹⁸⁷ Tähän tulkintaan päätyivät myös kaksi muuta oikeusnotaaria ja yksi maallikko.

¹⁸⁸ HE 117/1997 vp s. 1, HE 183/2020 vp, s. 6.

rikosnimikkeitä erilaisilla perusteilla. Joidenkin rikosnimikkeiden osalta perusteena on EU-oikeudelliset ja kansainvälisoikeudelliset velvoitteet.¹⁸⁹ Toiset rikosnimikkeet ovat luonteeltaan kansallisesti rajoittuneita tai kohdistuvat kansallisiin etuihin kuten virkamiesten lahjomiseen.¹⁹⁰

Rikosoikeuden soveltamisalaan liittyvä kaksoisrangaistavuuden vaatimus on erillinen EU-luovuttamislain (EULL, 1286/2003) tarkoittamasta kaksoisrangaistavuuden vaatimuksesta, jonka täyttyessä rikosentekijä voidaan luovuttaa syytetoimenpiteitä varten toiseen Euroopan unionin jäsenvaltioon. EU-luovutuslain 3 § sisältää 32-kohtaisen listan tapauksista, jossa luovuttaminen voidaan tehdä kaksoisrangaistavuutta tutkimatta. Jos kaksoisrangaistavuus tulee selvittää, niin asiassa tulee selvittää toisessa valtiossa teosta säädetty ankarin rangaistus (EULL 2.1 §). Lain esitöiden mukaan huomioon ei tulisi ottaa rikosnimikkeen lisäksi muita lainsäädännön säännöksiä tai vieraan valtion rikosoikeuden yleisiä periaatteita, joiden perusteella teosta mahdollisesti tuomittava seuraamus voisi olla pidempi tai lyhyempi, kuin mitä rikosnimikkeessä säädetään.¹⁹¹ EU-luovuttamislain mukaan kaksoisrangaistavuuden edellytyksenä on myös se, että teko olisi vastaavissa olosuhteissa tehtynä Suomessa rikos (EULL 2.1 § ja 2.2 §). Esitöiden mukaan kysymys on asetelmasta, jossa ulkomailla tehty rikosteko voidaan fiktiivisesti asettaa tapahtumaan Suomessa, jolloin kaksoisrangaistavuuden esteeksi eivät muodostu kansallisesti rajoittuneet rikokset kuten veropetokset.¹⁹² Esitetyissä EU-luovutuslain mukaisissa kaksoisrangaistavuuden edellytyksissä on siis merkittäviä eroavaisuuksia tutkittavaan kaksoisrangaistavuuden vaatimukseen. Rikoslain soveltamisalaa selvitetessä on tutkittava teon rangaistavuus tekomaassa laajasti ottaen huomioon kaikki ne seikat, jotka voivat vaikuttaa tuomioistuimen ratkaisuun. Lisäksi tutkittavana on konkreettinen rikosteko, jota ei voida sovittaa Suomen olosuhteisiin. Edellisestä johtuen EU-luovutuslain kaksoisrangaistavuuden vaatimusta koskevaa oikeuskäytäntöä ei voi hyödyntää tutkittaessa rikosoikeuden soveltamisalan kaksoisrangaistavuuden vaatimusta.

Kuten aiemmassa on esitetty, niin suoraan suomalaiset sotilaat on rajattu pois kaksoisrangaistavuuden vaatimuksen soveltamisen piiristä vain varsinaisten sotilasrikosten

¹⁸⁹ Esim. kohta 6, jolla on saatettu voimaan naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen (SopS 53/2015) vaatimus siitä, ettei lainkäyttövalta edellytä teon säätämistä rankaistavaksi sillä alueella, jolla se on tehty. Tarkemmin HE 155/2014 vp.

¹⁹⁰ Esim. kohta 4, jossa poistetaan kaksoisrangaistavuuden vaatimuksen piiristä viranomaisen tai kansanedustajan lahjominen (RL 16 luvun 13, 14, 14 a ja 14 b §).

¹⁹¹ HE 88/2003 vp s. 16.

¹⁹² HE 88/2003 vp s. 16.

(RL 45 luku) osalta. Rajauksen ulkopuolelle jäävät lähtökohtaisesti sotilaiden tekemät epävarsinaiset sotilasrikokset sekä muut rikokset. Näidenkin tekojen osalta voivat luonnollisesti täytyä muut kaksoisrangaistavuuden vaatimuksen rajoitusedellytykset. Esimerkiksi kriisinhallintatehtävissä sotilaslakimiehinä toimivien käyttöön tarkoitettussa käsikirjassa on muistutettu kaksoisrangaistavuuden huomioinnista operaatioissa suoritettavissa kurinpitomenettelyissä.¹⁹³

¹⁹³ Lundelin 2008, s. 328.

5 Kaksoisrangaistavuuden vaatimus oikeuskäytännössä

5.1 Aineiston keräys- ja arviointitapa

Oikeuskäytännön osalta aineiston kerääminen on kohdistettu kriisinhallintatehtävissä tehtyihin rikoksiin, koska kriisinhallintatehtävät ovat perinteisesti edustaneet määrällisesti merkittävintä suomalaissotilaiden läsnäoloa ulkomailla. Korkeimman oikeuden oikeuskäytännön osalta oikeuskäytäntöä on etsitty Finlex-tietokannasta hakusanalla ”kriisinhallinta*”. Korkeimman oikeuden lisäksi Helsingin hovioikeudelta ja Helsingin kärjäoikeudelta, jotka ovat kriisinhallintalain 29 § mukaiset toimivaltaiset tuomioistuimet, on pyydetty viimeisen viiden vuoden ajalta (2019–2024) ratkaisut, joissa tekopaikaksi on merkitty ulkomaat ja niissä esiintyy hakusana ”kriisinhallinta*”. Lisäksi tarkasteluun otettu vanhempi Helsingin hovioikeuden ratkaisu (SO 07/2498), joka liittyy läheisesti käsiteltyyn korkeimman oikeuden ratkaisuun. Tuomioistuimilta on pyydetty myös päätöksiin liittyviä haastehakemuksia ja mahdollisia kaksoisrangaistavuusselvityksiä. Saadussa aineistossa oli mukana myös syyttämättäjättämispäätöksiä, mutta työssä ei pystytty kontrolloimaan oliko näin kaikkien tapausten osalta. Jälkeenpäin on siis osoittautunut, että tuomioistuimilta olisi tullut pyytää myös syyttämättäjättämispäätökset, koska syyteharkinta on kaksoisrangaistavuuden vaatimuksen käsittelyn kannalta olennainen rikosprosessin vaihe. Sikäli kun saatu kärjäoikeuden ratkaisu liittyy saatuun hovioikeuden ratkaisuun, on se käsitelty hovioikeuden ratkaisun yhteydessä. Saadut ratkaisut tuomioistuimittain on esitetty taulukossa 1.

Taulukko 1: Oikeuskäytäntö tuomioistuimittain

Tuomioistuin	Saatujen ratkaisujen määrä	Käsiteltyjen ratkaisujen määrä
Korkein oikeus	2	1
Helsingin hovioikeus	4	2
Helsingin kärjäoikeus	6	1
Yhteensä	11	4

Tuomioistuimen ratkaisuista on arvioitu erityisesti sitä, miten ne suhtautuvat kaksoisrangaistavuuden vaatimukseen. Toissijaisesti on analysoitu myös sitä, miten teon tekeminen ulkomailla on vaikuttanut asian arviointiin. Ratkaisut, jotka eivät olleet relevantteja tutkimusaiheen kannalta, on jätetty käsittelemättä. Jos syyteharkintaan on tuotu ainoastaan RL 45 luvun varsinaisia sotilasrikoksia, niin asiaa on tarkasteltu pintapuolisesti siitä näkökulmasta, olisiko siihen pitänyt liittää myös jokin muu rikosnimike. Jos näin ei ole, niin

asiaa ei ole käsitelty tarkemmin. Saadut ratkaisut, joita ei käsitelty tarkemmin on esitetty perusteluineen taulukossa 2.

Taulukko 2: Vaille tarkempaa käsittelyä jätetyt ratkaisut perusteluineen

Toiminto	Diaarinumero	Peruste
Korkein oikeus	KKO 1989:140	Tuomio on annettu ennen rikoslain soveltamisalan uudistusta (1996/626).
Helsingin hovioikeus	23/102182 (SO 22/258)	Tuomio koskee ainoastaan todistelukustannusten korvaamista. Liittyy asiaan SO 22/258, joka on käsitelty.
Helsingin hovioikeus	21/128331 (SO 20/1351)	Vastaaajien sotilasarvon takia hovioikeus toimii ensimmäisenä oikeusasteena. Syytteessä kolme ulkomailla tehtyä palvelusrikosta (RL 45:1 §), joista syytteessä kaksi vastaajaa. Teot ovat melko selkeästi nimenomaan palvelusrikoksia eli Puolustusvoimien ohjesääntöjen ja muiden määräysten rikkomisia liittyen esimerkiksi alkoholin käyttöön ja epäasialliseen käytökseen.
Helsingin käräjäoikeus	SO 23/2163	Syytteessä kaksi palvelusrikosta (RL 45:1 §). Tapauksessa piirteitä, jotka varsinkin siviilissä saattaisivat lähestyä laittoman uhkauksen piirteitä (RL 25:7 §), mutta joita voi olla perusteltua arvioida toisin sotilaallisessa kontekstissa.
Helsingin käräjäoikeus	SO 21/6760	Käsitelty Helsingin hovioikeuden ratkaisun SO 22/258 yhteydessä.
Helsingin käräjäoikeus	SO 21/1712	Syytteessä ulkomailla tehty esimiesaseman väärinkäyttäminen (RL 45:16 §) ja palvelusrikos (RL 45:1 §). Syytteessä on kyse myös terveyden vaarantamisesta, mutta teko on sillä tavalla lievä ja epäselvä, että sen käsittely esimerkiksi vaaran aiheuttamisena (RL 21:13 §) ei olisi ollut perusteltua.
Helsingin käräjäoikeus	SO 20/10332	Syytteessä ulkomailla tehty palvelusrikos (RL 45:1 §) ja tuottamuksellinen palvelusrikos (RL 45:4 §). Teossa rikottu ainoastaan annettuja pakkausohjeita.
Helsingin käräjäoikeus	SO 20/705	Syytteessä ulkomailla tehty palvelusrikos (RL 45:1 §), jossa rikottu parran pitämistä koskevaa palvelusohjesääntöä. Asiaan liittyy myös lievä, lopulta toteennäyttämätön, uhkaus, joka ei luultavasti täyttäisi laittoman uhkauksen (RL 25:7 §) tunnusmerkistöä.

Edellisten lisäksi luvun lopussa esitellään kaksi hypoteettista tapausta, joissa kaksoisrangaistavuus osoittautuu erityisen ongelmalliseksi. Hypoteettisia tapauksia käytetään täydentämään voimassaolevan lain analyysia.

Käytetyt hakulausekkeet ovat aikataulusyistä olleet suppeat ja haun ulkopuolelle voi olla jäänyt tapauksia, jotka koskevat sotilaiden ulkomailla tekemiä rikoksia. Käytetyistä hakulausekkeista huolimatta aineiston voi olettaa olevan melko edustava tuomioistuinkäytännön osalta. Ilmiöstä kokonaisuudessaan saisi huomattavasti kattavamman

kuvan tutkimalla myös Puolustusvoimien sisäisiä sotilaskurinpitomenettelyratkaisuja, mitä ei ole kuitenkaan pystytty tämän työn puitteissa toteuttamaan.

5.2 Korkein oikeus KKO 2010:75

Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2010:75 oli kysymys Afganistanissa toimineen rauhanturvaosaston johtajan ja rauhanturvajoukon komentajan syylistymisestä palvelusrikokseen (RL 45:1 §), kun he eivät aloittaneet sotilaskurinpitotoimia operaatioissa toiminutta lahjuksia ottanutta tulkkia vastaan. Koska tutkittuna rikosnimikkeenä oli palvelusrikos, joka on varsinainen sotilasrikos, siihen sovelletaan Suomen lakia (RL 1:4.2 §) eikä vaatimusta kaksoisrangaistavuuden tutkimisesta siten ole. Korkeimman oikeuden hylkäsi syytteet molempia vastaajia kohtaan.

Huomionarvoista on, että korkein oikeus perusteli lahjusasian selvittämättä jättämistä ja tutkinnan aloittamatta jättämistä myös Afganistanin kiristyneellä turvallisuustilanteella ja rauhanturvajoukon turvallisuudesta huolehtimisen priorisoinnilla.¹⁹⁴ Hovioikeus oli tuominut rauhanturvajoukon komentajan palvelusrikoksesta. Eri mieltä olleen toisen sotilasjäsenen ja hovioikeusneuvoksen perusteluissa merkitystä olisi tullut antaa myös sille, että komentaja oli muutoin kunnostautunut palveluksessaan ja oli useasti palkittu palveluksestaan.¹⁹⁵ Ratkaisut ilmentävät perusteltua ajatusta siitä, että vaatimus sotilasjoukossa kurinpidosta on kurinpitoesimiehen yksi tehtävä muiden joukossa ja sen täyttämistä voidaan priorisoida. Asiaa voi verrata yleiseen esitutkinnan rajoittamiseen kustannusperusteella (ETL 10.2 §), jossa tosin päätöksen tekee syyttäjä tutkinnanjohtajan esityksestä.

5.3 Helsingin hovioikeus SO 07/2498

Helsingin hovioikeuden 26.3.2008 antamassa ratkaisussa SO 07/2498 on kyse teosta, johon puuttumatta jättämistä käsiteltiin edellä esitellyssä korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2010:75. Tapauksessa kaksi Afganistanissa suomalaisessa kriisinhallintajoukossa sotilasvirkamiehinä palvellutta sotilasta tuomittiin törkeästä lahjuksen ottamisesta (RL 40:2 §).

¹⁹⁴ KKO 2010:75 kohta 22: ”Näissä olosuhteissa on ymmärrettävää, että esimerkiksi rauhanturvajoukon turvallisuuteen liittyvistä seikoista huolehtiminen on koettu tärkeämmäksi kuin jo pitkään vireillä olleiden lahjusepäilyjen tarkempi selvittäminen, vaikka uutta tietoa olikin saatu epäilyjen tueksi.”

¹⁹⁵ KKO 2010:75 Hovioikeuden tuomio 30.9.2009: ”Merkitystä harkinnassa oli annettava myös sille, että X [komentaja] oli muutoin kunnostautunut palveluksessaan ja hänet oli useamman kerran palkittu erinomaisesta palveluksesta.”

Oikeudenkäyntimateriaalissa on mukana SOL 14 § mukainen kriisinhallintajoukon komentajan päätös esitutkinta-aineiston siirtämisestä syyttäjälle.¹⁹⁶ Esitutkintavaiheessa tekoa on tutkittu törkeänä lahjuksen ottamisena ja törkeänä petoksena (RL 36:2 §), jotka molemmat ovat epävarsinaisia sotilasrikoksia. Kun tutkitut rikokset myös perustellusti kohdistuivat muun ohella Puolustusvoimiin, ne voitiin käsitellä sotilasoikeudenkäyntiasioina. Lisäksi komentajan perusteluissa todettiin, että kun tutkittujen rikosten vähimmäisrangaistus on vankeutta, niin niitä ei voida käsitellä sotilaskurinpitomenettelyssä, joten sotilasoikeudenkäynti on senkin vuoksi ainoa vaihtoehto.

Rauhanturvaoperaation sotilaslakimies oli hankkinut asiassa kaksoisrangaistavuusselvityksen Afganistanin oikeusministeriöstä kihlakunnansyyttäjän pyynnöstä.¹⁹⁷ Selvityspyynnössä kuvataan teot korkealla tasolla ja esimerkiksi rikoshyödyn suuruutta ei mainita. Selvityspyynnössä pyydetään vastaamaan neljään asiaan: ovatko kuvatut teot rangaistavia Afganistanissa, mitkä Afganistanin lain rikosnimikkeet kuvatut teot täyttävät, mikä on sanottujen rikosnimikkeiden vanhentumisaika ja rangaistusasteikko sekä mikä olisi oletettavissa oleva rangaistus, jos asia käsiteltäisiin afganistanilaisessa tuomioistuimessa. Selvityspyynnössä on myös selvitetty Suomen rikoslain kaksoisrangaistavuuden vaatimusta ja rikosnimikkeiden sisältöä.

Afganistanin oikeusministeriö vastaa kysymyksiin lyhyesti ja vain lahjonnan osalta.¹⁹⁸ Vastauksen mukaan kuvattu teko on rangaistava Afganistanin rikoslain mukaan lahjontana (artikla 254), sen vanhentumisaika on kymmenen vuotta ja rangaistusasteikko kahdesta kymmeneen vuoteen vankeutta. Viimeiseen kysymykseen oletetusta rangaistuksesta afganistanilaisessa tuomioistuimessa ei oteta muuta kantaa kuin se, että jos asiassa tuomittaisiin rangaistukseen, olisi rangaistus artiklan 255 mukainen.

Varsinaisessa syytehakemuksessa epäiltyjä syytetään enää pelkästä törkeästä lahjuksen ottamisesta.¹⁹⁹ Käytössä olevassa materiaalissa ei ole syyttämättäjättämispäätöstä törkeän petoksen osalta. Syyttäjä on nimennyt todisteeksi myös yllä käsitellyn

¹⁹⁶ Helsingin syyttäjänviraston haastehakemuksen SO06/8920 liitteenä: SKJA:n komentajan päätös, Suomalainen Kriisihallintajoukko Afganistanissa 23.3.2007.

¹⁹⁷ Helsingin syyttäjänviraston haastehakemuksen SO06/8920 liitteenä: Request for legal assistance, Office of Legal Adviser for Finnish Contingent in Afghanistan 1.1.2007.

¹⁹⁸ Helsingin syyttäjänviraston haastehakemuksen SO06/8920 liitteenä: Islamic Republic of Afghanistan, Ministry of Justice 4.1.2007. Virallinen dokumentti on darin-kielinen ja mukana englanninkielinen virallinen käännös. Asiakirja on myös käännetty suomeksi. Kommentit perustuvat englanninkieliseen käännökseen.

¹⁹⁹ Helsingin syyttäjänviraston haastehakemus SO06/8920.

kaksoisrangaistavuusselvityksen. Rikoslain 1:4.1 § mukaan virkamiehen Suomen ulkopuolella RL 40 luvun rikokseen sovelletaan Suomen lakia eikä teko tämän perusteella kuulu RL 1:11 § kaksoisrangaistavuusvaatimuksen soveltamisalaan.²⁰⁰ Varsinaisessa tuomiossa kaksoisrangaistavuuskysymykseen ei viitata. Asiassa jää epäselväksi, miksi kaksoisrangaistavuusselvitys on nimetty todisteeksi. Yhtenä selityksenä voisi olla varautuminen rikosnimikkeen vaihtumiseen tuomioistuinvaiheessa, jolloin myös Suomen rikoslain toimivaltaperuste vaihtuisi RL 1:6 §:n ja kaksoisrangaistavuuden vaatimus voisi tulla voimaan.

Vaikka kaksoisrangaistavuutta ei ollutkaan tarpeen tarkastella tässä tapauksessa, niin annettua selvitystä on silti mahdollista tarkastella sen näkökulmasta, täyttääkö se tällaiselle selvitykselle oikeuskäytännössä ja lain esitöissä asetetut edellytykset. Aiemmin luvussa 4.4 käsitelty ratkaisu KKO 2022:38, joka siis on annettu tämän tapauksen jälkeen, antaa joitakin oikeusohjeita asian ratkaisemiseen. Ensinnäkin kaksoisrangaistavuusselvitys tulee ensisijaisesti hankkia virallisia oikeusapukanavia pitkin.²⁰¹ Näin on tässäkin asiassa toimittu. Korkeimman oikeuden mukaan vähintään rangaistussäännöksen ja rikoksen rangaistavuuden kannalta merkittävien säännösten tarkka sanamuoto tulee olla tiedossa.²⁰² Lisäksi todetaan, että käytetty käsitteistö ja kiistämisperusteet saattavat vaatia tarkemman selvityksen hankkimista. Esitetty selvitys vastaa näihin vaatimuksiin, mutta ilmeisen avoimeksi jää, miten Afganistanin laki määrittelee esimerkiksi lahjusrikoksen tunnusmerkistöön kuuluvan ”julkisen alan työntekijän”.²⁰³ Näiltä osin tuomioistuin olisi todennäköisesti joutunut hankkimaan lisää selvitystä asiasta. Annettu selvitys on myös sillä tavalla suppea, että puolustuksella olisi ollut mahdollisuus vedota joihinkin tekojen yksityiskohtiin rangaistavuuden poistavina elementteinä. Esimerkkinä tästä toimii KKO 2022:38 käsitelty Saksan rikoslain tarkoittama hoitosuhde asianomistajan ja syytetyn välillä, jossa syyte päädyttiin hylkäämään melko nyansoituneen hoitotilanteen luonteen arvioinnin perustella.²⁰⁴ Päätöksessä on käytetty hyväksi myös saksalaisen syyttäjän näkemystä siitä, onko muodollinen pätevyys hoitojen tekemiseen edellytyksenä hoitosuhteelle.²⁰⁵ Ratkaisu osoittaa,

²⁰⁰ HE 77/2001 vp, s. 34–35. Tekohetken ja nykytilan välissä RL 1:4.1 § on tehty lakitekniisiä muutoksia, jotka eivät kuitenkaan vaikuta lain sisältöön tämän asian osalta.

²⁰¹ KKO 2022:38 kohta 3.

²⁰² KKO 2022:38 kohta 15.

²⁰³ Afganistanin rikoslain 12 artiklan mukaan tällä voidaan tarkoittaa vain Afganistanin valtion tai julkisten instituutioiden virkamiehiä ja työntekijöitä.

²⁰⁴ KKO 2022:38 kohdat 33–35.

²⁰⁵ KKO 2022:38 kohta 32.

että kaksoisrangaistavuuden *in concreto* -vaatimus voidaan nostaa melko korkealle ja lähtökohtaisesti esitetyt väitteet on tarkasteltava vieraan valtion lain näkökulmasta. Tässä tapauksessa annettu selvitys yksinään, jos sitä olisi ollut tarpeen käyttää, ei luultavasti olisi täyttänyt noita vaatimuksia.

5.4 Helsingin hovioikeus SO 22/258

Helsingin hovioikeuden 19.1.2023 annetussa päätöksessä 23/102179 (SO 22/258) on kyse tekokokonaisuudesta, jossa A:ta rikostutkinnassa epäilty palvelusrikoksesta (RL 45:1 §), kunnianloukkauksesta (RL 24:9 §), virkasalaisuuden rikkomisesta (RL 40:5 §) ja esimiesaseman väärinkäytöksestä (RL 45:16 §), jotka ovat tehty osittain Irakissa ja osittain Suomessa. Syyttäjä on tehnyt asiassa syyttämättäjättämispäätökset kunnianloukkausta ja esimiesaseman väärinkäyttämistä koskien. Hovioikeuden käsittelyssä oleva asia sinällään koskee tutkimuskysymyksen kannalta epärelevanttia prosessiväitettä siitä, mikä vaikutus syyttämättäjättämispäätöksillä on muihin samalla teolla tehtyjen rikosten käsittelyyn.

Tutkituista rikosnimikkeistä ainoastaan kunnianloukkaus on siviilirikos ja samalla se on myös ainoa teko, johon soveltuu kaksoisrangaistavuuden vaatimus. Esimiesaseman väärinkäyttöä koskien syyttämättäjättämispäätös on tehty näytön puutteen vuoksi (ROL 1:6 a §). Syyttäjän vastauksen mukaan palvelusrikos ja kunnianloukkaus kyllä koskivat samaa menettelyä, mutta niillä pyrittiin suojaamaan eri oikeushyviä. Tapauksessa olisi siis voitu syyttää A:ta molemmista teoista. Syyttäjä on tehnyt kunnianloukkausta koskevan syyttämättäjättämispäätöksen ensinnäkin siksi, että kunnianloukkausrikoksella olisi ollut vähäinen vaikutus kokonaisrangaistukseen (ROL 1:8.1.2 §). Syyttäjä kuitenkin lisää myös, että syytteen nostaminen olisi ollut epätarkoituksenmukaista koska ”teon oli epäilty tapahtuneen osittain ulkomailla ja selvityksen saaminen ennen epäillyn rikoksen syyteoikeuden vanhentumista oli epävarmaa.” Käytännössä kysymys on siis ollut kunnianloukkaustekoa koskevan kaksoisrangaistavuusselvityksen hankkimisesta Irakista.

Lainvoimaiseksi jääneessä Helsingin käräjäoikeuden ratkaisussa SO 21/6760 asianomistajat olivat palvelusrikoksen asianomistajina oikeutettuja kunnianloukkausta koskeviin vahingonkorvauksiin. Asianomistajien rangaistusvaatimus kylläkin kohdistui kunnianloukkausrikokseen. Käräjäoikeus ei ole päätöksessään perustellut sitä, miksi kunnianloukkaus on jätetty tutkimatta. Tuomioistuin ei tosin ole sidottu rikosnimikkeeseen (ROL 11:3 §), joten kyse on luultavammin vain muotoseikasta. Kunnianloukkaus on

vähimmäisrangaistukseltaan A:lle syyksi luettuja rikoksia lievempi teko, joten sen lisäävä vaikutus tuomittuun 35 päiväsakon kokonaisrangaistukseen olisi luultavasti ollut vähäinen eli joitakin päiväsakkoja. Kaksoisrangaistavuusselvityksen hankkimisen vaikeus on osaltaan vaikuttanut syyttämättäjättämispäätökseen. Syyttäjällä on lähtökohtaisesti syytepakko.²⁰⁶ Syyttäjällä on myös virkavelvollisuuden perustuva vastuu rikosasioiden edistämisestä joutuisasti niin, ettei syyteoikeus ehdi vanhentumaan.²⁰⁷ Syyttäjän tulisi käsitellä sotilasoikeudenkäyntiasiat kiireellisinä (SOL 15 §), joka osaltaan lisää tarvetta prosessiekonomisiin ratkaisuihin. Valtakunnansyyttäjän syyttämättäjättämistä koskevan ohjeen mukaan syyteoikeuden vanhentumisen läheisyys voidaan ottaa asian kokonaišharkinnassa huomioon muina asiaan vaikuttavina seikkoina (ROL 1:8.1.1 §).²⁰⁸ Aiemmin käsitellyn KKO 2022:38 viitoittamalla tavalla syyttäjä olisi tapauksessa voinut perustaa syyteoikeuden siihen selvitykseen, jonka hän pystyy hankkimaan annetun ajan puitteissa ja jättänyt siten käräjäoikeuden arvioitavaksi sen, tuleeko asiassa hankkia lisää selvitystä Irakin laista. Kyseissä tapauksessa kunnianloukkauksen ja palvelusrikoksen käsittelyn erottaminen omiksi haasteikseen ei olisi ollut perusteltua, koska ne koskivat samaa menettelyä (ROL 5:18 §).

5.5 Helsingin käräjäoikeus SO 23/708

Helsingin käräjäoikeuden 28.2.2023 annetussa tuomiossa 23/108571 (SO 22/708) on kyse yksittäisestä teosta, jossa A:ta on rikostutkinnassa epäilty palvelusrikoksesta (RL 45:1 §) ja laittomasta uhkauksesta (RL 25:7 §). Teko on tehty suomalaisessa kriisinhallintajoukossa Libanonissa. Syyttäjä on tehnyt asiassa syyttämättäjättämispäätöksen laitonta uhkausta koskien.²⁰⁹

Syyttämättäjättämispäätöksessä on katsonut, että syyttäjällä ei ole syyteoikeutta asiassa. Perusteluna on ”Asiassa on ilmeistä, ettei Libanonista ole saatavissa kaksoisrangaistavuusselvitystä, jota laittoman uhkauksen syyttäminen Suomessa edellyttää” ja viittaus esimerkiksi syytesuostumusta koskevaan ROL 6:1.3 §. Asian ilmeisyyttä ei ole perusteltu tarkemmin.

²⁰⁶ Vuorenää 2021, s. 429.

²⁰⁷ Laki syyttäjälaitoksesta (32/2019) 9 §, Valtion virkamieslaki (750/1994) 14.1 §, VKS:2016:4.

²⁰⁸ VKS:2016:6. Tässä tapauksessa tekoaika 1.4.2019–30.9.2019, vanhentumisaika 2 vuotta ja syyttämättäjättämispäätöksen antamispäivämäärä 24.6.2021 eli noin kolme kuukautta ennen syyteoikeuden vanhentumista. Haastehakemus oli toimitettu Helsingin käräjäoikeuteen 7.9.2021.

²⁰⁹ Etelä-Suomen syyttäjääalue, päätös syyttämättä jättämisestä 23/1108, asia SO22/27031, 6.2.2023.

Valtakunnansyyttäjän syyttämättäjättämistä koskevan ohjeen mukaan ”ei syyteoikeutta” -perustetta voidaan käyttää ensinnäkin silloin kun kyseessä on asianomistajarikos, mutta asianomistaja ei ole esittänyt syyttämispyyntöä.²¹⁰ Vaikka laiton uhkaus onkin joissakin tilanteissa asianomistajarikos (RL 25:9 §), niin tätä ei sovelleta sotilasoikeudenkäyntiasioissa (SOL 4.3 §). Toiseksi kyseeseen voi tulla muu syytteen nostamiselle säädetty erityinen edellytys, kuten esimerkiksi kansanedustajia koskeva eduskunnan suostumus (PL 30.2 §). Oikeuskirjallisuudesta ei ole löydettävissä sellaista kannanottoa, jonka mukaan syyttäjä voisi tällä tavalla omatoimisesti luopua syyteoikeudesta. Ennemminkin kaksoisrangaistavuusselvityksen hankkiminen on aiemmin käsiteltyä KKO 2022:38 seuraillen ensisijaisesti syyttäjän vastuulla oleva tehtävä. Näiltä osin tapaus muistuttaa edellä käsiteltyä Helsingin hovioikeuden tapausta SO 22/258.

Tässäkin tapauksessa laittoman uhkauksen asianomistajalle on annettu palvelusrikokseen liittyvä asianomistaja-asema. Asianomistajalla ei ole ollut vaatimuksia asiassa.

5.6 Hypoteettisia täydentäviä esimerkkejä

Tarkastellaan lisäksi kahta hypoteettista tilannetta, jossa suomalainen sotilas syyllistyy rikoksiin Afganistanissa, missä Suomi osallistui kansainvälisiin vakauttamis- ja jälleenrakennustoimiin yhtäjaksoisesti 2001–2021.²¹¹ Afganistan on valittu esimerkiksi, koska Suomi osallistui siellä pitkään kriisinhallintaoperaatioon ja se on maantieteellisesti melko lähellä sijaitseva maa, jonka rikoslainsäädäntö poikkeaa kuitenkin merkittävästi Suomen rikoslainsäädännöstä. Tarkastelussa käytetty Afganistanin rikoslakia kuvaava teos on vuodelta 2012, eikä mahdollisia sen jälkeen tapahtuneita rikoslain muutoksia ole pyritty selvittämään. Afganistanin oikeusjärjestelmä on erittäin pluralistinen ja kirjoitetun oikeuden, johon tarkastelu keskittyy, asema ei ole aina käytännön elämässä ensisijainen.²¹² Kaksoisrangaistavuuden vaatimuksen tutkimiseen liittyvät oikeusapupyynnöt kohdistetaan kuitenkin ylimmille oikeusviranomaisille, jotka luvussa 5.3 esitetyn tapauksen mukaisesti perustavat arvionsa kirjoitettuun lakiin. Lisäksi oletetaan, että Suomen ja Afganistanin välillä on voimassa kriisinhallintatehtäville tyypillinen SOFA, jonka mukaan Suomella on yksinomainen rikosoikeudellinen toimivalta suhteessa sen sotilaiden tekemiin rikkomuksiin.

²¹⁰ VKS:2016:6 Syyttämättäjättämispäätöksen laatiminen ja sisältö.

²¹¹ Mustasilta ym. 2022, s. 17–19.

²¹² Sugarman ym. 2012, s. 76–77.

Seuraavassa esitellään kaksi esimerkkitapausta hypoteettisista teoista, ja siitä kuinka ne tulisivat käsitellyksi voimassa olevan lainsäädännön mukaan.

Ensimmäisessä hypoteettisessa tapauksessa suomalainen sotilas A kohdistaa ruumiillista väkivaltaa toiseen suomalaiseen sotilaaseen B suomalaisessa sotilasleirissä Afganistanissa. Väkivallasta ei synny B:lle havaittavissa olevia fyysisiä vammoja tai muuta väliaikaista tai pysyvää haittaa kuin kipua. Tapahtumalla on useita silminnäkijöitä eikä tosiseikasto ole riidanalainen. Tapausta aletaan tutkia sotilaskurinpitomenettelyssä, jossa A:ta epäillään yhdellä teolla tehdystä palvelusrikoksesta (RL 45:1 §) ja pahoinpitelystä (RL 21:6 §). Pahoinpitely on SOL 2.2 § mukainen epävarsinainen sotilasrikos, joten se voidaan tutkia sotilaskurinpitomenettelyssä. Palvelusrikoksen osalta sovelletaan Suomen lakia (RL 1:4.2 §), mutta pahoinpitelyn osalta tulee tutkia kaksoisrangaistavuuden vaatimus (RL 1:11.1 §). Suomen rikosoikeudessa pahoinpitely toteutuu pelkän ruumiillisen väkivallan perustella, eikä tarvetta tietyntylaisille seurauksille ole.²¹³ Afganistanin rikoslain mukaan pahoinpitelyltä edellytetään kuitenkin konkreettista ruumiinvammaa, pysyvää vammautumista tai aistin menetystä.²¹⁴ Teko ei siis olisi tekopaikan lain mukaan rangaistava eli kaksoisrangaistavuuden edellytys ei täyty. A voitaisiin tuomita ainoastaan palvelusrikoksesta, joka on rangaistusasteikon puolesta kevyemmin rangaistava rikos (maksimirangaistus yksi vuosi vankeutta) kuin pahoinpitely (maksimirangaistus kaksi vuotta vankeutta). Aiemmin esiteltyjen oikeustapausten mukaisesti B:lle myönnettäisiin asianosaisasema palvelusrikoksen osalta ja hän voisi siten olla oikeutettu siviilioikeudellisiin vahingonkorvauksiin.

Toisessa kuvitteellisena tapauksessa suomalainen sotilas A loukkaa toisen suomalaisen sotilaan B:n seksuaalista itsemääräämisoikeutta koskettelemalla tätä. A kiistää teon, mutta teolla on silminnäkijä C. B vaatii A:lle rangaistusta. Tapausta tutkitaan sotilaskurinpitomenettelyssä palvelusrikoksena (RL 45:1 §) ja seksuaalisena ahdisteluna (RL 20:6 §). Palvelusrikoksen osalta menetellään kuten edellä. Seksuaalisen ahdistelun osalta tulee tutkia kaksoisrangaistavuuden vaatimuksen täyttyminen.²¹⁵ Seksuaalirikokset tarkastellaan Afganistanissa ensisijaisesti uskonnollisina rikoksina ja vasta toissijaisesti

²¹³ Matikkala 2023a, s. 247.

²¹⁴ Sugarman ym. 2012, s. 111–112. Afganistanin rikoslaki artikla 407.

²¹⁵ Kaksoisrangaistavuuden vaatimus ei tule sovellettavaksi useimpia seksuaalirikoksia koskien. Rikoslain 20 luvun seksuaalirikoksista kaksoisrangaistavuuden vaatimuksen piiriin jäävät ainoastaan seksuaalinen ahdistelu (RL 20:6 §), seksuaalisen kuvan luvaton levittäminen (RL 20:7 §), seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttö (RL 20:8 §) sekä yli 18-vuotiaiden paritus ja törkeä paritus (RL 20:10 § ja 11 §).

maallisen rikoslain mukaan.²¹⁶ Seksuaalinen ahdistelu ei täytä uskonnollisen rikoksen tunnusmerkkejä eikä se voisi tulla tuomituksi tässä tapauksessa myöskään tiukkojen todistelusaäntöjen vuoksi.²¹⁷ Afganistanin rikoslaki on monitulkintainen sen suhteen, mitkä seksuaalirikokset voisivat tulla rangaistavaksi, mutta ”siveyden loukkaamisen” edellytyksenä on joka tapauksessa väkivalta, uhkaus tai petos.²¹⁸ Suoraviivainen tulkinta on, että kuvattu seksuaalinen ahdistelu ei täyttäisi kaksoisrangaistavuuden vaatimusta, koska se ei olisi Afganistanin rikoslain tunnusmerkistön mukainen eikä siten voisi tulla tuomituksi Afganistanilaisessa tuomioistuimessa. Tässäkin tapauksessa A voisi siis tulla tuomituksi edellisen tavoin ainoastaan palvelusrikoksesta.

²¹⁶ Sugarman ym. 2012, s. 87.

²¹⁷ Sugarman ym. 2012, s. 90–91. Esimerkiksi todistajiksi vaaditaan neljä miespuolista kunnialliseksi tunnettua muslimia, jotka näkivät itse teon.

²¹⁸ Sugarman ym. 2012, s. 120–125. Afganistanin rikoslaki artikla 429.

6 Johtopäätökset

6.1 Yhteenveto

Tässä työssä on osoitettu, että suomalaiset sotilaat ovat ulkomailla ollessaan vähintään osittain immuuneja vieraan valtion rikosoikeudelliselta toimivallalta jo kansainvälisen tapaoikeuden perusteella. Useimmissa suomalaisten sotilaiden näkökulmasta relevanteissa käytännön tapauksissa tämä immuniteetti on varmistettu joukkojen asemaa koskevalla sopimuksella joko koskemaan kaikkia tekoja, osana virallista tehtävää tehtyjä tekoja tai vähintään omaan joukkoon tai sen jäseniin kohdistuvia tekoja. Toisaalta Suomen rikoslain soveltamisala selkeästi mahdollistaa puuttumisen sotilaiden tekemiin rikoksiin ulkomailla riippumatta siitä ovatko tekojen mahdolliset asianomistajat suomalaisia, muiden monikansallisiin operaatioihin osallistuvien maiden kansalaisia vai vastaanottajavaltion kansalaisia. Muodostuuko suomalaisesta kaksoisrangaistavuuden vaatimuksesta kuitenkin joissakin tapauksissa rikosvastuun toteutumista rajoittava tekijä?

Ensinnäkin tarkasteltaessa kaksoisrangaistavuuden vaatimusta saattaa ongelmaksi muodostua se, että joiltakin kriisinhallinta-alueilta ei ole tunnistettavissa lainkaan toimivaltaista tuomioistuinta tai alueella voi olla useita toimivallasta kamppailevia toimijoita.²¹⁹

Tuomioistuimen puuttuminen kokonaan voisi kääntää tulkinnan joko siihen, että rikoksesta ei voi tuomita Suomessa, koska siitä ei voida tuomita kohdemaassakaan, tai siihen, että kohdemaan tuomioistuimen puuttuessa tuomiovalta muodostuu yksinomaisesti Suomelle.

Sanamuodonmukainen tulkinta tukee ensimmäistä vaihtoehtoa, mutta teleologinen tulkinta jälkimmäistä. Useiden kilpailevien paikallisten oikeuslaitosten tapauksessa voitaisiin tutkia asia kaikkien osalta ja valita vastaajalle edullisin vaihtoehto. Tämä ratkaisu olisi sopusointuinen säädöksen tavoitteen kanssa. Toisaalta tämä, tai muut ratkaisut, joissa täytyy valita sovellettava oikeusjärjestys useista vaihtoehtoista, saattaa olla poliittisesti hankalaa, koska operaation tavoitteena voi olla Suomen pysyminen puolueettomana toimijana.

Lievemmän lain valinta voisi myös johtaa sellaisen oikeusjärjestelmän tunnustamiseen, joka rikkoo niitä kansainvälisen oikeuden suojeltavia hyveitä, joita sotilasoperaatiolla on alkujaan oltu suojelemassa.

²¹⁹ Liivoja 2017, s. 151.

Toinen kaksoisrangaistavuuden vaatimukseen liittyvä ongelma liittyy lainsäädännöille ominaiseen piirteeseen pyrkiä luokittelemaan rikoslainsäädännön kohteet esimerkiksi yksityishenkilöihin, virkamiehiin ja erityisesti sotilaisiin.²²⁰ Mihin luokitteluun suomalainen sotilas asettuu ulkomaisen tuomioistuimen näkökulmasta? Tällainen ongelma esiteltiin aiemmin luvussa 5.3. Ulkomaisen lain näkökulmasta kyseessä ei yleisesti ottaen olisi virkamies tai sotilas vaan ulkomainen yksityishenkilö. Tämä voi aiheuttaa sovituserongelmaa suomalaisen rikosoikeuden soveltamisen kanssa. Tämä ongelma on tosin jo enimmäkseen huomioitu kaksoisrangaistavuuden vaatimuksen rajoittamissäännöksissä ja SOFA-sopimuksissa.

Kaksoisrangaistavuuden vaatimus on ongelmallinen myös niiden menettelyiden näkökulmasta, joilla suomalaisia sotilaita voidaan lähettää palvelukseen ulkomaille. Riippuen toiminnan luonteesta osallistuminen palvelukseen ulkomailta voi vaatia osallistujalta nimenomaista suostumusta tai hakeutumista ulkomaanpalvelukseen. Useissa tapauksissa tällaista suostumusta tai erillistä hakeutumista ei kuitenkaan vaadita. Kysymys on erityisen oleellinen mahdollisten rikollisten tekojen asianomistajien näkökulmasta. Suomen kansalaisilla on oikeus olettaa, että heihin kohdistuvat oikeudenluokkaukset tullaan käsittelemään toimivaltaisten viranomaisten toimesta Suomen lainsäädännön mukaisesti, kun he ovat Suomessa. Toisaalta lähtökohtaisesti ketään ei voi vasten tämän tahtoa siirtää toiseen maahan (PL 9.3 §). Sotilaallinen toiminta ulkomailta tekee tähän kuitenkin rajatun poikkeuksen ja altistaa henkilöt vieraiden valtioiden lainsäädännölle toimintakontekstissa, joka on kansainvälisoikeudellisesti lähes yksinomaan valtiollinen. Vaikka asioiden tilaa on pyritty selkeyttämään joukkojen asemaa koskevalla sopimuksilla, niin Suomen rikoslain soveltamista rasittaa joissakin tapauksissa edelleen kaksoisrangaistavuuden vaatimus. Oikeuskäytännöstä tehtyjen havaintojen perusteella kaksoisrangaistavuuden vaatimuksen soveltaminen ei ole ongelmaton ja se voidaan jopa ohittaa prosessiekonomisista syistä. Vaikka käsitellyissä tapauksissa tästä ei aiheutunutkaan konkreettista haittaa asianomistajille, kun heidän vaatimuksensa uudelleenkohdistettiin palvelusrikokseen, niin järjestely on osittain keinotekoinen. Aiemmin esitetysti asianomistajien asema on myös jo lähtökohtaisesti heikompi sotilaskurinpitomenettelyssä, joka voidaan keskeyttää, vaikka asianomistajalla olisikin vaatimuksia.²²¹ Jos järjestely hyväksytään, niin se asettaa myös palvelusrikoksen taustalla oleville ohjesäännöille ja muille määräyksille suhteettoman korkean vaatimuksen

²²⁰ Muñoz-Mosquera, 2018, s. 102.

²²¹ Aiempi vertailu SKL 30 § ja ETL 9 § välillä luvussa 4.2.

koko rikoslainsäädännön kaksoisrangaistavuuden vaatimuksen soveltamisalaan kuuluvien tekojen kattamisesta. Tällainen olisi myös ristiriidassa kyseisen rikostyyppin suojeltavan oikeushyvän näkökulmasta.

Kaksoisrangaistavuuden vaatimus voi aiheuttaa myös aiemmin esitetyllä tavalla paradoksaalisen tilanteen, jossa esimerkiksi suomalaissotilaan tekemä toiseen suomalaissotilaaseen kohdistuva toisessa Nato-maassa tehty pahoinpitely ei voisi tulla tuomituksi, koska tekovaltion oikeusviranomainen toteaisi, että teko ei voisi tulla tekovaltion tuomioistuimessa tuomittavaksi *in concreto*, koska sen täytyy oman rikoslakinsa mukaan noudattaa Nato SOFA:sta seuraavaa Suomen yksinomaista rikosoikeudellista toimivaltaa asiassa.

Kaksoisrangaistavuuden vaatimuksen puolustaja voi aina vedota rikosoikeudelliseen laillisuusperiaatteeseen ja siihen, että ulkomailla tehdystä rikoksesta ei voida tuomita, jos menettely ei ole tuomittavaa myös tekomaassa (*nulla poena sine lege*).²²² Sotilaiden osalta, jotka ovat elimellisesti osa valtiota, voitaisiin kuitenkin soveltaa tätä periaatetta niin, että sovellettava oikeus viittaa aina Suomen rikosoikeuteen. Tilanne ei ole aina yksinkertainen ja erityisesti monikansalliset ulkomailla tapahtuvat operaatiot, joissa on monikerroksellista käyttäytymistä ohjaavaa normistoa, voivat joskus hämärtää tilannetta. Myös yleispreventio kriminalisointiperiaatteena puoltaa kaksoisrangaistavuuden vaatimuksesta luopumista sotilaiden osalta. Sotilaallista toimintaa ohjaa periaate ”joukko harjoittelee niin kuin taistelee ja taistelee niin kuin harjoittelee”. Joukon olosuhteet kotimaassa tai ulkomailla ovat perusteeltaan samanlaiset.²²³ Esimerkiksi Käihkö kuvaan kuinka yhtenäinen jääkärijoukkue suoritti ensin yhdessä varusmiespalvelusta valmiusjoukoissa, jatkoi jo sen aikana ja heti sen jälkeen suoraan ulkomaan operaatioon valmistavaan rotaatiokoulutukseen ja siirtyi sieltä varsinaiseen operaation Tšadiin.²²⁴ Olisi erikoista, että Suomen rikoslaista kumpuava osa noudatettavaa käyttäytymissäännöstä muuttuisi, kun valtionraja ylitetään.

6.2 Ehdotus lainsäädännöstä

Suomen ratkaisu ei ole kansainvälisesti tarkastellen tavanomainen, vaan tyypillisesti sotilaat on rajattu pois kaksoisrangaistavuuden vaatimuksen soveltamisalasta.²²⁵ Esimerkiksi Ruotsin

²²² Träskman 1989, s. 148.

²²³ Conderman – Sari 2018, s. 208.

²²⁴ Käihkö 2024, luvut 2–5.

²²⁵ Liivoja 2015, s. 333.

rikoslain kaksoisrangaistavuuden vaatimusta koskien sen soveltamisen ulkopuolelle jäävät asevoimiin kuuluvat henkilöt, kun rikos on tehty alueella, jossa asevoimien osasto sijaitti.²²⁶ Tämän tutkimuksen puitteissa ei ole tarkoitus tutkia tarkemmin sitä, kuinka laaja tämä kuvattu toiminta-alue voisi olla. Virossa vaatimus on, että tekijä on Viron puolustusvoimien sotilas, joka on suorittamassa velvollisuuttaan (vrt. virallinen tehtävä).²²⁷ Venäjän rikoslaissa riittävää on, että kyseessä on venäläinen sotilas.²²⁸

Sotilaat kuuluvat valtiollisen immunitetin piiriin, kun he ovat suorittamassa virallista tehtäväänsä ulkomailla. Historiallisesti kansalaiset ovat olleet valtioidensa rikoslakien vaikutuspiirissä riippumatta siitä, missä he oleskelevat.²²⁹ Vaikka ajatuksesta onkin 1900-luvulle tultaessa yleisesti luovuttu, niin periaate vaikuttaa edelleen olevan voimassa sotilaiden osalta, joiden onkin sanottu ”kantavan valtionsa rikoslakia repussaan”.²³⁰ Kansainvälisen oikeuden näkökulmasta vaatimusta kaksoisrangaistavuuden vaatimuksen ulottamiseen sotilaisiin ei vaikuta olevan. Enemminkin sekä humanitaarisesta oikeudesta että Euroopan ihmisoikeussopimuksesta nousee vaatimus asevoimien tehokkaalle kurinpitäjärjestelmälle, jolla voidaan saattaa sotilaat vastuuseen teoistaan.²³¹

Voidaankin perustellusti ehdottaa, että kaksoisrangaistavuuden vaatimus tulisi sulkea pois sotilaiden osalta. Rikoslain 1 luvun ja erityisesti kaksoisrangaistavuuden vaatimuksen ilmaisut voisivat hyötyä laajemmastakin selkeyttämisestä, mutta tämän työn puitteissa ehdotetaan vain pistemäisiä korjauksia esitettyihin ongelmiin. Konkreettinen ehdotus Suomen rikoslainsäädännön muuttamisesta olisi RL 1:4 § virka- ja sotilasrikoksia koskevan pykälän kumoaminen systematiikkaan sopimattomana ja sen sisällön siirtäminen muutettuna osaksi kaksoisrangaistavuuden vaatimusta käsittelevää RL 1:11 §, johon lisättäisiin uudet neljäs ja viides momentti:

Vaikka teosta ei säädetä rangaistusta tekopaikan laissa, siihen sovelletaan Suomen lakia, jos sen on tehnyt tämän lain 40 luvun 11 §:n 1, 2, 3 tai 5 kohdassa tarkoitettu henkilö ja teosta säädetään rangaistus tämän lain 40 luvussa.

²²⁶ Brottsbalk, 1962:700, 2 luvun 5 § 2 momentin 1 kohta: [Krav på dubbel straffbarhet gäller inte] om brottet har begåtts av någon som tillhör Försvarsmakten på ett område där en avdelning av Försvarsmakten befann sig.

²²⁷ Karistusseadustik 7(2)(1) §.

²²⁸ Уголовный кодекс 12(2) §.

²²⁹ Träskman 1989, s. 135.

²³⁰ Liivoja 2017, s. 1.

²³¹ SopS 82/1980 artikla 43(1) sekä johdettuna SopS 63/1999 artikla 2 oikeudesta elämään.

Vaikka teosta ei säädetä rangaistusta tekopaikan laissa, siihen sovelletaan Suomen lakia, jos sen on tehnyt tämän lain 45 luvun 27 §:ssä tarkoitettu sotilas.

Voidaan myös perustellusti väittää, että sotilaallisen toiminnan erityispiirteet tulisi huomioida siviilirikostenkin osalta. Sotilasrikosten osalta se on huomioitu tuomioistuimen kokoonpanossa, mutta siviilirikosten käsittelyssä ei voi ainakaan yleisesti voida antaa erityismerkitystä sille, että teko on tehty sotilaallisen viitekehyksen sisältä. Esimerkkinä tästä on laittoman uhkauksen (RL 25:7 §) tunnusmerkistö ”[j]oka nostaa aseensa toista vastaan tai muulla tavoin uhkaa toista rikoksella”, johon on katsottu sisältyvän myös esimerkiksi se, että uhkaa toista ja ase on uhkaajan saapuvilla.²³² Myös edellä käsitelty Helsingin käräjäoikeudessa käsitelty uhkailua sisältäneen tapauksen ratkaisu sisältää kuvailua aseiden läsnäoloa: ”Tilassa oli ollut voimankäyttövälineet eli jokaisen henkilökohtainen rynnäkkökivääri ja käsiase vyöllä.”²³³ Laittoman uhkauksen tunnusmerkistön mukaisuuteen sisältyy objektiivisesti arvosteltavien seikkojen lisäksi uhrin subjektiivinen perusteltu syy pelätä rikoksen täyttymistä. Sotilaallisessa viitekehyksessä tämä voisi kuitenkin vaatia erityistarkastelua, koska aseiden jatkuvan läsnäolon takia niille tulisi antaa pienempi painoarvo uhkauksen vakavuutta tarkasteltaessa. Toisaalta toisen uhkaaminen aseella on uhrin kannalta yhtä uskottavaa riippumatta siitä, onko aseita läsnä jatkuvasti vai ei. Vaihtoehtoisena tai rinnakkaisena ratkaisuna kaksoisrangaistavuuden vaatimuksen soveltamisalan kaventamiseen voisikin olla varsinaisten sotilasrikosten lainkonkurrenssisääntöjen muokkaaminen siten, että ne kattaisivat myös joitakin siviilirikoksia. Tämä alkaisi muistuttamaan esimerkiksi Yhdysvalloissa ja Yhdistyneissä Kuningaskunnissa käytössä olevaa osittain yleisestä rikosoikeusjärjestelmästä ja yleisestä tuomioistuinjärjestelmästä erillistä sotilasoikeudenkäytön järjestelmää.²³⁴ Tällainen muutos olisi luonnollisesti huomattavasti laajempi ja edellyttäisi laajaa yhteiskunnallista keskustelua. Tällaisen järjestelmän voi nähdä myös olevan vieras suomalaiselle asevelvollisuuteen perustuvalla järjestelmälle, jossa asepalvelus nähdään osaksi muuta yhteiskunnallista elämää eikä siitä erilliseksi ilmiöksi.

Myös edellä esitetty näkökulma siitä, että sotilaallisen kurin ylläpitämiseen tähtäävä kurinpitäjärjestelmä tulisi erottaa rikosprosessuaalisesta järjestelmästä, tukee kaksoisrangaistavuuden vaatimuksen poistamista sotilaiden osalta. Nyt sotilaallisen kurin ja

²³² Matikkala 2023b, s. 502–503.

²³³ Helsingin käräjäoikeuden tuomio asiassa SO 23/078, s. 3.

²³⁴ Liivoja 2017, s. 180 ja 191.

järjestyksen ylläpitämisen vuoksi säädeltyä palvelusrikosta käytetään *de facto* blankkosäätelynä koko rikoslain osalta myös sijaisrangaistuksena rikoksista, joista ei voida rangaista kaksoisrangaistavuuden vaatimuksen takia. Asiassa tulisi kuitenkin ottaa huomioon myös *ne bis in idem* -näkökulma eli jos prosessit irrotetaan toisistaan, niin tulisi kuitenkin välttää tilanne, jossa nopeutetussa prosessissa annettu kurinpitorangaistus voisi estää saman teon käsittelyn rikosprosessissa silloin kun vasta rikosprosessilla voidaan esimerkiksi taata asianosaisten oikeusasema.